

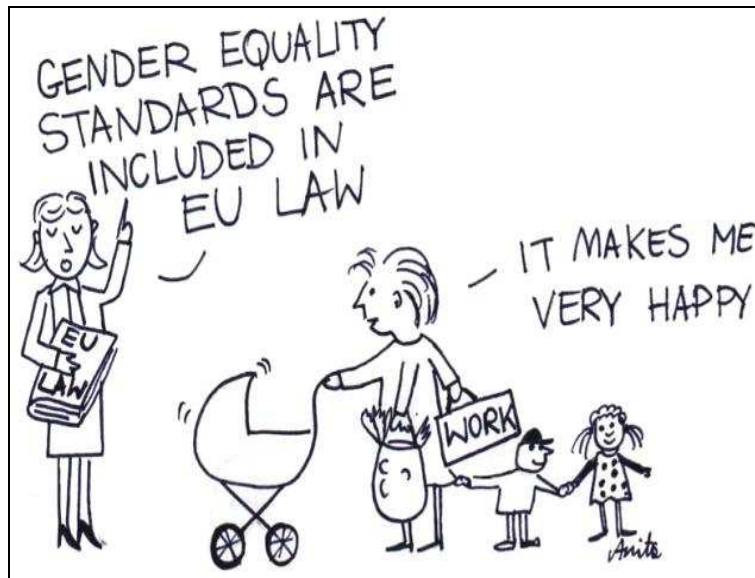

Universitetet i Bergen

Institutt for Administrasjon og Organisasjonsvitenskap

Dialog, Argumentasjon og Følelser

En analyse av deliberative og retoriske aspekter ved
likelønnsdebatten i Europaparlamentet fra 1974 til 2008

Jørgen Melbye Ingebrigtsen

Masteroppgave våren 2009

Sammendrag

Denne studien tar form som en analyse av likelønnsdebatten i Europaparlamentet, med bakgrunn i fire debatter i perioden 1974 til 2008. Likelønn har stått sentralt på EUs agenda siden Romtraktaten i 1957, men man har fortsatt ikke lyktes med å utjevne lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Målet med studien er å måle nærmere forhold knyttet til den deliberative og retoriske kvaliteten på likelønnsdebatten. Studien har en tredelt problemstilling. For det første: I hvilken grad fungerer likelønnsdebatten som en deliberativ prosess? For det andre: I hvilken grad tar deltakerne i bruk retoriske virkemidler og hvordan påvirker retorikken, og da først og fremst i form av følelsesutsagn, den deliberative kvaliteten på likelønnsdebatten? Det tredje hovedspørsmålet omhandler hvordan debatten har utviklet seg i den gjeldende perioden, og hvilken innflytelse Europaparlamentets institusjonelle utvikling og likestillingens utvikling innen EU, har hatt overfor den deliberative og retoriske kvaliteten på likelønnsdebatten. Studiens konklusjoner baserer seg på en kvantitativ måling av den deliberative og retoriske kvaliteten på debatten, med bakgrunn i noen på forhånd fastsatte standarder for deliberativ og retorisk kvalitet.

Studien viser at deltakerne i debatten holder et relativt høyt deliberativt nivå, i form av at argumentasjonsbruken i debatten lever opp til deliberative standarder. Ser man derimot på debatten som en helhet, og på interaksjonen og dialogen mellom deltakerne, er den mangelfull og delvis fraværende. Vi kan med andre ord hevde at deltakerne er deliberative, mens debatten er avdeliberert. Når man så ser nærmere på retorikken i debatten, og hvordan deltakerne uttrykker følelser og argumenter, viser målingene at retorikken i liten grad legger hindringer i veien for en deliberativ prosess. Retorikken fungerer snarere som en del av deliberasjonen i form av at både følelsesutsagn og argumenter i stor grad blir begrunnet. Når man så ser på utviklingen av likelønnsdebatten, viser den at utviklingen når det gjelder å utjevne lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har gått tregt. Et bidrag til forklaringen på dette kan være at den manglende dialogen i likelønnsdebatten og mangelen på en felles europeisk offentlig sfære, har forhindret utviklingen av nye argumenter i debatten. Analysen viser også at følelsesutsagnene i debatten har stagnert over tid, noe som kan karakteriseres som overraskende, ettersom man fortsatt ikke har lyktes med å utjevne lønnsforskjellene mellom kvinner og menn innen EU.

Forord

Jeg vil i dette forordet benytte anledningen til å rette en takk til alle de som har bidratt både faglig og sosialt i forbindelse med arbeidet med denne masteroppgaven. Arbeidet med denne oppgaven har vært preget av mange oppturer og noen nedturer, men alt i alt har det vært en spennende og lærerik prosess.

Først og fremst vil jeg takke min hovedveileder, Lars Blichner, for god og inspirerende veiledning gjennom hele skriveprosessen. Jeg vil også takke Linda Sangolt, som har fungert som min bi-veileder, for konstruktive innspill.

En stor takk til alle deltagere på EU seminaret, spesielt Vebjørn Roald og Erik Aschehoug, for kommentarer og verdifulle innspill. Vi har ikke vært mange deltakere, men allikevel anser jeg seminarene torsdags ettermiddag som en viktig del av skriveprosessen. Takk også til Europaparlamentets dokumentregister som var behjelpelig med å skaffe tilgang til møtoreferat fra parlamentsdebatter.

Jeg vil også takke alle mine naboer på den store lesesalen i Sofie Lindstrøms hus, og øvrige medstudenter for å ha bidratt både faglig, og ikke minst sosialt, i forbindelse med arbeidet med denne oppgaven. Dere har gjort de lange kveldene på lesesalen, og arbeidet med denne oppgaven mye lettere.

Avslutningsvis vil jeg rette en stor takk til onkel Erik for hjelp med korrekturlesning, og sist men ikke minst til mor og far som har bidratt både med økonomisk og moralsk støtte gjennom en lang studietid. Nå er det på tide å bli "voksen" og komme seg ut i arbeidslivet.

Bergen, juni 2009

Jørgen Melbye Ingebrigtsen

Innhold

1. Innledning	7-10
1.1 Problemstilling	8
1.2 Hypoteser.....	9
1.3 Bakgrunn for oppgaven	9-10
1.4 Oppgavens struktur.....	10
2. Likelønnsdebatten og EUs likestillingspolitikk.....	11-16
2.1 Likelønnsdebatten.....	11-13
2.2 EUs likestillingspolitikk	13-15
2.3 Studier av EUs likestillingspolitikk.....	15-16
3. Europaparlamentet	17-21
3.1 Historisk utvikling og funksjon	17-20
3.2 Prosedyrer ved debatter	21
4. Teoretisk utgangspunkt	22-31
4.1 Deliberasjon og deliberativt demokrati	22-27
4.1.1 Sterke og svake offentligheter (Slusemodellen).....	24-25
4.1.2 Åpne og lukkede arenaer.....	25-26
4.1.3 Kritikk av det deliberative idealet	26-27
4.2 Retorikk og følelser	27-31
4.2.1 Populistisk (negativ) retorikk	27-28
4.2.2 Deliberativ (positiv) retorikk.....	28-29
4.2.3 Patos (Følelser).....	29-30
4.2.4 Deliberasjon vs. retorikk	30-31
5. Metodisk tilnærming.....	32-40
5.1 Avgrensning og empirisk materiale.....	32-34
5.1.1 Gjennomføringen av kodingen.....	34
5.2 Discourse Quality Index (DQI)	35-36
5.3 Tekstuell Følelsesindeks	36-37
5.4 Reliabilitet og validitet	37-39
5.5 Vilkår for generalisering	40
6. Deliberative deltakere, avdeliberert debatt	41-69
6.1 Tidligere forskning	42-43
6.2 Discourse Quality Index	43-61

6.2.1 Deltakelse	43-47
6.2.2 Rettferdiggjøring	47-52
6.2.3 Respekt	52-58
6.2.4 Konstruktiv politikk	58-61
6.3 Sammenfatning og analyse	62-69
6.3.1 Deliberativ utvikling eller stillstand?	68-69
7. Følelser, et hinder eller en driver av deliberasjon?	70-104
7.1 Etos	71-73
7.2 Logos	73-74
7.3 Patos	74-104
7.3.1 Hva er følelser	76-77
7.3.2 Følelser og politikk	77-80
7.3.3 Hvordan måle følelser	80-82
7.3.4 Tekstuell Følelsesindeks	82-93
7.3.5 Sammenfatning og analyse	93-104
8. Sammenfatning og konklusjon	105-120
8.1 Oppsummering av funn	105-106
8.2 Konklusjon	106-115
8.2.1 Hvor deliberativ er likelønnsdebatten?	106-108
8.2.2 Hvordan påvirker retorikken den deliberative prosessen?	108-110
8.2.3 Hva forteller utviklingen av debatten?	110-114
8.2.4 Dialog, Argumentasjon og Følelser	115
8.3 Metodiske utfordringer	116-119
8.3.1 Kritikk av DQI	116-118
8.3.2 Kritikk av TFI	118-119
8.4 Videre forskning	119-120
Referanseliste	121-127
Litteratur	121-125
Internettreferanser	126-127
Vedlegg	128-142
Vedlegg 1, Kodingsresultater for DQI	128-131
Vedlegg 2, Kodingsresultater for TFI	132-134
Vedlegg 3, Kodeinstruks for DQI	135-138
Vedlegg 4, Kodeskjema for DQI	139
Vedlegg 5, Kodeinstruks for TFI	140-141
Vedlegg 6, Kodeskjema for TFI	142

Tabeller og figurer

Tabell 1, Europaparlamentets vekst	18
Tabell 2, Europaparlamentets maktutvikling	18
Tabell 3, Negativ vs. Positiv retorikk	31
Tabell 4, Kodingsresultater for variabel 2, Kjønn	46
Tabell 5, Kodingsresultater for variabel 3, Begrunnelse av krav	48
Tabell 6, Kodingsresultater for variabel 4, Innhold i argumentasjonen	51
Tabell 7, Kodingsresultater for variabel 5, Respekt overfor motargument	53
Tabell 8, Kodingsresultater for variabel 6, Respekt overfor grupper	55
Tabell 9, Kodingsresultater for variabel 7, Respekt overfor krav	56
Tabell 10, Kodingsresultater for variabel 8, Konsensusbygging.....	59
Tabell 11, Kodingsresultater for variabel 9, Utveksling av argument.....	61
Tabell 12, Deliberativ kvalitet i Sveits/Tyskland og EP	67
Tabell 13, Følelser i et debattinnlegg	79
Tabell 14, Følelsesgrupper i likelønnsdebatten	95
Tabell 15, Kjønnsmessige følelser	99
Tabell 16, Følelsesutvikling i likelønnsdebatten	101
Tabell 17, Patos kvalitet	103
Figur 1, Konseptualisering og målevaliditet	39
Figur 2, Tre stadier i en tale	80

Forkortelser

Institusjoner

Kommisjonen	Europakommisjonen
Rådet	Unionsrådet
EP	Europaparlamentet
Parlamentet	Europaparlamentet
EKSF	Det Europeiske Kull og Stål Felleskap (dagens EU)
EF	Det Europeiske Felleskap (dagens EU)
EU	Den Europeiske Union

Partigrupper

ALDE	Alliance of Liberals and Democrats in Europe
PPE-DE	Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats
PES	Socialist Group in the European Parliament
GUE/NGL	Confederal Group of the European United Left – Nordic Green Left
ELDR	The European Liberal Democrat and Reform Party
IND/DEM	Independence/Democracy Group
UEN	Union for Europe of the Nations Group
Greens/EFA	Group of the Greens/European Free Alliance
Verts/ALE	Tilsvarende nåværende Greens/EFA

Relevante EP komiteer

FEMM	Comitee on Women's Rights and Gender Equality
EMPL	Employment and Social Affairs

Andre forkortelser

Debatten	Likelønnsdebatten (samlebetegnelse for alle 4 debatter)
DQI	Discourse Quality Index
TFI	Tekstuell Følelsesindeks
NGOs	Non Governmental Organisations

1. Innledning

Er det mulig å måle den deliberative og retoriske kvaliteten på politiske debatter? Denne undersøkelsen tar sikte på å belyse nærmere de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i Europaparlamentet i perioden fra 1974 til 2008 med bakgrunn i fire utvalgte debatter fra denne perioden. Undersøkelsen tar utgangspunkt i en kvantitativ måling av den deliberative og retoriske kvaliteten. Målingen er basert på to måleapparater som kan fortelle oss noe nærmere om hvilken deliberativ og retorisk kvalitet likelønnsdebatten holder. Deliberasjon basert på Jürgen Habermas idealmodell, innebærer kort fortalt en form for debatt som er åpen og kritisk, hvor alle berørte parter har anledning til å delta og hvor dialogen og utvikling av nye argumenter står i fokus (Eriksen og Weigård 1999: 152). Deliberasjon kan forstås som et veldig teoritungt og empirifattig felt, og kvantitative målinger av den deliberative kvaliteten er en sjeldenhet. En av få undersøkelser som tidligere er gjennomført på dette feltet er av Steiner et. al (2004), som foretar en måling av den deliberative kvaliteten på debatter i parlamentariske forsamlinger i ulike land. Min undersøkelse tar utgangspunkt i det måleinstrument Steiner et. al tar i bruk i form av en "Discourse Quality Index" (DQI), som er utviklet med sikte på å måle den deliberative kvaliteten på parlamentsdebatter.

Målinger av den retoriske kvaliteten på parlamentsdebatter forekommer også sjeldent i tidligere forskning. Jeg har ikke lyktes i å finne tidligere studier som baserer seg på en kvantitativ måling av retoriske elementer i parlamentsdebatter. Derfor kan en slik måling forstås som eksplorerende. Retorikk kan også forstås som et forskningsområde preget av mye teori og lite empiri. Retorikk omhandler talerens evne til å påvirke tilhøreren på en slik måte at vedkommende blir overtalt, eller overbevist, om at talerens argumenter er riktige (Heradstveit 1992:12). Vi kan innen retorikken skille mellom Platon og Aristoteles, og deres retorikkforståelse. Platon mente at retorikken ikke var forenelig med fornuften, og at den tar form som en monolog og ikke en dialog, derfor hørte den heller ikke hjemme i politiske fora (Chambers 2006: 5). Aristoteles syn var derimot at retorikken kunne fungere som et bidrag til å styrke fornuften, samt bidra til en deliberativ prosess. Ifølge Aristoteles kunne dette skje ved hjelp av en overbevisning av tilhøreren i form av etos, talerens karakter, logos, sammenhengen i argumentasjonen og patos, å appellere til tilhørernes følelser (Aristoteles 1983: 14). For å måle den retoriske kvaliteten på likelønnsdebatten vil jeg fokusere på følelsenes betydning, og påvirkning. For å måle følelsene i debatten vil jeg ta utgangspunkt i

et måleapparat, i form av en ”Tekstuell Følelsesindeks”, en indeks som jeg selv har utviklet¹ og som tar sikte på å måle følelsene i likelønnsdebatten med bakgrunn i de skriftlige referatene fra mine debatter. Indeksen er utviklet på bakgrunn av det ”følelsesregister” som Jon Elster presenterer i boken *Explaining Social Behaviour* (2007:148-150).

1.1 Problemstilling

I forbindelse med målingen av de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i perioden 1974 til 2008 har jeg utformet en tredelt problemstilling som jeg tar sikte på å belyse nærmere i forbindelse med denne undersøkelsen. De tre overordnede problemstillingene knytter seg først og fremst til hvilken deliberativ og retorisk kvalitet likelønnsdebatten holder, og hvordan debatten har utviklet seg i løpet av den perioden undersøkelsen tar for seg. Problemstillingen er som følgende:

- 1. I hvilken grad fungerer likelønnsdebatten i Europaparlamentet som en deliberativ prosess?*
- 2. I hvilken grad tar deltakerne i debatten i bruk retoriske virkemidler (følelsesutsagn), og hvilken effekt har retorikken på den deliberative kvaliteten til likelønnsdebatten?*
- 3. Hvordan har likelønnsdebatten utviklet seg i perioden 1974 – 2008, og hvilken innflytelse har Europaparlamentets institusjonelle utvikling og likestillingens utvikling hatt på den deliberative og retoriske kvaliteten til likelønnsdebatten i denne perioden?*

Hovedfokuset for denne oppgaven vil altså være å analysere nærmere de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i Europaparlamentet. Jeg vil ta utgangspunkt i likelønnsdebatten som studieobjekt, og jeg vil trekke fram argumenter og utsagn fra debatten. Men jeg vil som sagt først og fremst se på hva de deliberative og retoriske elementene i debatten forteller, og ikke på likelønnsdebatten som sådan. I forhold til det jeg betegner som retoriske virkemiddel vil representantenes evne til å uttrykke følelser stå sentralt. Når det gjelder utviklingen av debatten og de deliberative og retoriske elementer, tar jeg også sikte på å belyse nærmere hvilke konsekvenser debattens utvikling har hatt i forhold til det som kan forstås som formålet med debatten, i form av å utjevne lønnsforskjellene mellom menn og kvinner.

¹ Indeksen har jeg utviklet på bakgrunn av diskusjoner og samarbeid med deltakerne på EU seminaret høsten 2008.

1.2 Hypoteser

I tilknytning til denne tredelte problemstillingen er det også noen hypoteser eller antakelser jeg vil søke å belyse nærmere i denne undersøkelsen. Hypotesene knytter seg i første rekke til utviklingen av den deliberative og retoriske kvaliteten over tid. Følgende to hypoteser tar jeg sikte på å belyse nærmere i tilknytning til mine overordnede problemstillinger, og da spesielt knyttet til utviklingen av debatten.

1. Likelønnsdebatten har utviklet seg i retning av å bli mer deliberativ over tid.

Denne forventningen har jeg på bakgrunn av EPs økte makt i EU systemet, økt deltakelse i debatten, den økte offentligheten rundt parlamentsdebattene og på bakgrunn av økt kunnskap om likelønnsproblematikken. Alle disse forholdene gjør at jeg har en forventning om at debatten har blitt mer deliberativ over tid.

2. Andelen følelsesutsagn i likelønnsdebatten har tiltatt over tid.

Denne antakelsen grunner i at likelønnsproblemet fortsatt blir debattert til tross for at prinsippet om likelønn ble innført allerede i 1957, samtidig som nyere tall antyder en økning i lønnsforskjellene i enkelte av EUs medlemsland. Av den grunn har jeg en forventning om at andelen følelsesutsagn blant representantene har økt, i takt med at stadig nye forslag har vist seg å komme til kort i forhold til å oppnå en endelig løsning på likelønnsproblematikken.

1.3 Bakgrunn for oppgaven

Fokuset på kvinners rettigheter og arbeidet for likelønn har pågått innen EU siden likelønnsprinsippet ble innlemmet i Romtraktaten i 1957. I dag er likelønn et av få områder hvor forskjellene mellom kvinner og menn fremdeles er store. Det faktum at likelønn fortsatt er et problem som man ikke har lyktes å løse, gjør at det er et tema som jeg synes er spennende å undersøke nærmere. Europaparlamentet er et forum som har fått stadig større makt og betydning i løpet av den perioden vi her tar for oss, i dag er EP likestilt som lovgivende organ i EU sammen med Rådet². EP har også fått stadig flere medlemmer og

² Forkortelse for Unionsrådet, består av statsråder fra medlemslandenes regjeringer, har mandat til å fatte bindende beslutninger, utgjør det viktigste lovgivende organ i EU ved siden av Parlamentet (Claes og Førland 2004: 159)

utgjør i dag verdens nest største folkevalgte forsamling. Likelønnsdebatten i Europaparlamentet utgjør altså det empiriske feltet som denne oppgaven tar utgangspunkt i.

Spørsmålet er så hvordan de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i EP påvirker de beslutninger som blir fattet? Undersøkelser av deliberative og retoriske kvaliteter ved parlamentsdebatter forekommer som sagt sjelden i forskningen, og kvantitative målinger er enda sjeldnere. Derfor kan denne undersøkelsen forstås som verdifull fordi den bidrar til å supplere et teoritungt forskningsfelt med empirisk rettede undersøkelser, som tar sikte på å belyse nærmere skillet mellom deliberasjon og retorikk: *"A growing number of normative theorists are challenging the strict division between rhetoric and deliberation"* (Chambers 2006: 1) Min undersøkelse tar sikte på å bidra til å teste ut den etablerte teorien og gi nærmere svar på eventuelle styrker og svakheter knyttet til den deliberative og retoriske kvaliteten på likelønnsdebatten i Europaparlamentet, og forholdet mellom deliberasjon og retorikk. En slik form for undersøkelse kan forstås som verdifull fordi de beslutninger som blir fattet i EU har betydning for mange mennesker, også oss i Norge, og derfor kan det sees på som betydningsfullt å belyse nærmere den prosessen som ligger bak disse beslutningene.

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven er delt opp i åtte kapitler. Kapittel 2 og 3 kan forstås som bakgrunnskapitler som tar for seg det empiriske feltet som ligger til grunn for denne oppgaven, i form av likelønnsdebatten, EUs likelønns og likestillingspolitikk og Europaparlamentet. Kapittel 4 tar opp det teoretiske utgangspunktet for oppgaven, i form av en nærmere redegjørelse for de sentrale begrepene i oppgaven, deliberasjon og retorikk (patos). Kapittel 5 tar for seg den metodiske framgangsmåten for studien, i form av en kort presentasjon av måleapparatene DQI og TFI, en redegjørelse for datagrunnlaget, samt en vurdering av studiens reliabilitet og validitet. De metodiske aspektene ved oppgaven kommer jeg nærmere tilbake til i de tre avsluttende kapitlene. Kapittel 6 og 7 er selve analysekapitlene hvor jeg først gjør nærmere greie for måleapparatene, og så presenterer og diskuterer funn. Til slutt oppsummerer og analyserer jeg nærmere disse funnene og knytter dem opp mot det teoretiske utgangspunktet for oppgaven. I det avsluttende konklusjonskapittelet, kapittel 8, oppsummerer jeg det jeg forstår som de mest sentrale funnene i denne oppgaven og forsøker på bakgrunn av disse å svare nærmere på den tredelte problemstillingen som legger til grunn. Jeg vil også diskutere metodiske utfordringer knyttet til utviklingen av måleinstrumentene, samt grunnlaget for videre forskning.

2. Likelønnsdebatten og EUs likestillingspolitikk

Likestilling generelt og likelønn spesielt er et politikkområde som har stått sentralt på EUs agenda helt siden Romatraktaten og artikkel 119³ om lik lønn mellom menn og kvinner ble undertegnet i 1957. Det var den franske delegasjonen i Roma som presset på for å få denne artikkelen innlemmet i traktaten. Medlemslandene fikk en frist på seg til å innføre artikkelen innen 31. desember 1962 (Cichowski 2002:222). Siden ble artikkel 119 utvidet til et likelønnsprinsipp, i form av direktiv 117⁴ vedtatt i 1975, og i forbindelse med Amsterdam traktaten i 1997 ble artikkelen fra 1957 fornyet, i form av artikkel 2⁵ om likestilling (Walby 2004:7). Likelønn ble altså innlemmet i EUs politikk før den øvrige likestillingspolitikken. Likelønn og likestillingspolitikk har også siden blitt innlemmet som en del av EU charteret om fundamentale rettigheter (Kommisjonen 2001). I denne delen av oppgaven vil jeg gå nærmere inn på og gi en kort beskrivelse av hva de fire likelønnsdebattene omhandler. Jeg vil også se mer generelt på hva EUs likestillingspolitikk faktisk innebærer, og jeg vil se nærmere på tidligere studier som er gjennomført i tilknytning til EUs likestillingspolitikk. Forhåpentligvis vil dette kapittelet gi leseren en hvis bakgrunnsforståelse om hva likelønnsdebatten i Europaparlamentet omhandler.

2.1 Likelønnsdebatten

Min analyse tar altså utgangspunkt i fire utvalgte debatter om temaet likelønn i perioden fra 1974 til 2008. I dette avsnittet vil jeg se nærmere på hver enkelt av disse debattene, og gi en kort beskrivelse av hva debattene handler om, på en slik måte at man har en viss innsikt i hva debattene handler om før selve kodingen og analysen starter. Ser vi nærmere på den første debatten jeg tar for meg, fra 25. april 1974, omhandler den innføringen av et direktiv om anvendelsen av likelønnsprinsippet innen EU. Debatten tar utgangspunkt i en rapport skrevet av den tyske representanten Kurt Härzschel fra komiteen for sosiale anliggender og ansettelse (EMPL)⁶. Direktivet som blir diskutert omhandler mer konkret hvordan medlemslandene har lyktes med å tilpasse seg prinsippet om likelønn mellom menn og kvinner, som ble innlemmet

³Informasjon om Kommisjonens arbeid for likelønn og artikkel 119 i Romatraktaten (<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/93/339&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>) (Hentet 30.4.08)

⁴Likelønnsdirektivet (Direktiv 117) (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975L0117:EN:HTML>) (Hentet 3.4.09)

⁵ Amsterdamtraktaten (<http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>) (Hentet 30.4.2008)

⁶ EMPL (Employment and Social Affairs)

i Romatraktaten, artikkel 119. Direktivet blir innlemmet i EUs regelverk i 1975 (direktiv 117)⁷. Den andre debatten, fra 11. juni 1997, baserer seg på en rapport skrevet av Laura Gonzalez Alvarez, også det på vegne av EMPL-komiteen. Rapporten omhandler Kommisjonens meddelelse om god praksis, og inneholder et regelsett om implementeringen av lik lønn for arbeid av lik verdi for kvinner og menn. Den tredje debatten, fra 19. september 2001, tar utgangspunkt i en rapport skrevet av Miet Smet på vegne av komiteen for kvinners rettigheter og like muligheter (FEMM)⁸, og omhandler lik lønn for likt arbeid. Rapporten tar for seg hvilke tiltak som bør settes i verk for å bidra til at kvinner får betalt den samme lønnen som menn i situasjoner hvor man gjør den samme jobben. Rapportøren foreslår tiltak som kan fungere som et supplement til likelønnsdirektivet fra 1975, som blir diskutert i den første debatten. Den fjerde og siste debatten, fra 17. november 2008, omhandler en rapport skrevet av Edit Bauer, på vegne av komiteen for kvinners rettigheter og like muligheter, og inneholder anbefalinger til kommisjonen i henhold til likelønnsdirektivet, et direktiv som også ble diskutert i den første debatten fra 1974. I debatten blir det mellom annet påpekt at utviklingen i retning av full likelønn går ekstremt langsomt, og det blir blant annet foreslått å innføre en europeisk likelønnsdag.

Det er med andre ord satt i verk mange tiltak innen EU med sikte på å utjevne lønnsgapet mellom kvinner og menn. I følge Europakommisjonen kan man definere lønnsgapet (gender pay gap) mellom kvinner og menn på følgende måte:

“The gender pay gap is the average difference between men’s and women’s hourly earnings within the economy as a whole. Across Europe women earn on average 17,4% less than men and in some countries the gender pay gap is widening.”

(Europakommisjonen 2009)⁹

I følge Kommisjonen tjener altså kvinner innen EU i gjennomsnitt 17,4 % mindre enn menn, et tall som har holdt seg relativt stabilt det siste tiåret. Kommissær for ansettelse og sosiale anliggender, Vladimir Spidla, karakteriserte likelønns situasjonen som absurd i en rapport om likelønn fra 2007, i og med at likestillingen mellom menn og kvinner har kommet så langt

⁷ Direktivet ble tatt i bruk i forbindelse med flere dommer i EF domstolen på 80 og tidlig 90 tall.

For eksempel Danfoss-saken, 17.10.1989 (http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61988J0109) (Hentet 2.5.2009)

⁸ FEMM (Comitee on Women’s Rights and Gender Equality)

⁹ Europakommisjonens informasjonsside om likestilling (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=418>) (Hentet 9.5.2008)

innen så mange andre områder. Kommisjonen¹⁰ foreslår derfor følgende fire tiltak for å utjevne lønnsforskjellene mellom menn og kvinner:

1. Det nåværende lovverket skal håndheves mer effektivt.
2. Det skal innføres passende tiltak i den nasjonale sysselsetningspolitikken, og man skal ta i bruk det europeiske sosialfond.
3. Likelønn skal gjøres til en del av arbeidsgivernes sosiale ansvar.
4. Det skal utveksles eksempler på god praksis i hele EU.

Disse 4 tiltakene er førende for EUs likelønnspolitikk, og et resultat av den likelønnsdebatten som har vært ført i EP over de siste 30 årene. Hvordan har så utviklingen av lønnsgapet mellom kvinner og menn vært over tid? Går vi tilbake i tid er det lite statistikk som er tilgjengelig om lønnsforskjellene mellom menn og kvinner, dette har gjerne en sammenheng med at det var først på 70 tallet at kvinner for alvor begynte å delta i arbeidslivet. Eurostat (2006:70)¹¹ har statistikk som går vel 15 år tilbake i tid, i 1995 var lønnsforskjellene i gjennomsnitt innen EU på 17 %, i mellomtiden har den variert mellom 16 og 15 %, men i følge de siste tallene til EU er den nå tilbake på 17 %. Det har med andre ord vært en svært begrenset utvikling når det gjelder lønnsforskjellene mellom menn og kvinner de siste 15 årene. Jeg vil nå gå nærmere inn på den generelle likestillingspolitikken i EU, en politikk som etter hvert også har vært med på å legge føringer på likelønnspolitikken og derunder også likelønnsdebatten.

2.2 EUs likestillingspolitikk

EUs likestillingspolitikk blir fremmet ved hjelp av tre virkemidler; lovgivning, ”mainstreaming” og positiv særbehandling¹². Lovgivning er gjerne det sterkeste hjelpemiddelet som EU har i forhold til å fremme likestilling, gjennom utarbeidelsen av lover som regulerer forskjellsbehandling mellom kvinner og menn. Mainstreaming innebærer kort fortalt at det innen alle EUs politiske områder, og program, skal tas hensyn til likestilling. I forhold til det siste virkemiddelet, positiv særbehandling, var det slik at man i første omgang, for å bekjempe forskjellsbehandling, vedtok lovgivning om lik behandling i forbindelse med

¹⁰ Kommisjonen, om lik lønn for likt arbeid (http://ec.europa.eu/news/employment/070718_1_en.htm) (Hentet 7.4.2009)

¹¹ Eurostat: Living conditions in Europe (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DZ-08-001/EN/KS-DZ-08-001-EN.PDF) (Hentet 2.5.2009)

¹² Kommisjonens side om Likestilling (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=418>) (Hentet 9.5.2008)

ansettelser, utdanning, arbeidsvilkår og velferdsordninger. Men i forbindelse med Amsterdamtraktaten ble prinsippet om positiv særbehandling innlemmet, i form av at kvinner skal favoriseres i situasjoner hvor de stiller likt med menn i forhold til kvalifikasjoner.

Grunnlaget for EUs likestillingspolitikk var målet om lik lønn mellom kvinner og menn, men fremdeles er det store lønnsforskjeller. Europas kvinner tjener som nevnt i gjennomsnitt 17,4 % mindre enn menn, samtidig som det er et flertall av menn i toppstillinger, og et flertall av kvinner i deltidsstillinger. I følge Bolstad (2003:13) kan hovedmomentene i EUs likestillingspolitikk oppsummeres i fem hovedpunkter. For det første skal man jobbe for lik lønn mellom menn og kvinner, dvs. lik lønn for likt arbeid, og for arbeid av like stor verdi¹³. For det andre skal kvinner ha like muligheter som menn ved ansettelser, utdanning, videreutdanning, karriereutvikling og sysselsetting. For det tredje skal man gjennom sosiale velferdsordninger gi de samme ytelser for kvinner som for menn. For det fjerde skal myndighetene behandle kvinner og menn som ønsker å etablere en selvstendig virksomhet på lik måte. Og for det femte skal kvinnelige arbeidstakere ha rett til barselpermisjon og ytelser i forbindelse med graviditet. Disse fem punktene kan altså forstås som grunnleggende elementer i likestillingspolitikken til EU i dag, og man arbeider altså for å oppnå dem ved hjelp av virkemidler som lovgivning, mainstreaming og positiv særbehandling.

Innen EP har man også opprettet en egen komitee som arbeider for kvinners rettigheter og likestilling i form av FEMM-komiteen. Denne komiteen arbeider spesielt med spørsmål knyttet til EUs likestillingspolitikk. Komiteens oppgave er først og fremst å holde oppsikt med Kommisjonens likestillingsarbeid, samt å foreslå tiltak som kan bedre kvinners stilling. Typiske tema som komiteen arbeider med knytter seg til bevaring og styrking av kvinners rettigheter innen EU og 3. land¹⁴, bekjempelse av all form for kjønnsdiskriminering, og oppfølging av internasjonale avtaler som berører kvinners rettigheter, for å nevne noen tema¹⁵. Problemet knyttet til FEMM-komiteen er at det er en komité som blir regnet for å ha relativt liten betydning i Parlamentet, faktisk er det slik at mange av avgjørelsene som påvirker kvinners hverdag blir tatt i andre komiteer, først og fremst EMPL-komiteen. Selv om komiteen er aktiv med å fremme likestillingsspørsmål på EPs agenda, virker det altså som om komiteen har mindre betydning. En hendelse som bygger opp om denne oppfatningen, er en

¹³ Det er Kommisjonen som lager retningslinjene for hva som kan betegnes som likt arbeid.

¹⁴ Land utenfor EU, som for eksempel Tyrkia og Saudi Arabia

¹⁵ FEMM komiteens hjemmeside

(http://www.europarl.europa.eu/committees/femm_home_en.htm) (Hentet 15.5.2008)

revidering av antallet komiteer som ble gjennomført i 1998. Forslaget som ble fremmet i forbindelse med evalueringen gikk blant annet på at man burde oppløse kvinnekomiteen og fordele dens oppgaver på flere komiteer (Christiansen og Larsson 2007: 154). Men fordi komiteen hadde bygget opp sterke eksterne relasjoner, og grunnet intense protester fra flere kvinneorganisasjoner som European Womens Lobby¹⁶, ble mandatet utvidet til også å gjelde den neste perioden (99-04), og FEMM komiteen er fremdeles aktiv i den gjeldende parlamentariske perioden (04-09).

Dersom man så ser nærmere på likestillingssituasjonen innen Europa i dag i henhold til statistikk fra Eurostat (2008),¹⁷ vil man oppdage at det er store forskjeller mellom de ulike medlemslandene. Spesielt er det en betydelig forskjell mellom de nordiske landene, og flere av de sør- og østeuropeiske. FNs Human Development Index¹⁸ viser at de nordiske landene er verdensledende når det gjelder likestilling (Sjøberg 2002), mens de sør- og østeuropeiske landene kommer vesentlig lengre ned på listen. En faktor hvor dette er spesielt synlig gjelder andelen kvinner i lønnet arbeid i alderen 15-64 år. I et land som Malta er andelen 34 %, mens i Danmark og Sverige er andelen på over 70 %. Det er også en forskjell mellom landene når det gjelder andelen kvinner i de nasjonale parlamenter¹⁹. I Sverige utgjør andelen kvinner 49 %, og i land som Norge, Danmark og Finland er den på over 30 %. På den andre enden av skalaen ligger land som Hellas og Romania, hvor andelen kvinner er på under 15 %, og Malta og Ungarn, hvor andelen er under 10 %. Den mest positive faktoren som kan trekkes fram er at andelen kvinner som tar høyere utdanning, universitetsutdanning eller lignende, i dag er høyere enn andelen menn. Men uavhengig av dette viser tallene fra Eurostat at man fortsatt har en vei å gå før man oppnår full likestilling på alle områder, spesielt i forhold til likelønn og kvinners deltagelse i politisk virksomhet innen EU.

2.3 Studier av EUs likestillingspolitikk

Studier og forskning knyttet til EUs likestillingspolitikk fokuserer på utviklingen av likestillingspolitikken i tilknytning til EUs utvikling, samtidig som man ser på svakheter ved politikken. EU som politisk aktør har fått stadig større betydning ettersom unionen utvider sitt

¹⁶ Hjemmesiden til European Womens Lobby (<http://www.womenlobby.org/site/hp.asp?langue=EN>) (Hentet 27.3.2008)

¹⁷ Eurostat, The Life of Women and Men in Europe, 2008 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-80-07-135/EN/KS-80-07-135-EN.PDF) (Hentet 17.3.2009)

¹⁸ Human Development Report 2007/2008, Gender Empowerment Measure (<http://hdrstats.undp.org/indicators/279.html>) (Hentet 7.5.2008)

¹⁹ I Europaparlamentet utgjør andelen kvinner vel 30 %.

omfang av politikkområder, samtidig som stadig flere medlemsland inngår i unionen. Så kan man diskutere i hvilken grad EUs utvikling har bidratt til en reduksjon av forskjellene mellom menn og kvinner? Her finnes det mange ulike synspunkter, alt fra de som mener EU har bidratt til en reduksjon i forskjellene mellom menn og kvinner, til de som mener at dette bidraget har vært svært begrenset. En generell oppfatning blant likestillingsforskere er at EU har påvirket likestillingen til en viss grad i form av sine bindende lovdirektiver om lik behandling innen arbeidslivet (Walby 2004:5-6), men samtidig ser man begrensninger og svakheter i Unionens videre potensial i forhold til å redusere kjønnsforskjeller. Walby (ibid:6) har identifisert noen av disse begrensningene. Hun mener blant annet at det faktum at EU i stor grad fokuserer på rettigheter i forbindelse med ansettelse og lønn er et problem, fordi mange kvinner jobber deltid, og dermed ikke får tilgang på disse rettighetene. Samtidig mener hun at lover om likestilling tar utgangspunkt i en manns levesett, i form av at man ikke tar hensyn til kvinners omsorgsansvar som mor. EU bør derfor legge bedre til rette for at statene kompenserer for deler av kvinners omsorgsansvar. Det er også en skjevfordeling mellom EU landene i forhold til hvordan likestillingslover blir implementert. For eksempel kan den politiske viljen til å iverksette et tiltak være større i et land enn et annet. Walby beskylder også EU for å fokusere for mye på de økonomiske sidene ved likestillingspolitikken, og for lite på andre områder som abort, og vold mot kvinner for å nevne noen områder. Til slutt tar Walby for seg den nye EU-strategien som involverer mainstreaming. Hun mener at denne strategien kun er rådgivende snarere enn juridisk bindende, og at dette utgjør et problem i forhold til å få gjennomført likestillingstiltak. Utviklingen av EUs likestillingspolitikk involverer altså stadig nye strategier i form av konsepter fra like muligheter til positiv særbehandling og såkalt kjønns-mainstreaming.

Samtidig ser man en utvikling mot at debatten innen EU også utvider seg til å gjelde andre likestillingsområder enn de rent økonomiske, tilknyttet arbeidsmarkedet (Lombardo og Meier 2008: 118). Kjønns-mainstreaming kan da også i så måte forstås som et prinsipp som går ut på at man skal ta hensyn til likestilling innen alle EUs politiske områder. Squires (2005: 380) fremhever i forbindelse med kjønns-mainstreaming at en demokratisk debatt og beslutningstaking er en viktig forutsetning for at man skal kunne oppnå en upartisk form for likestillingspolitikk. Derfor er det viktig at deliberative mekanismer ligger bak utviklingen av lover innen EUs likestillingspolitikk, slik at man er i stand til å overføre folkeviljen til EU. I den forbindelse har Europaparlamentet som EUs eneste folkevalgte organ en sentral rolle.

3. Europaparlamentet

Parlamerter kan forstås som selve sentrumet for demokratisk deliberasjon, og EP er et unikt parlament, ettersom det er det eneste flernasjonale folkevalgte parlamentet i verden. Samtidig utgjør det med sine 785 representanter²⁰ fordelt på 27 medlemsland også verdens nest største folkevalgte parlament, etter det indiske. Parlamentet ble tidligere sett på som et parlament som ikke var i stand til å sette makt bak ordene, samtidig som det ble kritisert for å diskutere uviktige spørsmål, noe som fikk Margaret Thatcher til å bruke beskrivelsen et *"Mickey Mouse Parliament"* om EP (Vestergaard 2004:11). I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre nærmere greie for den historiske utviklingen til Parlamentet, samt dens funksjon i EU-systemet i dag, og til slutt vil jeg gjøre nærmere greie for prosedyrer knyttet til debattene i parlamentet.

3.1 Historisk utvikling og funksjon

"The European Parliament has been strikingly successful in gaining more powers, but far less successful in linking the EU to the peoples of Europe".

(Scully, 2007:175)

Europaparlamentet, eller EKSF²¹s Parlamentariske forsamling, holdt sin første samling 10. september 1952, og bestod da av 78 representanter. I 1962 ble navnet omgjort til Europaparlamentet. Opprinnelig var det Unionsrådet²² alene som utgjorde den lovgivende myndighet i Unionen, mens EP kun var å regne som et forum bestående av representanter nominert av de ulike nasjonale parlamentene i medlemslandene. Parlamentet hadde i utgangspunktet kun en rådgivende rolle i forbindelse med mindre betydningsfulle lovforslag i forkant av deres tilpasning til Rådet, samtidig som man hadde en formell rett til å fremme lovforslag overfor Kommisjonen (Judge og Earnshaw 2003:29), samt retten til å avsette Kommisjonen (Hix et. al, 2007: 13). Den begrensede makten til EP gjorde at dens egne representanter selv beskrev Parlamentet, og Unionen for øvrig, som en Union som led av et demokratisk underskudd. For å bøte på dette problemet ble forslag om at EP skulle gjøres til et folkevalgt organ fremmet. I 1979 ble da også dette en realitet, og det første valget ble gjennomført. Siden den gang har Parlamentets utvikling fortsatt og antallet representanter har økt i takt med nye utvidelser.

²⁰ Representantene blir valgt for en 5 års periode, sist valg var i 2004, det neste er i juni 2009

²¹ EKSF: Det Europeiske Kull og Stål Felleskap, eller Kull og Stålunionen

²² Tidligere Ministerrådet, består av statsråder fra medlemslandenes regjeringer, har mandat til å fatte bindende beslutninger, utgjør det viktigste lovgivende organ i EU (Claes og Førland 2004: 159)

Tabell 1: Europaparlamentets vekst, økning i antall parlamentsmedlem og medlemsland

Årstall	Medlemmer i EP	Antall medlemsland
1952	78	6
1958	142	6
1973	198	9 (1. utvidelse)
1979	410	9 (1. valgte parlament)
1981	434	10 (2.utvidelse)
1986	518	12 (3. utvidelse)
1994	567	12
1995	626	15 (4. utvidelse)
2005	732	25 (5. utvidelse)
2007	785	27 (6.utvidelse)

(Fich 1999, Judge og Earnshaw 2003, Corbett 2005, Scully 2007)

Samtidig som EP har utviklet seg i størrelse, har Parlamentet stadig fått større makt og innflytelse innen EU-systemet. I 1986, i forbindelse med den europeiske fellesakt, ble EP gitt mulighet for å vedta lover i samarbeid med Rådet. Siden har muligheten for medbestemmelse blitt styrket i forbindelse med både Maastrichttraktaten hvor medbestemmelsesretten formelt ble innført, Amsterdamtraktaten og Nicetraktaten hvor EP og Rådet ble likestilt på 50 % av alle politikkområder. I dag kan vi derfor langt på vei forstå den lovgivende myndighet i EU som et tokammersystem, hvor Rådet representerer statene, mens Parlamentet representerer folket (Hix et. al 2007: s.14). Se tabell 2 under for en nærmere oversikt over EPs maktutvikling over tid.

Tabell 2: Europaparlamentets maktutvikling

Traktat	Funksjon
Roma 1957	Rådgivende
Den europeiske felles akt 1986	Mulighet for medbestemmelse
Maastricht 1992	Likestilt med Rådet, kan forkaste lovutkast
Amsterdam 1997	Parlamentets rolles styrkes, likestilt på flere politikkområder
Nice 2000	Parlamentet og Rådet likestilt på ca 50 % av politikkområdene

(Scully (2007:177), Judge og Earnshaw 2003, Corbett 2005: 8)

EPs hovedoppgaver er ved siden av å vedta lover, å godkjenne EUs budsjett, godkjenne opptak av nye medlemsland, samt å holde øye med Kommisjonens virksomhet. Sammenlignet med nasjonale parlament skiller EP seg noe ut. Man har for eksempel ingen pågående debatt mellom en regjering og en opposisjon, fordi det ikke er slik at Kommisjonen utgår direkte fra Parlamentet basert på dens partimessige sammensetning (Corbett 2005: 9). Men EP har retten til å godkjenne, eller eventuelt stille mistillitsforslag overfor Kommisjonen.

Når det gjelder utformingen av lover, og arbeidet knyttet til dette, blir mye avklart på forhånd i de ulike fagspesifikke komiteene som er underlagt Parlamentet. Komiteene samles i to uker etter plenumsmøtene i Parlamentet, og gjennomfører forberedende arbeid knyttet til neste plenumssamling. Samtidig er det slik at når Kommisjonen eller Rådet fremmer lovforslag er det de ulike komiteene som ser nærmere på dem og som utformer rapporter basert på forslaget hvor de gir uttrykk for sine meninger og eventuelt kommer med forslag til endringer (Christiansen og Larsson 2007: 157). Mye av det arbeidet komiteene gjør ligger derfor til grunn for hvordan debattene utfolder seg. Representantenes rolle i Parlamentet skiller seg også noe fra den nasjonale konteksten. En god og effektiv representant i EP er en som er dyktig til å forklare, overbevise og forhandle med representanter fra ulike land (Corbett 2005: 9). Dette foregår på tre ulike nivå. For det første innen partigruppene, hvor representanter fra ulike lands partigrupper jobber med å utvikle en felles posisjon. For det andre diskuterer man med andre partigrupper i Parlamentet, ettersom ingen gruppe per i dag har flertall alene i Parlamentet, noe som gjør at konsensusbygging er viktig. For det tredje er det slik at når EP samles er det behov for å diskutere med Rådet i forhold til det endelige utfallet for et lovutkast. Min forventning er at EP er mer konsensusorientert enn enkelte av unionens nasjonale parlament, som for eksempel det britiske Underhuset.

Europaparlamentet har som sagt fått en stadig mer sentral rolle innen EU, men allikevel opplever man at valgdeltakelsen ved Parlamentsvalgene er synkende:²³.

”Ironien er at velgernes interesse for Europaparlamentet faller omvendt proporsjonalt med forsamlingens stigende makt.”

(Rossavik, 2005:114).

Det kan være flere forklaringer på hvorfor det er slik, for det første at man ikke føler at ens stemme har noen reell betydning, ettersom man i motsetning til i nasjonale valg avgir en

²³ Den gjennomsnittlige valgdeltakelsen for hele EU har falt ved hvert av de 6 valg som er holdt siden det første i 1979 da oppslutningen var på 63 % til 45,7 % i det siste valget i 2004. Til tross for at det i enkelte land, som Belgia er stemmeplikt (Judge, Earnshaw 2003:75, Corbett et. al 2005: 28).

stemme som ikke har en direkte innvirkning overfor den utøvende myndigheten i Unionen. For det andre at avstanden til makten oppleves som for stor. For det fjerde at EP er lokalisert i tre land noe som bidrar til at Parlamentet fungerer mindre effektivt, og i så måte gjerne også mister noe av sin legitimitet. EP har nemlig sitt offisielle tilholdssted i Strasbourg i Frankrike, hvor representantene samles til plenumsdebatter, en uke hver måned. Ellers foregår mesteparten av virksomheten i form av komiteemøter og partigruppemøter i Brussel, samtidig som sekretariatet holder til i Luxembourg (Claes og Førland 2004: 166). Dette fører til at mye tid og ressurser går bort i reising og flytting av dokumenter mellom de tre byene. En fjerde forklaring kan ligge i den såkalte ”Babels tårn” effekten som omhandler de språkmessige utfordringene i EP (Scully 2007:181). I dag tar man i bruk 23 forskjellige språk i Parlamentet²⁴, dette fordi man ønsker å bevare de ulike landenes kultur og identitet, men det kan også forstås som en medvirkende årsak til at EP fungerer mindre effektivt. I 2004, før den siste utvidelsen, fantes det til sammen 380 ulike tolkekombinasjoner innen EP (Vestergaard 2004:28). Disse språkmessige utfordringer motvirker spontaniteten i debatten. Den femte forklaringen jeg vil trekke fram er at EU som sådan mangler et ”offentlig rom” som man har på nasjonalt nivå, i form av ulike former for medier som setter dagsorden og retter oppmerksomheten mot EU-spørsmål, spørsmål som skal opp til diskusjon i EP²⁵. Ofte er det slik at man vedtar lover i Parlamentet uten at EUs befolkning er klar over det, fordi man ikke har en egen europeisk offentlighet hvor disse spørsmålene blir framhevet (Scully 2005:7).

Den fallende oppslutningen om EP kan bidra til å svekke selve den deliberative prosessen i tilknytning til debattene i Parlamentet, og i forlengelsen også legitimiteten til de beslutninger som blir fattet, fordi en manglende deltakelse i Parlamentsvalgene gjør at beslutningene som blir fattet i EP kun reflekterer folkeviljen til en begrenset del av befolkningen (under 50 % i sist valg, 2004), og ikke det store flertall av EUs befolkning. Det er sannsynlig å tenke at det først og fremst er de med størst ”politisk kapital”, og med størst kunnskap og kjennskap til politikk, som deltar ved valgene. Et hovedankepunkt mot EU som sådan er at det er et politisk system som er for komplisert å forstå for den allmenne befolkning. Dette er også noe EU selv vedkjenner, og arbeider med å forbedre (Europakommisjonen, 2000 s:10).

²⁴ EP side om hvor mange språk som blir benyttet i EP i dag
(<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=155&pageRank=2&language=EN>)
(Hentet 23.4.2009)

²⁵ I 2008 lanserte riktignok EP sin egen tv-kanal kalt Europarl-tv, en kanal som setter EP relaterte spørsmål på dagsorden og som er tilgjengelig på nett, noe som kan forstås som et forsøk på å skape en europeisk sfære. Norges EU delegasjon om Europarl-TV (<http://www.eu-norge.org/Aktuelt/Nyhetsartikler/europarl+TV.htm>)
(Hentet 20.4.2009)

3.2 Prosedyrer ved debatter

I forhold til selve debattene og forretningsordenen innen Parlamentet er det en rekke forhold som er viktig å belyse, blant annet i forhold til agendaen for plenumsdebattene. Parlamentet er selv ansvarlig for utformingen av agendaen. Det vil si at man har anledning til å diskutere det man ønsker når man måtte ønske det (Corbett 2005: 164). Men det er selvsagt også slik at man samarbeider med de andre institusjonene i forbindelse med behandling av lovforslag. En typisk debatt i Parlamentet starter ved at Kommisjonen presenterer et lovforslag for Parlamentet, etterfulgt av at lederen for den saksspesifikke komiteen kommenterer forslaget. Dersom det er komiteen som selv har fremmet forslaget, er det komiteen selv som presenterer det. Deretter kommer det eventuelle forslag, eller utkast, fra andre komiteer. Etter dette uttaler partigruppens talsperson for det aktuelle temaet seg, før de ulike representantene kan komme med sine innspill. En elektronisk tavle indikerer hvor lang tid taleren har igjen, slik at man må tilpasse sitt innlegg etter den tid man har tilgjengelig. Ved slutten av debatten kommer Kommisjonen med sitt svar, hvor de indikerer sin posisjon i forhold til det aktuelle lovforslaget. Disse svarene kan enkelte ganger være lange og ta av tiden til andre debatter, men Kommisjonen har ikke noen spesifisert begrensning når det gjelder taletid (ibid: 167).

Tidsbegrensningen på debattene kan føre til at en mister noe av spontaniteten i debattene, derfor har jeg en forventning om at innleggene er nøye planlagte på forhånd. Dette gjør at debattene gjerne ikke vil utvikle seg i særlig grad, fordi det er lite rom for å komme med spørsmål og svar i forhold til innleggene. Men på tross av eventuelle svakheter ved Parlamentet kan man hevde at EP legger til rette for at EU i dag framstår som mer demokratisk, åpen og transparent, enn hva som ellers ville vært tilfelle, dersom man ikke hadde en folkevalgt forsamling. Utviklingen av Parlamentet tyder også på at EP stadig får større makt og betydning innen EU, samtidig som det blir et stadig mer åpent og tilgjengelig parlament. Man er også opptatt av å legge til rette en offentlig debatt:

"The European Parliament and all national parliaments of the Union and the applicant countries should become more active in stimulating a public debate on the future of Europe and its policies."

(Europakommisjonen, 2001:30)

EP blir mer åpent og transparent, og man arbeider for å stimulere til offentlig debatt, allikevel tyde valgdeltakelsen ved EP valg på at interessen rundt EP er synkende, på tross av denne utviklingen har jeg en forventning om at arbeidet med å gjøre EP mer åpen og tilgjengelig for folket har bidratt til at Parlamentet har utviklet seg i retning av å bli mer deliberativ, i alle fall i teorien.

4. Teoretisk utgangspunkt

Det teoretiske materialet som ligger til grunn for denne oppgaven er meget omfattende, i dette kapitlet tar jeg sikte på trekke fram de delene av det teoretiske materiale som er mest relevant for min undersøkelse. Kapitlet er delt inn i to deler en for deliberasjon og en for retorikk. Hensikten er å gi en nærmere beskrivelse av det vi kan forstå som de normative standarder som ligger til grunn for det videre arbeidet med denne oppgaven.

4.1 Deliberasjon og Deliberativt demokrati

Teorien om deliberasjon har røtter som går 2500 år tilbake, til den greske antikken og Platon og Aristoteles tid (Steiner et. al 2004). Deliberasjon kan forstås som en åpen, fri og offentlig diskusjon, hvor utviklingen av velbegrunnede og rasjonelle argumenter, og dialogen mellom mennesker står i fokus. Habermas beskriver deliberasjon som en ideell talesituasjon (Fishkin 1995: 40), hvor man gjennom kommunikasjon kommer fram til den optimale løsningen på et problem, en løsning som alle kan enes om. Den deliberative ideens fundament er da nettopp at det er mulig å snakke seg fram til enighet om moralske og politiske spørsmål (Eriksen 1995: 141). At deliberasjon bør inngå som en del av politisk virksomhet er et ideal som er dominerende innen demokratisk teori:

"The ideal that citizens with diverse opinions should deliberate about politics is prominent in democratic theory."

(Powers, 2004: 2).

I min studie vil jeg avgrense meg til det som kan betegnes som Jürgen Habermas forståelse av deliberativt demokrati. I følge Habermas baserer idealet om deliberativt demokrati seg på at offentlig debatt og kritikk vil bidra til å høyne refleksjonsnivået og ansvarligheten hos de som skal fatte beslutninger (Eriksen og Weigård 1999: 152). Vi kan forstå det slik at en deliberativ form for demokrati bygger på styring gjennom den offentlige bruken av fornuften (Eriksen 2001). En deliberativ form for demokrati kan derfor fungere ved at man ved å legge forholdene til rette for en fri og åpen debatt, også vil være i stand til å teste borgernes mening, som igjen vil kunne legge grunnlaget for en kommunikativ form for handling²⁶, hvor man blir styrt av den felles virkelighetsforståelse, eller konsensus som blir dannet gjennom språklig dialog (Eriksen og Weigård 1999: 15). I følge Blichner (2000: 149) handler grunnlaget for

²⁶ Motsetningen til en kommunikativ handling, er en strategisk form for handling hvor realiseringen av egeninteresser står i fokus (Eriksen 2001:107).

demokratisk legitimitet om at retten til å utøve makt må komme på grunnlag av folkeviljen, eller det som kan betegnes som de kollektive beslutningene til medlemmene av samfunnet, som blir styrt av denne makten. For at denne folkeviljen skal kunne komme fram trenger man da også offentlige fora hvor man kan få uttrykke sin mening.

Det er altså den offentlige debatten og dialogen som står i fokus innen et deliberativt demokrati, dersom den deliberative kvaliteten på debatten er høy vil det også legge til rette for en forbedret kvalitet på de beslutningene man kommer fram til. I forhold til det å måle kvaliteten på debatten er det viktig å gjøre et skille mellom kvaliteten på deltakeren, kvaliteten på argumentene de tar i bruk, og kvaliteten på deliberasjonen som en helhet. Det er nemlig selve debatten og deliberasjonen som skal legge forutsetningen for de argumentene som blir tatt i bruk, og som skal bidra til å forbedre, endre og utvikle standpunktene til deltakerne. I neste avsnitt vil jeg redegjøre nærmere for hvilke standarder jeg vil legge til grunn for at det skal være mulig å nærme seg det deliberative idealet.

For det første vil jeg legge vekt på at alle faktisk har mulighet til å delta, og at man er villig til, og i stand til, å uttrykke sin mening. For at man skal kunne være i stand til å delta er det også viktig at man har tilgang på tilstrekkelig med informasjon i forhold til det saksfeltet som diskuteres. I den forbindelse er det viktig at det er kontakt mellom de diskursene som foregår i ulike offentlige sfærer. Innen EU er dette et problem fordi man ikke har noen slike sfærer som strekker seg på tvers av landegrensene (Blichner 2000: 151). Man ville gjerne tro at EP skulle fungere som en slik sfære, men EP har blitt kritisert for å ha mislyktes i å skape en europeisk offentlig sfære (Scully 2005: 7). Men økt åpenhet og deliberasjon kan fungere som et bidrag til å skape en slik sfære. Fordi alle representantene har en etablert rett til å delta, samtidig som de som profesjonelle heltidspolitikere også bør være i stand til å uttrykke sin mening, bør deltakelse være mulig. Det er også viktig at argumentene man fremmer er velbegrunnede og basert på fellesinteresse framfor egeninteresse. I følge Elster (1983: 17) er det viktig at de private interesser renses og anstendigkjøres gjennom en offentlig debatt. Når man legger de private interessene til side vil man ha et bedre grunnlag for å komme til enighet om det felles beste. Det er også en viktig forutsetning at man viser respekt overfor sine motdebattanter, og at man forsøker å komme med gode motargumenter framfor å rakke ned på sin motstander, slik at man bidrar til en utvikling av debatten. Vilje til å komme til enighet og bygge konsensus er også en viktig forutsetning ettersom målet bak dialogen nettopp er at man skal kunne komme til enighet om politiske beslutninger. Til slutt kan vi nevne utveksling av

argumenter som en viktig forutsetning, i forhold til å få til en utvikling av debatten, som også bidrar til at deltakerne er i stand til å endre sine preferanser underveis. Med utgangspunkt i disse forutsetningene og på bakgrunn av Steiner et. al (2004) ”Discourse Quality Index” tar jeg sikte på å måle den deliberative kvaliteten på likestillingsdebatten i EP. Deliberasjon er som kjent et teoritunget og empirifattig felt, og Steiner et. als (2004) måling og analyse av parlamentsdebatter er en av få undersøkelser som er gjennomført tidligere, i forhold til å undersøke den deliberative kvaliteten på slike debatter. Jeg vil altså ta for meg Europaparlamentet som arena for deliberasjon. Men parlamente er ikke de eneste arenaene hvor deliberasjon kan finne sted. Foruten i parlamente, kan deliberasjon foregå på gaten, på internettforum, eller ved kjøkkenbordet, for å nevne noen eksempler. Vi kan også gjøre et skille mellom disse arenaene eller offentlighetene i form av sterke og svake offentligheter og åpne og lukkede arenaer for deliberasjon.

4.1.1 Sterke og svake offentligheter (Slusemodellen)

Habermas (1996:300) skiller mellom det han betegner som et representativt (formelt) demokrati og et uformelt demokrati. På den ene siden har vi det representative demokratiet som kommer til syne gjennom de formelle institusjonene av et representativt demokrati. Det uformelle demokratiet, på den andre siden, innebærer den uformelle interaksjonen til den offentlige opinionen. Habermas skiller også mellom en sterk og en svak offentlighet, hvor sterke offentligheter er de formelle institusjonene som fatter beslutninger og innehar makt, mens man innen svake offentligheter ikke har dette ansvaret ettersom man ikke fatter beslutninger, og fordi man ikke har noen formell makt. Habermas (1996: 355) tar utgangspunkt i B. Peters slusemodell for å beskrive forholdet mellom sterke og svake offentligheter. Denne modellen tar utgangspunkt i en sentrum periferi akse, hvor den sterke offentligheten utgjør sentrum, mens den svake utgjør periferien. I sentrum finner vi de formelle institusjonene med beslutningsansvar, som for eksempel parlamentariske forsamlinger, mens periferien utgjøres av de mer uformelle arenaene hvor argumenter, synspunkter og ideer om hvilke beslutninger som skal fattes i sentrum blomstrer opp. Disse tankene sluses via offentligheten opp til sentrum gjennom ulike kanaler i form av for eksempel lobbyvirksomhet og media. I denne slusen blir argumentene testet ut, kritisert og eventuelt lagt død. Ideen er at kun de aller beste argumentene som har oppstått i den svake offentligheten vil lykkes med å nå opp til sentrum og den sterke offentligheten. Friheten som preger den svake offentligheten skaper et spillerom for kreativitet og oppfinnsomhet, mens ansvaret for å fatte beslutninger innen de formelle institusjonene gjør at man må tenke

strategisk, at man blir mer bundet, og at man må tenke konsekvenser i forhold til hvilke argument man tar i bruk for å fremme sitt syn i en sak (Chambers 2004:391). EP kan i denne sammenheng forstås som en sterk offentlighet, preget av å være formell, mens min forventning i forhold til komiteene i Parlamentet er at de fungerer som mer uformelle fora.

4.1.2 Åpne og lukkede arenaer

Vi kan også skille mellom åpne og lukkede arenaer for deliberasjon. Åpne arenaer er arenaer hvor alt foregår i offentlighetens søkelys. Lukkede arenaer er lukket i den forstand at man ikke er tilgjengelig for offentligheten. Hovedforskjellen mellom de to arenaene er at man på en åpen arena gjerne må tenke grundigere igjennom de argumentene man fremmer, men samtidig må man også være oppmerksom på at man kan bli påvirket av den offentlige sfære og massemedia. I lukkede rom kan man diskutere friere uten å måtte ta hensyn til disse ytre faktorene, dette kan være positivt i den forstand at man ikke i like stor grad blir påvirket av omgivelsene (Fraser 1990: 59). Det vil også gjerne være slik at debatter som foregår i full offentlighet vil inneholde mye retorikk og populistiske argumenter, fordi man er opptatt av å overtale flest mulig, og vinne stemmer, samtidig som man gjerne bindes av en prestisje knyttet til at man ikke vil endre standpunkt. På lukkede arenaer, derimot, har man ikke et like stort publikum å ta hensyn til, derfor vil gjerne argumentene som blir fremført holde en høyere kvalitet, og være mer gjennomtenkte, samtidig som viljen til å endre standpunkt nok er høyere. En kan derfor hevde at det i teorien er slik at åpne arenaer er best egnet for deliberasjon, men i praksis er det lukkede arenaer som fungerer best (Gutmann og Thompson 1996: 101). Problemet er bare at debatter på lukkede arenaer strider imot den deliberative tankegangen, hvor det nettopp er viktig at mange ulike argumenter og syn blir fremmet, slik at man får et bedre grunnlag å fatte beslutninger på. Løsningen på problemet knyttet til åpne vs. lukkede arenaer for deliberasjon kan være å finne en slags mellomløsning, en mellomarena, i form av en arena som er åpen, men som ikke i like stor grad lar seg påvirke av offentligheten. EP kan forstås som en åpen arena²⁷, hvor offentligheten har fullt innsyn, media er til stede, og alt som blir sagt blir referert og offentliggjort²⁸. Derfor kan EP kan forstås som en åpen og transparent forsamling. Men det er også slik at mye av arbeidet med utarbeiding og endring av lovforslag foregår i komiteer²⁹ som er underlagt EP. Her er ikke alt like offentlig og

²⁷ I oktober 2001 ble det av sikkerhetsmessige årsaker innført begrensninger på uinviterte gjesters adgang til EP (Christiansen og Larsson 2007: 164).

²⁸ I den senere tid har man også startet opp med live sendinger på internett fra plenumsdebattene i EP.

²⁹ Til sammen er det i dag 23 komiteer i EP, 22 av dem er faste og en er midlertidig.

<http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/committeesList.do?language=DA> (Hentet 27.02.2008)

tilgjengelig som i plenumsdebatter, først og fremst fordi antallet deltakere er mindre, samtidig som møtene er mindre formelle enn i plenumssamlinger, selv om det også her publiseres referater fra møtene. Til tross for at EP og dens virksomhet er ganske gjennomiktig kan man hevde at representantene ikke blir påvirket av omgivelsene i særlig stor grad, først og fremst fordi interessen rundt parlamentet er relativt liten, noe som kommer til syne i form av at mediadekningen og valgdeltakelsen er lav. Årsaken til dette kan være at EP har liten makt og innflytelse sammenlignet med andre organer i EU, og nasjonale parlament. Samtidig er komiteemøtene noe mer lukket, først og fremst i form av at færre deltar i diskusjonene og forhandlingene som foregår her.

4.1.3 Kritikk av det deliberative idealet

Spørsmålet man kan stille seg er hvorvidt deliberasjon som et ideal i det hele tatt er mulig å oppnå. Man kan nemlig oppfatte deliberasjon som noe utopisk og akademisert. Deliberasjon og deliberativt demokrati må da også forstås nettopp som et ideal for hvordan politisk virksomhet ideelt sett bør foregå, snarere enn hvordan politisk virksomhet i realiteten foregår. Idealet om deliberativt demokrati stiller strenge krav både til borgerne og de politiske institusjonene. Derfor er det da også mange som nettopp vil hevde at deliberativt demokrati er et uopnåelig ideal under enhver omstendighet. En kan hevde at man ikke tar hensyn til alle svakhetene ved et demokrati, som det faktum at et samfunn består av mange ulike interessergrupper, samtidig som det kan være store ulikheter mellom ulike grupper av befolkningen (Bohman 1996: 237). Det faktum at et samfunn kan være så fragmentert og bestå av så mange ulike kulturelle grupper med ulike verdier og interesser, samtidig som de sosiale ulikhetene mellom grupper kan være store, gjør det vanskelig å forstå at deliberasjon kan være løsningen som gir oss et bilde av hva folkeviljen faktisk er. Man mangler et fundament for å utvikle en felles mening og løse kollektive problemer (Eriksen og Weigård 1999: 165). Kritikerne av deliberativt demokrati vil hevde at den offentlige meningsdannelsen er for svevende og uklar til at man kan betrakte den som en norm for de politiske styresmaktene. Ifølge Habermas (1996:239) finnes det også svakheter ved deliberasjon, blant annet har det han betegner som kommersialiseringen av den offentlige sfære vært en medvirkende årsak til at den offentlige meningsdannelsen har blitt uorganisert og svevende. Jon Elster (1983: 21-22) tar også for seg noen svakheter knyttet til Habermas deliberative ideal, i form av at Habermas mener at en fri og rasjonell diskusjon bare er mulig i samfunn hvor politisk og økonomisk herredømme er opphevet. Ifølge Elster er det ikke gitt at et slikt samfunn skapes gjennom bruk av rasjonell argumentasjon, derfor kan det hende at retoriske

virkemidler og en form for strategisk bruk av kommunikativ handling³⁰ (Elster 1991:4) er nødvendig for å skape dette samfunnet, selv om bruken av slike virkemidler kan innebære et brudd med det deliberative idealet.

4.2 Retorikk³¹

”Rhetoric, in the most general sense, is the energy inherent in emotion and thought, transmitted through a system of signs, including language, to others to influence their decisions and actions.”

(Kennedy 1991: 7)

Det finnes mange ulike forståelser av hva retorikk faktisk innebærer. En generell forståelse av retorikk er at det innebærer bruk av språket med sikte på å påvirke tilhørernes tanker og følelser, på en slik måte at det påvirker deres beslutninger og handlinger. Sett i forhold til politiske debatter er retorikk gjerne først og fremst en form for tautrekking om verdier, i den forstand at politikken i større grad dreier seg om handlinger og verdier, enn om kunnskap og fakta. I analyse av politisk retorikk er det lite interessant å undersøke sannheten i de argumentene som blir fremmet fordi folk ikke handler ut ifra hvordan verden er, men hvordan de tror den er (Heradstveit 1987:13). Derfor kan retorikk være et viktig virkemiddel i politiske debatter fordi man kan bruke språket for å påvirke sitt publikum, og forme den måten folk opplever verden på. I min studie og i forhold til likestillingsdebatten i EP vil jeg se nærmere på to forståelser av retorikk i form av negativ og deliberativ (positiv) retorikk.

4.2.1 Populistisk (negativ) retorikk

Det finnes flere ulike forståelse av hva retorikk innebærer. Populistisk eller negativ retorikk innebærer et syn på retorikk som en bruk av språket som et virkemiddel for å påvirke tilhørerne i en bestemt retning. En tar med andre ord i bruk retorikk som et verktøy for å oppnå noe. I følge Chambers (2006:1) hevder Platon at svakheten ved demokratiet nettopp er at det er for mye monolog, og for lite dialog. Slik kan vi gjerne forstå retorikk som en utfordring til en deliberativ form for demokrati hvor dialogen står i fokus. Politisk makt blir til gjennom støtte fra massene, derfor vil politikere innen et demokratisk system alltid forsøke å overtale så mange som mulig, noe som gjerne fører til at en blir mer populistisk i sine uttalelser. Det som kjennetegner en retoriker i så måte er at han eller hun appellerer til

³⁰ Elster tar for seg to former for slik atferd, den ene i form av å forkle sin egeninteresse som allmenninteresse (skinnargumentasjon), den andre i form av å forkle sine trusler som advarsler (strategisk ansvarsfraskrivelse).

³¹ Retorikk blir vanligvis forbundet med bruk av kroppsspråk og endring av tonefall, actio (Johansen 2002: 28), i min oppgave vil jeg forholde meg kun til skriftlig materiale, selv om debatten fra 2008, er tilgjengelig i videoopptak.

tilhørerens følelser, unngår å svare på spørsmål og bidrar på den måten til å omgå dialog og debatt, og dermed en mulig utvikling av velbegrunnede og velutviklede argumenter.

Chambers (2004:199) trekker fram tre virkemiddel i forbindelse med bruken av en populistisk retorikk; manipulering, smisking og karakterbygging. Det vil si at man ved hjelp av disse tre hjelpemidlene vil være i bedre stand til å påvirke tilhørerne. For det første kan man manipulere publikum ved å vri på sannheten og framstille ting på en ukritisk måte. For det andre kan man smiske med publikum blant annet ved hjelp av populistiske utsagn, som har som siktemål å påvirke publikum i ens egen favør, for eksempel ved at man sier det folk mener, eller ved at man appellerer til allerede eksisterende oppfatninger. Det tredje og siste punktet er karakterbygging, og innebærer kort fortalt at man forsøker å bygge opp sin egen person, eksempelvis ved å rakke ned på andre, som politiske motstandere, for igjen å bygge opp om sin egen person. Denne formen for retorikk kan med andre ord gjerne framstå som noe kynisk, i form av at taleren fremmer egeninteresse framfor fellesinteresse.

Retorikk blir ofte forbundet med denne negative formen for retorikk som jeg her har presentert, og som noe som bryter med det deliberative idealet til Habermas. Young (2000: 65) stiller seg skeptisk til denne forståelsen. For det første er hun skeptisk til skille mellom følelseladete og nøytrale argumenter. Finnes det i det hele tatt noe sånt som "følelseløse" argumenter, og vil ikke det å mene dette i seg selv kunne forstås som et slags retorisk virkemiddel, i form av å hevde at andre bruker retorikk, mens en selv ikke gjør det? For det andre mener hun at en retorikkfri talemåte er vanskelig fordi man da fort kan utelukke de som bruker en annet type språk og en annen talemåte. Innen EP er det for eksempel over 20 ulike språk, og representanter fra 27 land, da vil man gjerne også ha ulike måter å uttrykke seg på. Hun mener også at retorikk kan sees på som et positivt bidrag til deliberasjon i form av at retoriske virkemidler kan øke interessen blant publikum, og bidra til økt deltakelse i debatten. Denne forståelsen bringer oss over til det vi kan beskrive som en deliberativ form for retorikk.

4.2.2 Deliberativ (positiv) retorikk

Mens Platon i følge Chambers (2006: 5-6) var kritisk til retorikk og konsekvensene det har for demokratiet og kvaliteten på deliberasjonen, har Aristoteles i følge Chambers (2004: 401) et noe mer positivt syn på retorikk. Han mener bl.a. at problemet med populistiske argumenter kan løses ved hjelp av det han betegner som en deliberativ form for retorikk. Denne formen

for retorikk kan forstås og brukes som en del av dialogen og deliberasjonen, ved at man anvender retorikk som en form for overbevisningskunst.

Denne overbevisningen foregår ved hjelp av tre virkemidler etos, patos og logos (Aristoteles 1983: 12). Etos på sin side omhandler selve talerens personlighet eller karakter, og hvordan man ved hjelp av sin personlighet kan være i stand til å overbevise publikum. Tanken er at dersom taleren framstår som troverdig og ærlig, vil vedkommende være i bedre stand til å overbevise tilhørerne (Johansen 2002: 30). Logos dreier seg om selve sammenhengen i argumentene som blir fremmet. Overbevisningen av publikum skjer gjennom styrken og gyldigheten til de argumentene som fremmes (Kennedy 1991: 37-39). Patos omhandler det å kunne appellere til tilhørernes følelser for å kunne engasjere og fange deres oppmerksomhet (Aristoteles 1983: 34-35). Dersom taleren klarer dette vil han også ha et bedre grunnlag for å overbevise publikum. Patos er den overbevisningsformen som jeg vil fokusere mest på i denne undersøkelsen.

Dersom debattanten er i stand til å dra nytte av disse tre faktorene når vedkommende holder et innlegg, vil man i utgangspunktet også være i bedre stand til å overbevise sine tilhørere. Samtidig kan en hevde at man ved hjelp av deliberativ retorikk også er i stand til å få tilhørerne til å tenke, og se ting i et annet lys, på en slik måte at de blir mer reflekterte, og bedre i stand til å bidra til en videre diskusjon omkring et tema. Jeg vil nå diskutere nærmere forholdet mellom deliberasjon og retorikk.

4.2.3 Patos (Følelser)

Patos er det av Aristoteles tre overbevisningsmidler som jeg vil rette størst fokus mot i denne undersøkelsen. Patos omhandler som nevnt talerens evne til å kunne appellere til tilhørers følelser, på en slik måte at man som tilhører blir engasjert og at ens oppmerksomhet blir vekket (Aristoteles 1983:34-35). Følelser innebærer en sinnstilstand som forårsaker at mennesker kan endre sine meninger, og fatte ulike beslutninger (Aristoteles 1947:173). Derfor kan man også hevde at følelsene har vesentlig betydning innenfor politikken verden. Hvorvidt følelsene har en positiv eller negativ innflytelse på politikken er imidlertid noe de lærde strides om, og det var et punkt hvor Platon og Aristoteles hadde et noe ulikt syn.

Platon på sin side mente at følelser ikke var noe som hørte hjemme i politikken, og at følelsene fungerte som et hinder for fornuften, og derunder også som et hinder for en

deliberativ prosess. Platon så på følelser som en form for smisking med publikum og som et strategisk og et populistisk virkemiddel for taleren hvor man bruker følelser som et instrument, og på en måte som innebærer at det er følelsene som motiverer ens beslutninger og ikke en rasjonell debatt (Chambers 2006:3).

Aristoteles hadde et noe annet syn på forholdet mellom følelser og politikk³², hvor følelser kunne forstås som en uunngåelig del av politikken. Han var enig med Platon om at følelser brukt som et strategisk virkemiddel var en trussel mot fornuften. Men i motsetning til Platon mente han at dersom følelsene kom til uttrykk på riktig måte, kunne de bidra til en rasjonell og deliberativ prosess (Chambers 2006:15). Patos kan altså forstås som en måte å formidle følelser på som bidrar til fornuften, i form av at følelsene ikke er et strategisk virkemiddel hvor man bevisst tar sikte på å påvirke tilhøreren i en bestemt retning, men at de i større grad er oppriktige følelser som inngår som en del av selve argumentasjonen, i form av at ens følelser er begrunnet. I forlengelsen av denne diskusjonen om følelsenes betydning for politikken vil jeg nå diskutere nærmere forholdet mellom deliberasjon og retorikk.

4.2.4 Deliberasjon vs. Retorikk

"Deliberation is not a strong beacon light, radiating outward to illuminate in sharp outline all it touches. It is, rather, a small candle flame, casting vague and multiple shadows, flickering and sputtering in the strong winds of power and passion."

(Bächtiger og Steenbergen 2004: 24)

Slik Bächtiger og Steenbergen her beskriver det kan vi forstå deliberasjon som noe som lett kan la seg påvirke av faktorer som makt og retorikk og da spesielt i form av følelser. For å gi en nærmere forklaring av forholdet mellom deliberasjon og retorikk kan vi se nærmere på forskjellen mellom negativ og positiv retorikk. Enkelt forklart kan vi forstå negativ retorikk som ensbetydende med kvalitativt dårlig deliberasjon, mens den positive, deliberative formen for deliberasjon kan forstås som noe som tilsvarer en kvalitativt god form for deliberasjon. Hovedforskjellen mellom negativ og positiv retorikk, er at man ved bruk av negativ retorikk tar i bruk populistiske virkemidler, og at man tilpasser seg til det man tror er folkeviljen, samtidig som man tar i bruk virkemidler som manipulering av sannheten, smisking med publikum og oppbygging av egen karakter, gjerne på bekostning av andre, for utelukkende å vinne publikums gunst. På denne måten svekker man dialogen og utviklingen av debatten og bidrar til å sette ulike grupperinger opp mot hverandre, slik at man hemmer utviklingen av

³² I kapittel 7 vil jeg diskutere nærmere forholdet mellom følelser og politikk.

argumentasjonen man tar i bruk, og dermed også utviklingen av debatten som helhet, med tanke på å oppnå enighet (Chambers 2004:398).

Den deliberative (positive) formen for retorikk, derimot, legger til grunn en annen forståelse i form av at retorikken istedenfor å være et hinder for deliberasjon faktisk kan være med å fremme deliberasjonen. Retorikken kan forsås som et bidrag til dialogen, ved at man fremmer gode og velbegrunnede argumenter på en slik måte at publikum lar seg overbevise (ibid 2004: 401). Dersom debattanten framstår som troverdig og ærlig, vil vedkommende også ha lettere for å få gjennomslag for sine ideer og standpunkter, i motsetning til situasjoner hvor debattanten forsøker å tilpasse sitt innlegg og sine argumenter etter hvilken vei den ”populistiske vinden” blåser.

Tabell 3: Negativ vs. Positiv retorikk

Negativ retorikk	Positiv retorikk
Manipulering	Logos
Smisking	Patos
Karakterbygging	Etos

Figuren ovenfor gir oss et forenklet bilde av hvordan vi kan forstå forskjellene mellom en negativ og positiv form for retorikk. Der man i forhold til negativ retorikk ser på retorikken som et verktøy for å få gjennomslag for egne politiske ideer, ved hjelp av manipulering, smisking og karakterbygging, kan man forstå deliberativ retorikk dit hen at man er opptatt av selve kvaliteten i argumentasjonen, og debattantens evne til å formidle sine tanker og ideer til publikum, på en måte som bidrar til at tilhørerne blir bedre opplyst og i stand til å bringe diskusjonen videre på et høyere nivå. I forbindelse med målingen av kvaliteten på retorikken i likestillingsdebatten vil jeg bruke skillet mellom negativ og positiv retorikk, i den forstand at god bruk av etos, patos og logos kan forstås som kvalitativt god retorikk og deliberasjon, mens bruk av negativ retorikk kan forstås som ensbetydende med en kvalitativt dårlig form for retorikk og deliberasjon. Altså kan vi se på skillet mellom negativ og positiv retorikk som et skille som langt på vei samsvarer med henholdsvis dårlig og god deliberasjon. I min studie vil jeg søke å avdekke hvorvidt retorikken i likelønnsdebatten i EP påvirker den deliberative kvaliteten i positiv eller negativ forstand.

5. Metodisk tilnærming

I dette kapitlet tar jeg sikte på å gi en kort innføring i og presentasjon av det som utgjør den metodiske framgangsmåten som jeg har tatt i bruk i oppgaven. Først vil jeg gå nærmere inn på det som utgjør det empiriske materiale og bakgrunnen for selve datainnsamlingen, før jeg vil gi en kort introduksjon til de to måleinstrumentene som jeg har tatt i bruk. Avslutningsvis vil jeg komme nærmere inn på hva jeg har gjort med tanke på å sikre høyest mulig grad av reliabilitet og validitet i denne studien og vilkår for generalisering. Dette kapitlet kan altså forstås som en kort innføring, og som en del av den metodiske tilnærmingen for oppgaven. Jeg vil komme nærmere inn på ulike metodiske aspekter senere i oppgaven, både i analysekapitlene og i konklusjonskapitlet, dette fordi utviklingen av måleinstrumentene i seg selv har vært en sentral del og et viktig mål i forbindelse med arbeidet. Selve formålet med denne studien er å foreta en kvantitativ innholdsanalyse av likelønnsdebatten i Europaparlamentet i perioden fra 1974 til 2008, med sikte på å kunne si noe nærmere om den deliberative og retoriske kvaliteten, samt utviklingen av debatten over tid. For å oppnå dette målet vil jeg vurdere de skriftlige referatene fra likelønnsdebatten opp mot to kodeskjema, eller nærmere bestemt to måleapparat. Jeg vil nå gå nærmere inn på prosessen i tilknytning til innsamlingen av det empiriske materialet, og gjennomføringen av kodingen.

5.1 Avgrensning og innsamling av empirisk materiale

Denne studiens empiriske bakgrunnsmateriale begrenser seg til fire debatter om temaet likelønn i perioden 1974 til 2008. Jeg har tatt utgangspunkt i de skriftlige referatene fra debattene, selv om den siste debatten fra 2008 også er tilgjengelig i form av videoopptak, fordi jeg er opptatt av å måle kvaliteten på det tekstlige innholdet i debattene. Jeg har også valgt å avgrense meg til plenumsdebatter i EP. Dette kan gjerne forstås som et empirisk materiale som ikke er spesielt bredt og omfattende, men det er likevel et kildemateriell som inneholder store mengder med informasjon. Men samtidig gir et begrenset antall undersøkelsesenheter en utfordring i tilknytning til grunnlaget for generalisering, ikke i forhold til likelønnsdebatten, men i forhold til debatter i EP forøvrig.

Årsaken til at jeg har valgt å avgrense meg til disse fire debattene kan forklares på følgende måte. For det første er dette de eneste debattene som rent konkret omhandler temaet likelønn i

den perioden jeg her tar for meg, som er tilgjengelig elektronisk, foruten debatten fra 1974. For det andre har jeg valgt å avgrense meg til de skriftlige referatene fra plenumsdebattene, fordi disse er offentlig tilgjengelig, og viser oss hva som er de offisielle holdningene til de ulike partigruppene i de ulike debattene. De skriftlige referatene er de eneste som er tilgjengelig for de som ikke var til stede under debattene, og det er det materialet som i etterkant forteller hva EP faktisk hadde å si i tilknytning til temaet likelønn, og hva som var de offisielle standpunktene til medlemmene og partigruppene. Arbeidet knyttet til innsamlingen av dette empiriske materiale har også gitt en pekepinn på hvor tilgjengelig disse dokumentene er for offentligheten³³.

Selve innsamlingen av det empiriske materiale har foregått over en periode på vel 15 måneder, fra januar 2008 til mars 2009. Det første jeg gjorde var å gå gjennom samtlige debatter som var tilgjengelige elektronisk via EPs hjemmesider³⁴. EPs elektroniske arkiv inneholder debatter fra 1994 og fram til i dag. Det vil si at debatter ifra perioden før 1994 var vanskelig å få tilgang til, samtidig som det var vanskelig å orientere seg omkring hvilke debatter som fant sted i denne perioden med mindre de foregikk i tilknytning til et nytt lovutkast. I utgangspunktet hadde denne oppgaven en noe bredere innfallsvinkel hvor fokuset var hele likestillingsdebatten. Derfor innebar den første gjennomgangen av debattene i EP, at jeg plukket ut alle debatter som var tilknyttet temaet likestilling, til sammen utgjorde dette 76 debatter. I starten valgte jeg meg ut fire debatter, to om temaet likelønn og to om temaet kvinners rettigheter i 3.-land, det vil si land utenfor EU, nærmere bestemt Tyrkia og Saudi Arabia. Etter hvert kom jeg fram til at jeg ønsket å avgrense meg til et bestemt tema innen EUs likestillingspolitikk for bedre å kunne sammenligne de ulike debattene, og kunne fortelle noe nærmere om utviklingen av debatten, og valget falt på likelønnsdebatten.

Likelønnsdebatten er en spesielt interessant debatt fordi det er et av få tema innen likestillingsdebatten som går igjen over tid. Til tross for at man har diskutert likelønnsspørsmål siden 1957 er det fortsatt behov for å diskutere dette spørsmålet. Etter at jeg hadde avgrenset meg til temaet likelønn, valgte jeg også å inkludere en debatt fra 1974 om anvendelsen av likelønnsdirektivet. Denne debatten var ikke tilgjengelig elektronisk, men etter en e-post-korrespondanse med EPs dokument register fikk jeg tilsendt denne debatten. Fra nyere tid valgte jeg ut to debatter om likelønn, en fra 1997, og en fra 2001. Dette var de to

³³ Representert ved en mastergradsstudent i Administrasjons og Organisasjonsvitenskap.

³⁴ EUs hjemmeside (www.europa.eu) (Hentet 24.1.2008)

eneste debattene som var tilgjengelig elektronisk som konkret omhandlet temaet likelønn. I forbindelse med innsamlingen av det empiriske materiale oppdaget jeg senere også en helt ny debatt fra november 2008, som jeg også valgte å inkludere i min undersøkelse, for bedre å kunne måle utviklingen fra 1974 fram til i dag. Jeg vil nå redegjøre nærmere for selve datainnsamlingen i form av gjennomføringen av kodingen av debattene.

5.1.1 Gjennomføringen av kodingen

Kodingen av debattene har tatt utgangspunkt i to kodeskjema, et for DQI og et for TFI. Kodingen foregikk i en periode på vel ni måneder, fra august 2008 til mars 2009, til sammen utgjorde de fire debattene vel fire timer med debattmateriale. Kodeinstruks og kodeskjema for de to måleinstrumentene ligger vedlagt i denne oppgaven i form av vedlegg 3-6. Jeg har tatt i bruk et kodeskjema for hver debatt. Jeg har så tatt for meg et debattinnlegg om gangen, og plassert inn disse i forhold til de ulike variablene i DQI, og de ulike følelsesgruppene i TFI. DQI måler innleggenes *retning* for hver variabel. Dvs. at hvert innlegg er kodet på en skala fra negativ til positiv deliberasjon. For eksempel har variabelen begrunnelse av krav tre variabler, hvor kode 0, ingen begrunnelse, tilsvarer en kvalitativt dårlig form for deliberasjon, mens variabel 3, avansert begrunnelse, tilsvarer en kvalitativt god form for deliberasjon. For TFI måler jeg *frekvens*, det vil si antallet ganger et utsagn forekommer i et debattinnlegg. I dette tilfelle måler jeg hvor ofte utsagn som potensielt kan utløse følelser blir uttalt i et debattinnlegg.

Ettersom utvalget av debatter i starten var noe annerledes enn det jeg endte opp med, har jeg kodet noen flere debatter enn de jeg har tatt i bruk i denne oppgaven. Fra de fire debattene jeg endte opp med, har jeg kodet 76 debattinnlegg fordelt på om lag fire timer med debattmateriale. Debattene utgjør altså det empiriske materiale som ligger til grunn for denne oppgaven, mens koderesultatene for disse debattene utgjør selve datamateriale. Jeg vil nå gi en kort presentasjon av de måleinstrument jeg har benyttet meg av i forbindelse med kodingen, altså den prosessen som ligger bak det datamaterialet som skal benyttes til å gi et nærmere svar på de problemstillinger som denne studien tar utgangspunkt i. Jeg vil også som tidligere nevnt komme nærmere tilbake til disse instrumentene i kapittel 6 og 7 av denne oppgaven, hvor jeg presenterer måleinstrumentene nærmere, samt redegjør for og diskuterer nærmere mine funn.

5.2 Discourse³⁵ Quality Index (DQI)

DQI er et måleapparat som er utviklet med det formål å måle den deliberative kvaliteten til ulike parlamentsdebatter. Indeksen ble for første gang tatt i bruk i boken ”*Deliberative Politics in Action*” (Steiner et. al 2004), hvor den ble brukt med sikte på å måle den deliberative kvaliteten til et utvalg debatter som fant sted i det britiske, amerikanske, tyske og sveitsiske parlamentet. I min undersøkelse har jeg valgt å ta utgangspunkt i denne indeksen i forbindelse med målingen av fire debatter om temaet likelønn i Europaparlamentet i perioden 1974 til 2008³⁶. Steiner et. al legger til grunn fire kriterier for deres måling. For det første bør målingen ha et teoretisk utgangspunkt, den bør ta for seg observerbare fenomen, den bør være generell og den bør være reliabel. Måleindeksen tar utgangspunkt i Jürgen Habermas teori om deliberativt demokrati som et ideal, dette teoretiske utgangspunktet har jeg allerede gjort greie for i forrige kapittel.

DQI innebærer nærmere bestemt en kvantitativ gjennomgang av de ulike debattene, hvor man måler den deliberative kvaliteten med utgangspunkt i noen på forhånd fastsatte standarder for hvordan en politisk debatt ideelt sett bør foregå. De deliberative standardene kan oppsummeres i fire overordnede kategorier i form av deltakelse, rettferdiggjøring, respekt og konstruktiv politikk. Disse fire kategoriene kan igjen deles opp i ni variabler³⁷ i form av; deltakelse uten avbrytelse, kjønnsmessig deltakelse, begrunnelse av krav, innholdet i argumentasjonen, respekt ovenfor krav, motargument og grupper, vilje til konsensusbygging og utveksling av argumenter. Disse variablene kan igjen deles opp i ulike koder, hvor 0 er ensbetydende med en lav deliberativ kvalitet, og desto høyere verdi en kan kode innleggene med, desto høyere deliberativ kvalitet kan en tilegne de ulike innleggene. En av variablene i indeksen kan også brukes til å måle den retoriske kvaliteten på debatten, dette gjelder variabelen begrunnelse av krav. Denne variabelen kan fortelle oss noe om hvilken retorisk kvalitet debatten har holdt i forhold til sammenhengen (logos) i argumentasjonen. Dersom representantene er i stand til å begrunne de krav som de stiller i debattene, kan vi også hevde at representantene formelt viser en sammenheng i sin argumentasjon, men det betyr ikke nødvendigvis at argumentasjonen er god. Jeg vil nå kort redegjøre for det måleapparatet som jeg vil ta i bruk for å måle følelser (patos) i likelønnsdebatten.

³⁵ Steiner et. al (2004:16) bruker begrepene diskursiv og deliberativ politikk som synonymer, fellesnevneren er at dialogen står i fokus i forhold til begge begreper.

³⁶ Hvordan jeg har tenkt å anvende indeksen vil jeg komme nærmere innpå i kapittel 6.

³⁷ Variablene vil bli redegjort nærmere for i kapittel 6.

5.3 Tekstuell Følelsesindeks (TFI)

TFI er et måleapparat som måler nærmere kvaliteten på følelsesbruken i likelønnsdebatten, med utgangspunkt i det vi kan forstå som Aristoteles retorikkforståelse, og hans deliberative form for retorikk. Aristoteles trekker fram tre overbevisningsmidler i form av etos, logos og patos. Denne målingen vil konsentrere seg om patos, som omhandler hvordan man kan appellere til tilhørerne gjennom følelser. Jeg har ikke lyktes i å finne eksempler på tilsvarende kvantitative målinger av følelser i politiske debatter, derfor kan denne målingen forstås som en eksplorerende undersøkelse. Måleapparatet har jeg valgt å gi betegnelsen Tekstuell Følelsesindeks, fordi jeg bruker apparatet til å måle utsagn i debattene som potensielt sett kan utløse følelser, slik de kommer fram i de skriftlige referatene. Jeg kan ikke fortelle noe om toneleiet og kroppsspråket til talerne, bare om innholdet i de skriftlige referatene.

Måleapparatet vil tas i bruk i første rekke for å kartlegge hvilke potensielle følelsesutsagn som forekommer i debattene. I den forbindelse har jeg valgt å avgrense meg til det "følelsesregister" som Aristoteles (2006) og Elster (2007) presenterer, og jeg har endt opp med tolv følelsesgrupper³⁸ som jeg vil se etter i mine debatter, disse er Skam/Skyld, Hat/Forakt, Sinne, Cartesisk Indignasjon, Aristotelisk Indignasjon, Stolthet, Sympati/Medlidenhet, Glede/Lettelse, Sorg/Skuffelse, Håp, Frykt og Anger. Disse følelsesgruppene vil jeg igjen fordele i to kategorier for å skille mellom det vi kan forstå som positiv og negativ patos. Disse kategoriene er direkte følelsesuttrykk, følelser som blir uttrykt direkte i form av noen av de følelser jeg har nevnt ovenfor. Den andre kategorien er følelsestriggere, som innebærer utsagn som potensielt sett kan utløse følelser hos tilhørerne. Skillet mellom positiv og negativ patos går ikke utelukkende mellom disse to kategoriene, skillet går først og fremst på hvorvidt man begrunner de følesene man gir uttrykk for, altså om det er et argument knyttet opp mot et følelsesutsagn. Kategorien direkte følelsesuttrykk kan allikevel forstås som en måte å uttrykke følelser på som holder en lavere standard enn følelsestriggere. Dette fordi bruk av direkte følelsesuttrykk ligger nærmere opp mot Platons forståelse av følelser som noe strategisk og som noe instrumentelt, hvor man bevisst tar sikte på å overtale tilhørerne ved hjelp av følelsesord. Følelsestriggere, på den andre siden, ligger nærmere opp mot Aristoteles forståelse av patosbegrepet som et oppriktig og ekte følelsesutsagn hvor man på en mer ubevisst måte overbeviser sine tilhørere i form av kraften i ens argumenter. Jeg vil redegjøre nærmere for TFI i kapittel 7, hvor jeg vil forklare nærmere

³⁸ Følelsesgruppene vil bli redegjort nærmere for i kapittel 7.

følelsesgruppene og kategoriene, samt presentere og diskutere funnene jeg har gjort. Når det gjelder logos, som omhandler talers evne til å vise sammenheng i argumentasjonen, vil jeg måle denne ved hjelp av DQI og variabel 3, begrunnelse av krav. Hvordan jeg har gjort dette, samt funnene, vil jeg også redegjøre nærmere for og diskutere i kapittel 7. Jeg vil nå komme nærmere inn på hvilke tiltak jeg har gjort for å øke reliabiliteten og validiteten for denne undersøkelsen.

5.4 Reliabilitet og Validitet

Reliabilitet referer til datamaterialets pålitelighet. Denne påliteligheten kommer til uttrykk dersom vi får de samme dataene ved å bruke tilsvarende undersøkelsesopplegg ved ulike innsamlinger av data om de samme fenomenene (King et. al 2004:25). Dette innebærer at dersom mine måleinstrument ikke er reliable, risikerer jeg at de vil gi meg upresis informasjon.

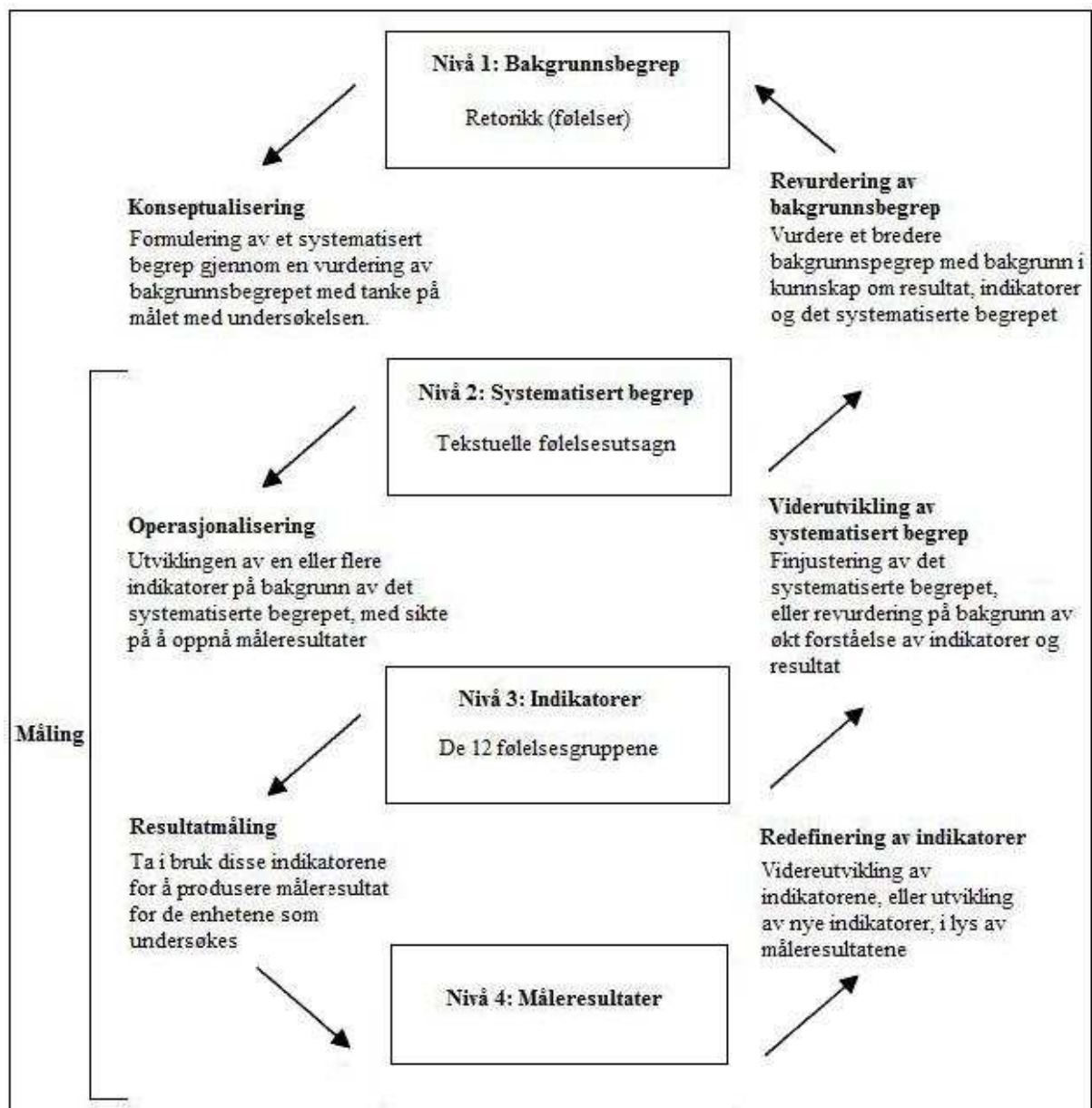
Vi kan skille mellom to former for reliabilitet i form av stabilitet og ekvivalens. Stabilitet viser til graden samsvar til data samlet inn på ulike tidspunkter, mens ekvivalens baserer seg på et samsvar mellom uavhengige datainnsamlinger på samme tidspunkt (Grønmo 2004:222-223). Det er den siste formen som vil være mest aktuell for meg, spørsmålet er hvorvidt datamaterialet blir påvirket av hvem som tar i bruk undersøkelsesopplegget? Reliabiliteten vil være stor dersom en annen og uavhengig koder tar i bruk de samme måleinstrumentene som meg og kommer fram til tilsvarende resultater som det jeg har gjort i min undersøkelse. Denne formen for reliabilitetstest kan betegnes som intersubjektivitetsmetoden. Steiner et. al (2004) har i sin undersøkelse gjennomført en slik reliabilitetstest for DQI. Ideelt sett burde en slik test også vært gjennomført i forhold til min undersøkelse. Men tidsrammen for denne undersøkelsen har ikke tillatt meg å gjennomføre en slik test. Inkluderingen av den siste debatten fra 2008, som ikke var tilgjengelig på engelsk³⁹ før i mars 2009, førte til at tiden som var tilgjengelig til å gjøre en slik form for reliabilitetstest ble for liten. Kodeprosessen er omfattende, og det ville tatt lang tid å lære opp utenforstående til å ta i bruk mine kodeskjema. En svakhet ved denne undersøkelsen i så måte er altså at den har et reliabilitetsproblem i den forstand at kodingen kun er gjennomført av en person. En reliabilitetstest bør altså ideelt sett gjennomføres for min undersøkelse, men samtidig har jeg gjennom mine målinger tilrettelagt for at andre kan gjennomføre samme målinger som det jeg har gjort. Jeg har lagt fram en

³⁹ Referatene blir først offentliggjort uten oversettelser, dvs. at de står på morsmålet til de ulike deltakerne, det går vanligvis om lag 3-4 måneder før et møtereferat blir oversatt skriftlig.

ganske klar beskrivelse av hvordan målingen er gjennomført, og på en slik måte legger jeg til rette for at andre kan gjennomføre den samme målingen på et senere tidspunkt⁴⁰. På denne måten har jeg i det minste tilrettelagt for at reliabiliteten kan testes.

Validitet dreier seg om i hvilken grad ens datamateriale egner seg til å måle det du faktisk skal måle, nærmere bestemt hvorvidt dataene egner seg til å gi et svar på de problemstillinger en har tegnet opp for studien (Grønmo 2004: 221). For å sikre høyest mulig validitet i min undersøkelse har jeg tatt utgangspunkt i Adcock og Colliers (2001: 531) ”*Measurement Validity*” modell. Denne modellen kan deles inn i 4 nivåer og kan brukes for å sikre validiteten for både kvalitativ og kvantitativ forskning. Det første nivået i modellen er et bakgrunnsbegrep, som kan forstås som det overordende begrep som ligger til grunn for undersøkelsen, i denne sammenheng har disse begrepene vært deliberasjon og retorikk (følelser). Man gjennomfører så en spesifisering av bakgrunnsbegrepet til et systematisert begrep, som innebærer en mer spesifisert formulering av bakgrunnsbegrepet, i denne sammenheng en spesifisering av hva det er vi skal måle. I min undersøkelse innebærer dette at jeg vil ta for meg det tekstuelle og ikke det verbale (kroppsspråk og toneleie). Jeg vil ta for meg deliberasjon og følelser slik det framgår fra skriftlige referater i EP. Det neste steget er så å utvikle indikatorer for hvordan en vil gjennomføre målingen. Disse indikatorene skal kunne fortelle oss noe om kvaliteten på de deliberative og retoriske elementene ved likelønnsdebatten. I denne sammenheng innebærer indikatorene de variablene som inngår i DQI og TFI, altså ulike standarder for deliberativ kvalitet, og ulike følelsesgrupper. Det fjerde og siste nivået er så selve målingen og de resultatene man kommer fram til, gjennom målingen. Når man har kommet til nivå 4 kan man evaluere alle de stegene en har vært gjennom før man kan starte prosessen på nytt igjen for å videreutvikle måleinstrumentet. Jeg har fulgt denne prosedyren for utviklingen av mine måleinstrument, spesielt i forhold til TFI, som er et nyutviklet instrument.

⁴⁰ Se vedlegg 3-6 som inneholder kodeinstruks og kodeskjema for eventuelle framtidige undersøkelser.

Figur 1: Konseptualisering og målevaliditet (Adcock og Collier 2001: 531)

Figur 1 gir en oversikt over Adcock og Colliers "Measurement Validity model", og hvordan jeg har tatt i bruk denne i forhold til utviklingen av den Tekstuelle Følelsesindeksen. Jeg har brukt mye tid på nivå 3 og 4, i form av at jeg har forsøkt å finne ut hvilke følelsesgrupper som er mest aktuell å inkludere i måleinstrumentet. Jeg har kodet debattene flere ganger og startet prosessen med å utvikle indikatorer på nytt flere ganger, på denne måten har jeg arbeidet for å sikre at det datamaterialet som kommer ut av mine målinger faktisk egner seg til å svare på de problemstillinger jeg har tegnet opp for studien, i form av kontinuerlige presiseringer. Jeg vil nå diskutere nærmere hvilket grunnlag denne undersøkelsen legger i forhold til en generalisering.

5.5 Vilkår for generalisering

Generalisering omfatter i hvilken grad man kan generalisere fra et utvalg til et univers (Grønmo 2004:321). Med andre ord i hvilken grad min måling av de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i Europaparlamentet også kan brukes i andre sammenhenger, for eksempel med sikte på å måle deliberative og retoriske aspekter ved andre parlamentsdebatter. Steiner et. al (2004) har i så måte allerede vist at det lar seg gjøre å bruke DQI på andre former for parlamenter enn EP. Mine måleinstrumenter legger til rette for en generalisering i den forstand at det er mulig å bruke det samme måleinstrumentet til å måle andre fenomener, og på den måten generalisere. Vi kan bruke det samme undersøkelsesopplegget som jeg har brukt i denne undersøkelsen i flere ulike former for parlamenter, og på bakgrunn av det kan vi hevde at undersøkelsen tilrettelegger for en generalisering.

Min måling tar for seg 4 debatter om likelønn i perioden fra 1974 til 2008, kan jeg på bakgrunn av dette utvalget av debatter, forklare mer generelle tendenser om likelønnsdebattens utvikling over tid innen Parlamentet? I forhold til det konkrete temaet likelønn kan vi hevde at det langt på vei er mulig å generalisere på grunnlag av mitt utvalg av debatter, fordi det ikke finnes så mange debatter om dette temaet i EP. En generalisering i forhold til likestillingsdebatten, eller i forhold til debatter i EP for øvrig vil derimot være problematisk. Årsaken til det er at antallet enheter som jeg undersøker er relativt begrenset og jeg kan vanskelig slå fast hvorvidt disse debattene er representativ for den generelle debattkulturen i EP.

6. Deliberative deltakere, avdeliberert debatt

Det virker tilsynelatende å være en stadig økende enighet både i faglige og politiske miljøer om at deliberasjon er et ideal man bør strebe etter å oppnå innen ethvert demokrati (Pettit: 2004:1). Deliberasjon som forskningsfelt kan forstås som et noe teoritungt og empirifattig felt. Empirisk forskning på deliberasjon er helt i oppstartsfasen. Bare noen få undersøkelser er gjort eller pågår (Bächtiger og Steenbergen 2004, Powers 2004). Selv om forskningen knyttet til deliberasjon har fått et noe økt empirisk fokus i den senere tid, er det fortsatt en mangel på mer kvantitativt rettede undersøkelser. Et av studiene som er gjennomført i senere tid er Steiner et. al (2004) som gjør et forsøk på å måle deliberasjon i parlamentsdebatter i flere land,⁴¹ og i ulike parlamentariske settinger, ved hjelp av deres såkalte "Discourse"⁴² Quality Index", en indeks for måling av kvaliteten på deliberasjon, med utgangspunkt i noen deliberative standarder.

Jeg vil ta utgangspunkt i DQI og søke å tilpasse den til mitt måleobjekt, som er Europaparlamentet og likelønnsdebatten. Hovedforskjellen på Steiner et. als måling og den måling jeg her tar sikte på å gjennomføre, går på selve anvendelse av måleresultatene. Steiner et. al bruker målingen til å sammenligne ulike parlamentsformer, for å se hvilke som fungerer best deliberativt. Jeg vil først og fremst ta for meg EP og se nærmere på likelønnsdebatten og utviklingen av denne over tid, sett i forhold til den deliberative kvaliteten. Med bakgrunn i fire overordnede kategorier og ni underordnede indikatorer vil jeg måle den deliberative kvaliteten på likestillingsdebatten i EP. Jeg vil ta for meg de ulike debattinnleggene og kode dem. Kode 0 vil være ensbetydende med en kvalitativt dårlig form for deliberasjon, og desto høyere verdi man kan tilegne kodingsenhetene med, desto mer deliberativ kan man hevde at de er. Selve debattene utgjør enhetene som her skal undersøkes, indikatorene utgjør variablene, mens kodene utgjør verdiene en kan tilegne de ulike innleggene med. De fire overordnede kategoriene som jeg vil ta utgangspunkt i er deltakelse, rettferdiggjøring, respekt og konstruktiv politikk. Disse kategoriene kan igjen deles opp i til sammen 9 variabler; evnen til å snakke uten avbrytelse, kjønnsmessig deltakelse, begrunnelse av krav, innhold i argumentasjonen, respekt overfor motargumenter, respekt overfor krav, respekt overfor den gruppe som debatten omhandler, konsensusbygging og utveksling av argument. Før jeg går

⁴¹ Steiner et. al (2004) måler deliberasjonen i 52 parlamentsdebatter i Tyskland, Sveits, Storbritannia og USA.

⁴² Steiner et. al bruker her begrepet diskurs om indeksen. Jeg vil i all hovedsak ta i bruk betegnelsen deliberasjon.

nærmere inn på og presenterer måleapparatet som jeg vil ta i bruk, og diskuterer de funn jeg har gjort, vil jeg ta for meg tidligere forskning som er utført på dette feltet.

6.1 Tidligere forskning

Mye av den forskning som tidligere er gjort knyttet til deliberasjon finner sted på et mer teoretisk nivå, derfor vil det være verdifullt å kunne supplementere denne forskningen med mer empirisk rettede undersøkelser. Tidligere empiriske undersøkelser av deliberasjon inkluderer ikke kun Steiner et. al (2004). En lignende undersøkelse ble også gjennomført av Audun Offerdal og Jacob Aars på 90-tallet (Offerdal 2006:37). Offerdal og Aars gjennomførte noen forsøk med såkalte deliberative folkehøringer ulike steder i Norge. De undersøkte hvorvidt det lot seg gjøre å skape fora hvor en tar hensyn til at demokratisk politikk dreier seg om å påvirke andre gjennom samtale, i form av at politiske meninger ikke er stabile, men noe som utvikler seg over tid i samspill med andre mennesker, og at disse menneskene samtidig er representativ for den befolkningen de er en del av. Erfaringene en kunne trekke ut av disse forsøkene var gode. De lot seg gjennomføre, og de fleste var i stand til å diskutere også relativt kompliserte spørsmål. Mange mente det samme både før og etter høringene, men det var også mange som skiftet standpunkt i løpet av høringene. De deliberative sidene ved demokratiet synes å ha stor tilslutning i den politiske debatten, gjennom blant annet folkehøringer, etablering av kommunestyre for ungdom og lignende tiltak, men samtidig ser man at utviklingen i praksis går i retning av et mer elitestyrte politisk styresett. Deltaking og samtale har derfor lett for å kunne bli lite annet enn en ny måte å styre på, som et instrument for makten (ibid 2006). Det finnes med andre ord delte meninger om hvordan deliberasjon kan fungere i praksis.

Et annet eksempel er Fishkin (1991:81) som gjorde noen forsøk med såkalte deliberative meningsmålinger, målinger som var ment å skulle avdekke hva velgerne ville tenkt dersom de ble engasjert i en intensiv deliberativ prosess. Formålet med disse målingene var at de skulle fungere som rene anbefalinger, som noe som forteller hva befolkningen ville tenkt om visse politiske spørsmål, gitt at de ble gitt anledning til å delta i en omfattende refleksjon, og ble gitt adgang til all relevant informasjon. Målingene basert på meninger og oppfatninger ble gjort både i forkant og i etterkant av den deliberative prosessen, for å avdekke i hvilken grad

meningene endret seg i forbindelse med prosessen. Resultatene⁴³ av meningsmålingene viser at meningene til deltakerne har endret seg vesentlig som en konsekvens av prosessen.

Andre studier av deliberasjon begrenser seg utelukkende til å utvikle hypoteser, uten å teste dem nærmere. Dette gjelder for eksempel for Lascher (1996: 501) som gjennomfører en studie som kan forstås som en innledning til en empirisk analyse. Lascher fokuserer på lovgivning og setter opp noen indikatorer for hvordan kvaliteten på deliberasjon kan måles, for eksempel om argumenter kan forstås som argumenter som henviser til det felles gode, og hvorvidt deltakerne kan kritisere hverandres argumenter, og svare på denne kritikken. Han presenterer videre noen hypoteser om konsekvensene av deliberasjon. For eksempel at deliberasjon øker legitimiteten til lovgiveres beslutninger, og at deliberasjon har kognitive fordeler for deltakerne, som at det reduserer sannsynligheten for feilaktige beslutninger i forhold til det aktuelle politiske spørsmålet som diskuteres. Men Lascher går ikke videre til å teste slike hypoteser. Det gjør derimot Steiner et. al (2004) ved hjelp av DQI.

6.2 Discourse Quality Index

Jeg vil nå gi en nærmere presentasjon av selve måleinstrumentet som jeg vil ta i bruk for å måle den deliberative kvaliteten på debatten og i hvilken grad likelønnsdebatten i EP lever opp til et deliberativt ideal, samt hvilken effekt den deliberative kvaliteten kan ha hatt på utviklingen av likelønnsdebatten i den tidsperioden jeg her tar for meg. Jeg vil nå presentere nærmere de variablene jeg vil ta i bruk for å måle den deliberative kvaliteten. I den forbindelse vil jeg forklare hvorfor disse variablene er viktige i forhold til å sikre den deliberative kvaliteten på debatten, før jeg vil trekke inn eksempler fra likelønnsdebatten og diskutere og analysere nærmere de funn jeg har gjort i debattene.

6.2.1 Deltakelse

1. Avbrytelse

Deltakelse er den første variabelen vi kan ta i bruk. Retten til og muligheten til å delta i en debatt er et av grunnprinsippene innen det deliberative ideal. Sett i forhold til parlamenter kan man hevde at denne indikatoren er relativt uproblematisk i og med at alle representanter innen et parlament allerede har en etablert rett til å delta i debatter som folkevalgte representanter.

⁴³Fishkin, James S. (2002) "*Deliberative Polling, Toward a Better-Informed Democracy*" (<http://cdd.stanford.edu/polls/docs/summary/>) (Hentet 10.3.2009)

Det jeg derfor vil fokusere på her er hvorvidt representantene i EP har anledning til å snakke uforstyrret eller ikke. En viktig forutsetning vil da være hvorvidt representanten opplever avbrytelsen som uønsket eller ikke. For eksempel kan representanten bli avbrutt av applaus, men det vil gjerne være vanskelig å tenke seg at vedkommende opplever dette som en uønsket form for avbrytelse⁴⁴. Vi kan ta i bruk to koder for denne variabelen.

(0) Representanten blir avbrutt

(1) Representanten får snakke uforstyrret

De funn jeg har gjort i forhold til mine debatter er ganske entydige på dette punktet, ingen av deltakerne i debattene blir avbrutt på en uønsket måte. Enkelte av innleggene blir riktignok etterfulgt av applaus, men som nevnt tidligere kan dette ikke forstås som en uønsket form for avbrytelse, spesielt ikke når det forekommer etter at innlegget er ferdig. Samtidig finnes det også flere eksempler på at talerne blir avbrutt av ordstyrer pga endt taletid. Men heller ikke slike situasjoner kan regnes som avbrytelser, blant annet fordi en fordeling av taletid er et tiltak som er ment å sikre at alle som ønsker skal få mulighet til å delta i debatten⁴⁵. Derfor kan vi konkludere med at representantene i de fire likelønnsdebattene har anledning til å snakke uforstyrret, og at i forhold til variabelen deltakelse, i form av muligheten til å snakke uforstyrret, lever denne debatten opp til et deliberativt ideal.

2. Kjønn

Et annet aspekt som også kan være interessant å trekke fram i forhold til deltakelse, og som er spesielt relevant i forhold til det aktuelle temaet, likestilling og likelønn, er den kjønnsmessige deltakelsen. Hvorvidt og i hvilken grad kjønn influerer på den deliberative kvaliteten i denne aktuelle debatten kan gjerne diskuteres. Men det er liten tvil om at kjønn er en faktor som er vanskelig å komme utenom når man diskuterer et tema som likelønn. Hvilken betydning kan vi så tillegge denne faktoren? Går vi tilbake i historien og til kampen for stemmerett for kvinner som fant sted tidlig i det 20. århundre, var noen av de viktigste argumentene for at kvinner ikke skulle få stemmerett at de var for følelsesladede⁴⁶, et syn også Aristoteles støttet opp om da han hevdet at kvinners følelser overstyrte deres evne til å deliberere og reflektere (Barnes et. al 1975:139). Selv om dette i liten grad sees på som et gyldig argument i dag, kan det være

⁴⁴ Avbrytelser i form av endt taletid vil heller ikke bli regnet som en avbrytelse.

⁴⁵ Se kapittel 2 side 21 for mer om forretningsordenen innen EP.

⁴⁶ De følelsesmessige aspektene ved debatten vil jeg gå nærmere inn på i kapittel 7 som omhandler retorikk.

slik at innenfor visse temaer er kvinner mer ”følelsesladet” enn menn? For eksempel innenfor et tema som likelønn. Dette er noe som kan ha en påvirkning på den deliberative kvaliteten til likelønnsdebatten, spesielt i forhold til kvaliteten på de argumenter som blir fremmet, for eksempel dersom følelsene blir for sterke og overstyrer fornuften, og derunder svekker representantenes evne til å komme med rasjonelle argumenter.

Man kan også hevde at kvinner har et noe annet insentiv for å delta i debatter som angår likestillingsspørsmål og fremming av kvinners rettigheter, enn hva menn har. De kvinnelige deltakerne i debatten har gjerne selv vært utsatt for diskriminering basert på kjønn, eller de opplever det slik at de representerer de diskriminerte kvinnene i Europa, og kraften i deres argumentasjon vil gjerne bære preg av dette. Samtidig vil en debatt preget av en overvekt av menn heller ikke være å foretrekke fordi man ikke i like stor grad kan identifisere seg med problemet og sette seg inn i den situasjonen mange kvinner befinner seg i. Derfor kan vi hevde at størst mulig kjønnsbalanse i debatten er viktig for å legge til rette for at gode argumenter blir fremmet, argumenter som ikke i for stor grad er preget av følelser, men som heller ikke blir for objektiv. Vi kan også hevde at legitimiteten til de vedtak som blir fattet i EP vil være større når de har støtte både hos de mannlige og kvinnelige deltakerne i debatten. Vi kan dele denne variabelen opp i fem koder:

(0) 100 % kvinner, eller 100 % menn (Ujevn fordeling)

(1) 50/50 +/- 40 %

(2) 50/50 +/- 30 %

(3) 50/50 +/- 20 %

(4) 50/50 +/- 10 % (Jevn fordeling)

I følge deliberativ teori skal alle berørte parter ha en mulighet til å delta. Med dette utgangspunktet kan vi hevde at en relativt lik fordeling mellom kjønnene er fordelaktig for den deliberative kvaliteten. Med en mest mulig lik fordeling har begge kjønns formeninger i saken en anledning til å komme fram. Det ideelle vil være en 50/50-fordeling mellom kjønnene, med dette vil gjerne være urimelig å forvente, gitt at det i utgangspunktet allerede er en kjønnsmessig skjevfordeling i Parlamentet, derfor har jeg kodet jevn fordeling som 50/50 +/- 10 %. Desto større skjevfordeling det er mellom kjønnene, desto mindre deliberativ kan vi hevde at debatten er. Når jeg påstår at det allerede er en skjevfordeling mellom kjønnene i Parlamentet, er det med bakgrunn i at det i den nåværende parlamentariske

perioden⁴⁷, nærmere bestemt i januar 2005, utgjorde andelen kvinner i parlamentet 30,3 %, mot 22 % i gjennomsnitt i de nasjonale parlamentene i EU (Corbett 2005: 49)⁴⁸. Riktignok er andelen kvinner i EP høyere enn gjennomsnittet i medlemslandenes parlamentariske forsamlinger, men allikevel er det ikke en optimal kjønnsfordeling og vi kan hevde at den kjønnsmessige fordelingen i EP i utgangspunktet ikke er ideell med tanke på den deliberative kvaliteten, og med tanke på sikringen av legitimiteten til de beslutninger som blir fattet. Men samtidig viser tallene at EP slett ikke er noen versting på dette punktet, selv om det fortsatt er en vei å gå for å sikre full likestilling når det gjelder kvinnelig deltakelse. Jeg vil nå gi en nærmere presentasjon samt drøfte funnene jeg har gjort i forhold til variabel 2, kjønn:

Tabell 4: Kodingsresultat for variabel 2, Kjønn⁴⁹ (%)

2. Kjønn	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
100 % mann/kvinne	0	0	100 % kvinner	0	0
50/50 +/- 40 %	0	0	0	0	0
50/50 +/- 30 %	0	0	0	22,5/77,5	26,32/73,68
50/50 +/- 20 %	62,5/37,5	0	0	0	0
50/50 +/- 10 %	0	42,86/57,14	0	0	0
N=76	100	100	100	100	100

Funnene fra mine debatter viser en klar overvekt av kvinnelige deltakere i debattene. Av til sammen 76 innlegg er 20 av mannlige representanter og 56 av kvinnelige. Debatt 2 framhever seg i positiv forstand da den inneholder 42,86 % kvinner og 57,14 % menn, noe som innebærer en lik fordeling. Spesielt en debatt fremhever seg i negativ forstand, nemlig debatten om lik lønn for arbeid av lik verdi (19.11.01), i denne debatten er nemlig samtlige 14 deltakere kvinner. Samlet sett ser vi at kjønnsfordelingen er 26,32 % menn og 73,68 % kvinner, altså er det en stor overvekt av kvinner. Sett i forhold til variabelen kjønn er det derfor en relativt dårlig balanse mellom kvinnelige og mannlige deltakere i likelønnsdebatten, noe som kan påvirke den grunnleggende kvaliteten på debatten i form av at det i all hovedsak er kvinnens syn som blir representert, mens mannen blir stående på sidelinjen. En kjønnsmessig skjevfordeling kan også svekke selve legitimiteten til den beslutning som kommer ut av deliberasjonsprosessen, i og med at beslutningen tilsynelatende reflekterer kun ett kjønns ståsted i den aktuelle saken. Flere av representantene i debattene påpeker også

⁴⁷ 2004-2009, nytt valg 4-7 juni 2009.

⁴⁸ Siden 2005 har også Romania og Bulgaria blitt medlemmer av EU (Fra 1. januar 2007)

⁴⁹ Mann nevnt først.

manglende kjønnsbalanse som et problem, for eksempel den polske representanten Boguslaw Liberadzki (PES),⁵⁰ som i debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (17.11.08) påpeker følgende;

”In discussing this important issue, it is typical that there have been only two male interventions on this issue. In the case of Mr Bloom, his case was so male, that it was difficult to agree with.”

(Boguslaw Liberadzki 17.11.2008)

Liberadzki gir her tydelig uttrykk for at en manglende mannlig oppslutning rundt et så viktig tema er et problem, samtidig som han karakteriserer en annen representants innlegg i debatten som for mannlig. Årsaken til at Liberadzki reagerer er fordi representanten Godfrey Bloom (IND/DEM⁵¹) mener at lønnsforskjellene mellom menn og kvinner er noe som blir styrt av markedskreftene, og at det derfor ikke er noe som kan overstyres av politikere. Liberadzki karakteriserer altså Blooms innlegg som for mannlig, fordi han mener at Bloom bortforklarer problemet omkring lønnsforskjeller ved å hevde at det er noe som kun styres av markedskreftene. Altså bygger Liberadzki gjennom sitt innlegg opp under en forståelse av at kjønnsmessig tilhørighet kan ha en betydning på den deliberative kvaliteten i debatten, og derunder kvaliteten på de argumenter som blir tatt i bruk.

6.2.2 Rettferdiggjøring

3. Begrunnelse av krav

Innen denne variabelen vil jeg se nærmere på hvorvidt representantene er i stand til å begrunne (B) eller rettferdiggjøre sine krav (K). Et argument kan i denne sammenheng forstås som noe som taler til fordel for noe (Scanlon 1998:17), en begrunnelse som taler til fordel for et krav eller et forslag. Jeg vil altså innen denne variabelen se nærmere på selve argumentasjonsbruken i debattene, og hvorvidt representantene er i stand til å begrunne de krav som de kommer med i sine innlegg. Jeg vil presisere at jeg her ikke tar stilling til hvorvidt selve argumentene er gode eller ikke, men jeg måler hvor mange ganger et krav blir begrunnet. I situasjoner hvor et innlegg ikke inneholder et krav vil det aktuelle innlegget bli utelukket fra kodingen, for denne variabelen og de etterfølgende. I følge Steiner et. al (2004:57) blir innlegg som ikke inneholder krav regnet som irrelevante deler av debatten. Kravene i en debatt legger føringer på hva som bør og ikke bør gjøres innen det aktuelle saksfeltet som diskuteres, og denne normative karakteren gjør at vi kan plassere krav i selve

⁵⁰ PES: Socialist Group in the European Parliament

⁵¹ IND/DEM: Independence and Democracy group

kjernen av deliberativ etikk. Jeg vil også presisere at når jeg her snakker om krav, innebærer det også forslag til endring eller forbedring av den rapport eller det lovforslag som diskuteres, men jeg vil her i første rekke bruke betegnelsen krav. I situasjoner hvor et innlegg inneholder flere krav, vil jeg se nærmere på hvorvidt begrunnelsen som blir tatt i bruk kan forstås som gyldig for alle kravene, hvis ikke vil innlegget kodes som en mangelfull form for begrunnelse med bakgrunn i et deliberativt ideal. For å måle kvaliteten på argumentene kan vi skille mellom ulike grader eller nivåer av begrunnelse, til sammen kan vi ta i bruk fire koder for denne variabelen:

(0) Ingen begrunnelse

(1) Mangelfull begrunnelse: Fremmer krav (K) men uten sammenheng med (B)

(2) Berettiget begrunnelse: Begrunnelse (B) blir gitt for (K)

(3) Avansert begrunnelse: Minst to begrunnelser (B) blir gitt for (K)

Denne variabelen kan også brukes i forhold til å måle kvaliteten på retorikkbruken⁵² i parlamentet. Manglende evne til å begrunne krav vil her tilsvare en dårlig form for retorikk i form av at det ikke er noen klar sammenheng (logos) i argumentasjonen. Argumenter som derimot viser en sammenheng mellom B og K, kan forstås som god retorikk fordi man viser en sammenheng mellom det krav man fremmer og den argumentasjonen man tar i bruk for å begrunne dette kravet. Når vi ser nærmere på likelønnsdebatten, er en stor majoritet av innleggene bygget opp ved at de først gir en begrunnelse for hvorfor likelønn er et viktig tema å drøfte, før de kommer med krav og forslag om hvordan man kan oppnå likelønn i praksis. Jeg vil nå gi en nærmere presentasjon av, samt drøfte, kodingsresultatene for variabel 3, begrunnelse av krav:

Tabell 5: Kodingsresultater for variabel 3, Begrunnelse av krav (%)

3. Begrunnelse av krav	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen begrunnelse	0	0	0	7,41	3,39
Mangelfull begrunnelse	12,5	8,33	8,33	0	5,08
Berettiget begrunnelse	25	75	41,67	81,48	64,41
Avansert begrunnelse	62,5	16,67	50	11,11	27,12
N=59	100	100	100	100	100

⁵² Dette vil jeg gå nærmere inn på i kapittel 7

Jeg vil gjerne trekke fram et eksempel fra debatten 11.6.97, hvor representanten Hans Lindquist (ELDR),⁵³ fremmer følgende krav;

”The policy of equality must be pursued at every political level in national parliaments and at a European level”.

(Hans Lindquist 11.6.1997)

Dette kravet begrunner han med at arbeidsledighet er noe som påvirker kvinner mer enn menn, derfor må man bedre muligheten for kvinner til å få og beholde jobber. Samtidig påpeker han viktigheten av en sterk offentlig sektor, ettersom offentlig sektor er sentral i forhold til arbeidet for lik lønn mellom menn og kvinner, og derfor er det viktig å unngå nedskjæringer innen denne sektoren. Lindqvist fremmer her først et krav om å styrke arbeidet for lønnslikhet mellom kvinner og menn, før han kommer med to begrunnelser for dette kravet i form av at arbeidsledighet og nedskjæringer innen offentlig sektor vil ramme kvinner hardest og øke lønnsforskjellene. Lindqvists innlegg er et eksempel på en avansert form for begrunnelse, en form for begrunnelse som ligger nærmest opp til et deliberativt ideal. 27,12 % av innleggene i likelønnsdebatten kan plasseres innenfor denne kategorien⁵⁴. Den formen for begrunnelse som forekommer mest hyppig, er berettigede begrunnelser (64,41 %). Berettigede begrunnelser innebærer at et krav blir begrunnet en gang, denne formen for begrunnelse ligger allikevel også tett opp mot et deliberativt ideal. Til sammen blir altså 91,53 % av de krav og forslag som blir fremmet i debatten begrunnet enten på en berettiget eller avansert måte. Dette gjør at vi i forhold til variabelen begrunnelse av krav, langt på vei kan fastslå at likelønnsdebatten ligger tett opp mot et deliberativt ideal. Det som kan påpekes som noe spesielt i forhold til denne debatten er at av de til sammen 76 debattinnleggene jeg har tatt for meg, inneholder 59 krav, mens 17 av innleggene ikke inneholdt noen bestemte krav og derfor ikke er tatt med i målingen. Årsaken til dette kan forklares med at debatten er av en slik natur at det ikke alltid er behov for å fremme nye krav, eller forslag, fordi mange av debattantene allerede er enige med de krav og forslag som er fremmet i de rapportene eller lovforslag som debattene baserer seg på.

4. Innholdet i argumentasjonen

Innen denne kategorien går vi videre og ser nærmere på selve innholdet i de argumentene som blir fremmet av de ulike representantene. Det som jeg i første rekke vil fokusere på her, er hvem debattantene henvender seg til gjennom sine innlegg og i den forstand om argumentasjonen kan betegnes kun som egennyttig og i favør av smale gruppeinteresser, eller

⁵³ Tilsvarer den nåværende ALDE gruppen: Alliance of Liberals and Democrats in Europe

⁵⁴ Oversikt over alle kodingsresultater finnes i vedlegg 1

om argumentene baserer seg på mer allmenne og universelle interesser. Vi kan ta i bruk fire koder for denne variabelen:

(0) Tydelige uttalelser i form av gruppeinteresser

(1) Nøytral uttalelse: Ingen klar referanse til allmenne, eller gruppeinteresser

(2a) Klar uttalelse i form av allmenne interesser basert på en utilitaristisk tankegang

(2b) Uttalelse i form av allmenne interesser basert på Rawls forskjellighetsprinsipp

For å kunne få økt oppslutning om ens politikk er det viktig at man gjennom sin argumentasjon er i stand til å appellere til interesser som mange har felles, og som gjerne kan regnes som universelle, slik at man også vil ha lettere for å få aksept for sine forslag. Uttalelser i form av gruppeinteresser kan betegnes som uttalelser i favør av en bestemt og avgrenset gruppe i samfunnet, noe som potensielt sett kan oppfattes som å være konfliktskapende og splittende. Det er derfor normativt sett viktig at man gjennom argumentasjonen er i stand til å appellere til mer allmenne og felles interesser, fordi man da kan bygge broer mellom ulike grupperinger i samfunnet, og dermed øke oppslutningen om sin politikk. En måte å gjøre dette på er å ta utgangspunkt i en utilitaristisk tankegang. Dette kan gjøres ved at man fremmer lykke for flest mulig gjennom argumentasjonen. Denne tankegangen baserer seg i så måte på å kunne appellere til individenes egeninteresse og ønske om å oppnå lykke og unngå smerte (Heywood 2004: 358). Denne forståelsen blir gjerne noe abstrakt og teoretisk, derfor har jeg valgt å forenkle forståelsen av denne variabelen noe, slik at den er mer anvendbar i praksis, i form av at jeg vil inkludere alle argumenter som tar utgangspunkt i fellesinteresse, det felles beste, og det å fremme interesser på tvers av mindre grupper i samfunnet.

I denne sammenheng kan man diskutere hvorvidt argumenter i favør av kvinner kan betegnes som gruppeinteresse eller som allmenn interesse? Jeg legger her til grunn at argumenter til fordel for kvinner ikke skal oppfattes som argumenter til fordel for en bestemt gruppe i samfunnet, men snarere som argumenter i favør av samfunnet som en helhet. Kvinner utgjør ikke en mindre eller smal interessegruppe i samfunnet, og kan derfor heves over betegnelsen gruppe i denne sammenheng. En viktig årsak til dette er at det tilsynelatende er en stor enighet på tvers av kjønnene om at like rettigheter mellom menn og kvinner er noe man er interessert i uavhengig av kjønn. Det som derimot kan forstås som gruppeinteresser er argumenter i favør av et medlemsland, eller en partigruppe, for å nevne noen eksempler.

En annen måte å appellere til fellesinteresser på er i form av John Rawls forskjellighetsprinsipp. Dette er et prinsipp som innebærer en beskyttelse av de svakeste i samfunnet, samtidig som det garanterer alle mennesker nok frihet til å kunne velge sin egen vei i livet (Gastil 2008: 282). Rawls prinsipp tar utgangspunkt i sosiale og økonomiske forskjeller i samfunnet. Ifølge Rawls baserer prinsippet seg på at politiske tiltak kan legitimeres dersom de fungerer på en måte som favoriserer de minst privilegerte i samfunnet, de fattigste og de mest diskriminerte, samtidig som han mente at materiell ulikhet er akseptabelt så lenge det fungerer på en måte som er til fordel for de svakeste i samfunnet. Prinsippet baserer seg altså på en sosial likhet, samtidig med en anerkjennelse av viktigheten av materiell ulikhet så lenge det fungerer til fordel for de mest trengende i samfunnet. (Heywood 2004: 297-98). Altså vil jeg undersøke hvorvidt representantene argumenterer i form av fellesinteresser, med bakgrunn i tankegangen om at ulikheter i samfunnet også kan være en fordel for de mest trengende gruppene i et samfunn, og dermed av interesse for alle. I forhold til denne koden vil argumenter som knytter seg opp mot de svakeste i samfunnet bli inkludert, det kan for eksempel være den delen av den kvinnelige befolkning som kommer dårligst ut når det gjelder lønnsforskjeller, som for eksempel alenemødre, minstepensjonister og innvandrerkvinner for å nevne noen konkrete eksempler på det vi kan forstå som såkalte ”svake” grupper. Spørsmålet vi kan stille oss er hvorvidt Steiner et. als forståelse av Rawls forskjellighetsprinsipp er riktig, er det slik Rawls har ment at prinsippet skal forstås? Egner dette prinsippet seg til å rettferdiggjøre ens argumentasjon? Steiner et. al problematiserer dette i liten grad, noe vi kan påpeke som en svakhet ved deres måleapparat. Rawls forskjellighetsprinsipp kan også forstås som et prinsipp som er veldig teoretisk og lite anvendbart i praksis. Derfor har jeg valgt å forenkle forståelsen av dette prinsippet noe, på en slik måte at jeg har kodet de innlegg som rettferdiggjør sin argumentasjon ved å henvise til de svakeste gruppene i samfunnet, som bruk av forskjellighetsprinsippet. Vi kan nå se nærmere på kodingsresultatene for variabel 4, innhold i argumentasjonen:

Tabell 6: Kodingsresultater for variabel 4, Innhold i argumentasjonen (%)

4. Innhold i argumentasjon	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Gruppeinteresse	0	0	0	0	0
Nøytral uttalelse	0	8,33	0	0	1,69
Utilitaristisk tankegang	87,5	83,33	100	96,3	93,22
Rawls forskjellighetsprinsipp	12,5	8,33	0	3,7	5,08
N=59	100	100	100	100	100

Målingen i forhold til denne variabelen viser at flertallet av argumentene inneholder klare referanser til allmenne interesser basert på en utilitaristisk tankegang, hele 93,22 % av innleggene. Forklaringen på dette kan henge sammen med at representantene argumenterer ut ifra en allmenn interesse, om likhet og likebehandling mellom kjønnene. De referer til at kvinner blir diskriminert og at lønnsforskjellene som baserer seg på kjønn ikke kan forsvares, og må forstås som urettferdig og umoralsk. Dette er en forståelse som ligger til grunn hos det store flertallet av deltakerne i debatten. Et eksempel kan trekkes fram fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (24.4.74), hvor representanten Astrid Lulling fra Luxembourg og PES gruppen⁵⁵, kommer med følgende utsagn;

"I also think that the present division of labour and the respective roles of men and of women are harmful and discriminatory. Unhappily our society has a tendency to underestimate everything that has to do with the role of woman as mother. This undervaluation is extended to every aspect of woman, even if she is not, or not yet, or no longer, a mother".

(Astrid Lulling 24.4.1974)

Lulling argumenterer her for en forbedring av kvinners rettigheter ved å vise til at den nåværende arbeidsdeling mellom kvinner og menn er både skadelig og diskriminerende. Samtidig påpeker hun at samfunnet har en tendens til å undervurdere kvinnens rolle uavhengig av om hun er mor eller ikke. Lulling vil her rettferdiggjøre hvorfor kvinner fortjener bedre lønnsvilkår enn de har, ved å vise til hvordan kvinner blir behandlet i samfunnet. Argumentasjonen til Lulling kan forstås som utilitaristisk i den forstand at hun argumenterer ut ifra universelle og allmenne interesser om at mennesker skal behandles likt uavhengig av kjønn. Det finnes også noen eksempler fra debatten på innlegg hvor representantene tar i bruk Rawls forskjellighetsprinsipp, det gjelder spesielt innlegg hvor man henviser til de kvinner i samfunnet som kan betegnes som spesielt svake og sårbare, som innvandrerkvinner, alenemødre og kvinnelige minstepensjonister for å nevne noen eksempler, tre (5,08 %) av innleggene i debatten kan plasseres inn under denne kategorien.

6.2.3 Respekt

5. Respekt overfor motargument

I forhold til denne variabelen vil jeg i første rekke fokusere på respekt i form av hvilken grad av respekt representantene viser overfor sine motdebattanter og deres meninger. Motargument kan forstås som argument som blir reist av politiske motstandere som motsier ens egen

⁵⁵ Socialist Group in the European Parliament, Lulling er fortsatt et aktivt parlamentsmedlem, men representerer nå PPE-DE gruppen (Group of European People's Party and European Democrats)

konklusjon i forhold til et krav. Mangel på respekt og ignoranse av motargument vil være til hinder for dialog og en videre utvikling av debatten. Dersom man derimot inkluderer motargument og viser tydelig respekt overfor sin motdebattant, vil også grunnlaget for utviklingen av debatten og muligheten for konsensusbygging være større. Evnen til å vise respekt overfor en motdebattant utgjør et viktig grunnlag for å kunne utvikle og endre deltakernes syn på det sakfelt som diskuteres. Dersom man ikke er åpne for å lytte til og respektere andres argument, faller dette grunnlaget vekk. Første steg i forhold til denne variabelen er å identifisere motargument for så å se hvordan motdebattantene responderer på dette motargumentet. Innlegg uten motargument vil jeg likestille med ignoranse av motargument, og som isolerte uttalelser. Vi kan ta i bruk fire koder for denne variabelen:

- (0) Ignoranse av motargument/isolerte uttalelser*
- (1) Motargument blir tatt i betraktning men avsatt*
- (2) Motargument blir inkludert, men de er nøytrale*
- (3) Motargument blir inkludert og vurdert*

Jeg vil nå gi en nærmere presentasjon av kodingsresultatene for variabel 5, respekt overfor motargument, samtidig som jeg vil drøfte og analysere nærmere hva som er de bakenforliggende årsakene til disse resultatene og hvilken konsekvens de har i forhold til den deliberative kvaliteten på debatten. Kodingsresultatene for variabel 5 er:

Tabell 7: Kodingsresultater for variabel 5, Respekt overfor motargument (%)

5. Respekt ovenfor motarg.	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ignoranse/isolerte uttalelser	75	75	100	92,59	88,14
Tatt i betraktning men avsatt	25	16,67	0	7,41	10,17
Inkludert men nøytral	0	0	0	0	0
Inkludert og vurdert	0	8,33	0	0	1,69
N=59	100	100	100	100	100

Representantene svarer i svært liten grad på motargumenter, derfor kan deres uttalelser i stor grad forstås som isolerte i forhold til de andre debatt deltakerne. Motargumenter eksisterer i debattene, men de blir i stor grad stående ubesvart. Av den grunn kan vi i forhold til denne variabelen plassere majoriteten av innleggene (88,14 %) innen kode 0, ignoranse av motargument/isolerte uttalelser. Mangelen på motargument kan forstås som en deliberativ svakhet, fordi det er til hinder for dialogen og videreutviklingen av argumentene i debatten. Jeg har kun observert sju innlegg i de fire debattene jeg har tatt for meg, som kan forstås som

tilfeller hvor motargumenter forekommer. I seks av disse tilfellene blir motargumentet avsatt, mens i ett innlegg blir motargumentet inkludert og vurdert, på en slik måte som lever opp til et deliberativt ideal. Dette eksemplet er fra avslutningen av debatten om likelønn (11.6.1997) hvor Padraig Flynn fra Kommissjonen oppsummerer debatten, og svarer på de spørsmål og de kommentarer som blir stilt til kommissjonen og deres handlinger i forhold til det aktuelle saksområde. Når motargument blir inkludert og vurdert i kun ett av 59 kodede innlegg samtidig som hele 52 av innleggene kan forstås som ignorerende/isolerte, tyder dette på at i forhold til denne variabelen lever likelønnsdebatten i liten grad opp til et deliberativt ideal. Mangelen på motargument kan altså i seg selv sees på som en svakhet ved, og som en faktor som bidrar til å svekke den deliberative kvaliteten på debatten.

6. Respekt overfor grupper (empati/medfølelse⁵⁶)

En annen dimensjon i forhold til respekt, er den graden av respekt man viser overfor den eller de grupper som skal hjelpes i tilknytning til den kronkrete politikken som drøftes⁵⁷. Evnen til å kunne sette seg inn i og vise medfølelse med den situasjon som den eller de aktuelle gruppene står ovenfor er viktig for å ha grunnlag for å komme fram til en god og veloverveid beslutning. Dersom man ikke er i stand til å vise respekt overfor de aktuelle grupper som diskuteres, vil man heller ikke ha noen legitimitet for den beslutning man kommer fram til. Et viktig trekk ved den deliberative modellen er nettopp at man evner å involvere alle de grupper av samfunnet som er berørt av de saksfelt som diskuteres. En beslutning ansees kun som gyldig dersom alle berørte parter kan slutte opp om den. Skal man kunne enes om en felles beslutning er det derfor viktig at selve prosessen fram mot en endelig beslutning er preget av at man utviser respekt overfor hverandre, slik at beslutningen som blir fattet, blir fattet på grunnlag av en bred enighet og da spesielt i forhold til de grupper som blir berørt av det vedtak man ender opp med å fatte. Denne variabelen kan deles inn i tre koder:

(0) Ingen respekt: Eksplisitt negative uttalelser om grupper

(1) Implisitt respekt: Ingen eksplisitt negative uttalelser om grupper

(2) Eksplisitt Respekt: Eksplisitt positive uttalelser om grupper

⁵⁶ Forekomster av innlegg som inneholder følelsene sympati og medlidenhet vil bli avdekket i neste kapittel.

⁵⁷ Kvinner kan i denne sammenheng forstås som en gruppe fordi det er kvinner som gruppe som skal hjelpes i likelønnsdebatten.

Manglende respekt innebærer altså uttalelser som kan forstås som klart negativ i forhold til den eller de grupper som debatten omhandler. Et slikt utsagn kan altså sees på som et klart hinder for å få til en deliberativ prosess, fordi det potensielt sett forhindrer partene i en debatt i å nærme seg, og i å komme fram til, en felles enighet, samtidig som det hindrer sannsynligheten for at deltakerne vil være i stand til å endre oppfatning gjennom den deliberative prosessen. Implisitt respekt innebærer så at man ikke kommer med slike negative uttalelser, i slike tilfeller vil man ta det for gitt at vedkommende taler heller ikke har en negativ oppfatning av den aktuelle gruppen, og at han i alle fall ikke ønsker å gi uttrykk for det, derfor kan vi anta at vedkommende respekter den aktuelle gruppen. Eksplisitt respekt, derimot, innebærer at taleren helt tydelig og eksplisitt gir uttrykk for at han eller hun støtter, og har forståelse for, den aktuelle gruppes situasjon. Jeg vil nå presentere og diskutere nærmere kodingsresultatene for variabel 6, respekt overfor grupper:

Tabell 8: Kodingsresultater for variabel 6 respekt ovenfor grupper (%)

6. Respekt overfor grupper	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen respekt	0	0	0	0	0
Implisitt respekt	87,5	83,33	83,33	88,89	86,44
Eksplisitt respekt	12,5	16,67	16,67	11,11	13,56
N=59	100	100	100	100	100

Funnene knyttet til denne variabelen viser at representantene i likelønnsdebatten viser stor respekt overfor den gruppen som debatten omhandler, nemlig kvinner. Hele 86,44 % av innleggene kan kodes som implisitt respekt, som innebærer at debattantene ikke kommer med noen negative uttalelser knyttet til den gruppen som debatten omhandler. Tvert i mot virker det på bakgrunn av gjennomgangen av debattene å være en underforstått oppfattelse blant representantene om at man viser respekt overfor kvinner som gruppe. Samtlige innlegg i debatten gir uttrykk for en form for medfølelse med kvinners situasjon, enten implisitt eller eksplisitt. De innleggene hvor representantene gir uttrykk for en eksplisitt respekt innebærer at respekten kommer tydelig fram. Eksempler på dette kan være situasjoner hvor representanten kommer med klare positive uttalelser om kvinner, for eksempel ved at man klart gir uttrykk for at den situasjonen kvinner står oppe i er ufortjent eller urettferdig, og på andre måter helt tydelig gir uttrykk for en medfølelse med kvinners situasjon.

Et eksempel på en slik uttalelse kan vi trekke fram fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (17.11.08), hvor den italienske representanten Donata Gottardi fra PES gruppen kommer med følgende uttalelse:

“...we believe that the extreme injustice suffered by women in all countries of the European Union and in all professions, at all levels and in all sectors absolutely must be tackled, and it is in fact obvious that the instruments we possess will not suffice for this, otherwise after all this time we would surely have succeeded in reversing this trend.”

(Donata Gottardi 17.11.2008)

Gottardi gir her tydelig uttrykk for en respekt ovenfor kvinner og deres situasjon når hun beskriver den som ekstremt urettferdig. Altså mener hun at kvinner fortjener langt større respekt, og at de bør bli høyere verdsatt for deres innsats i arbeidslivet, i form av en lønn som er på samme nivå som menn. Variabelen respekt overfor gruppe ligger i denne debatten relativt tett opp mot et deliberativt ideal, selv om respekten i liten grad er eksplisitt, men i større grad implisitt og underforstått blant deltakerne.

7. Respekt overfor krav

Evnen til å vise respekt overfor andres krav er det som skiller en deliberativ debatt fra en ren forhandlings eller hestehandelssituasjon. I en slik situasjon er det ikke noe behov for å gi uttrykk for respekt overfor motpartens krav, hvis man gir noe og får noe i retur, så er det underforstått at man aksepterer kravet til motparten, derfor er det ikke nødvendig med noen ytterligere positive eller negative kommentarer om den andre parts krav. Men dersom man kommer med positive kommentarer og gir et klart uttrykk for respekt overfor motparten, inviterer man til å starte opp en deliberativ form for prosess. Til sammenligning vil en manglende respekt overfor motpartens krav fungere som et hinder for en slik prosess, i form av at avstanden mellom partene vil bli større og muligheten til senere å kunne komme fram til konsensus vil være betydelig mindre. Vi kan dele denne variabelen opp i tre koder:

(0) Ingen respekt

(1) Nøytral

(2) Eksplisitt respekt

Ingen respekt innebærer her at man kommer med klart negative uttalelser i forhold til andre deltakers krav i debatten, dette kan for eksempel innebære skittkasting og andre former for fornærmelser. En nøytral posisjon innebærer at man verken kommer med klart negative eller

positive kommentarer i forhold til motpartens krav. Denne koden kan i så måte innebære at man underforstått aksepterer og respekterer motpartens krav, fordi man ikke gir uttrykk for mangel på respekt. Man kan anta at dersom taleren er uenig med andres krav, vil han eller hun også gi uttrykk for det. Den siste koden er eksplisitt respekt, som innebærer at man klart gir uttrykk for en respekt overfor motdebattantenes syn i form av at man kommer med positive uttalelser i forhold til deres krav, og at man på den måten også gir uttrykk for at man aksepterer og støtter deres argumentasjon i forhold til det aktuelle spørsmål som blir drøftet. Her følger en oversikt over kodingsresultatene for variabel 7, respekt overfor krav:

Tabell 9: Kodingsresultater for variabel 7, respekt overfor krav (%)

7. Respekt overfor krav	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen respekt	0	0	0	0	0
Nøytral	100	75	66,67	86,21	84,75
Eksplisitt respekt	0	25	33,33	13,79	15,25
N=59	100	100	100	100	100

Kodingsresultatene viser at andelen innlegg som kan betegnes som nøytrale er dominerende i likelønnsdebatten, med en prosentandel på 84,75, mens andelen innlegg som gir uttrykk for en eksplisitt respekt er 15,25 %, mens ingen av innleggene viser en tydelig mangel på respekt overfor andres krav. Dette resultatet gir oss en antydning om at respekten overfor andres krav er stor, i alle fall i forhold til at ingen gir uttrykk for en manglende respekt. Samtidig er det slik at en del av innleggene som kommer inn under kategorien nøytral i denne sammenheng, ikke nødvendigvis er innlegg som kommenterer andres krav i det hele tatt. I slike situasjoner kan vi altså ikke hevde at representanten klart gir uttrykk for respekt overfor andre krav, men vi kan heller ikke hevde at vedkommende ikke gjør det. Derfor tar vi også i bruk betegnelsen nøytral om slike innlegg. Når det er sagt, vil jeg påstå etter å ha lest gjennom de ulike debattene flere ganger at det er en utbredt enighet mellom representantene, og dermed at det også er en underforstått respekt overfor andres krav i debatten. Det er generelt sett en høflig tone i debatten, hvor representantene viser respekt overfor hverandres syn, og jeg har ikke funnet noen eksempler på skittkasting.

Kodingsresultatene gir oss også en antydning om at utviklingen går i retning av større respekt, desto lengre ut i debatten man kommer. I den første debatten fra 1974 er det ingen av representantene som gir uttrykk for en eksplisitt respekt, mens i debatten fra 2001 gir 33,33 % av deltakerne uttrykk for en eksplisitt respekt. Dette kan gjerne ha en sammenheng med at

uenigheten representantene imellom har blitt mindre i løpet av perioden, og økt enighet kan følgelig også være et uttrykk for at respekten mellom deltakerne er stor. For å eksemplifisere et funn i form av eksplisitt respekt kan vi trekke fram følgende eksempel fra debatten om lik lønn for arbeid av lik verdi (19.9.01), hvor den britiske representanten Elspeth Attwooll (ALDE) kommer med følgende utsagn;

”However, we need also, as Mrs Smet has said, a much wider range of initiatives designed to tackle the structural disadvantages suffered by women on the labour market.”

(Elspeth Attwooll 19.9.2001)

Representanten Attwooll viser her respekt overfor representanten Smet, når hun uttrykker en støtte til hennes forslag om hvordan man kan håndtere de strukturelle ulempene kvinner blir utsatt for i arbeidsmarkedet. For å oppsummere kan vi hevde at det ikke legges klare hindringer i veien for en deliberativ prosess når det gjelder variabelen respekt overfor krav, samtidig som vi kan påpeke at representantene heller ikke anstrenger seg spesielt for å legge bedre til rette for en slik prosess, ettersom man i liten grad tar en klar stilling til andres krav.

6.2.4 Konstruktiv politikk

8. Konsensusbygging

Evne til å bygge konsensus og enighet på tvers av politiske grupperinger er en viktig del av den politiske hverdagen, og en viktig forutsetning for en vellykket form for deliberasjon. Dersom man viser vilje til å nærme seg sine motdebattanter, og dermed også endre eller tilpasse sine standpunkter til hverandre, bidrar man både til å komme fram til politisk legitime løsninger, og til en utvikling av selve debatten som en helhet. Dersom alle debattantene sitter på hver sin tue og ikke er i stand til å snakke sammen, vil man heller ikke kunne komme fram til en beslutning som er tuftet på en deliberativ prosess. Isteden vil det være konfliktskapende og hindre selve utviklingen av debatten. Vi kan ta i bruk tre koder for denne variabelen:

(0) Posisjonell politikk: Ingen forsøk på konsensus, forlik

(1) Alternative forslag: Innlegg med alternative forslag som ikke passer med agendaen

(2) Forhandlende forslag: Forhandlende forslag som passer med agenda

Posisjonell politikk innebærer her at representantene holder fast ved sin posisjon i debatten, og dermed ikke bidrar til å bygge broer mellom partene. Med alternative forslag mener man innlegg som kan forstås som alternativer til den politikken som blir foreslått, problemet er

bare at forslaget ikke nødvendigvis er relevant i forhold til det spørsmålet som diskuteres og gjerne må tas opp igjen i forbindelse med en annen debatt. Forhandlende forslag vil derimot innebære forslag som passer med den gjeldende agendaen og som kan bidra til at de ulike partene i debatten kan nærme seg, og enes om et forlik, og dermed også bidra til å videreutvikle debatten. Her følger en oversikt over kodingsresultatene for variabel 8, konsensusbygging:

Tabell 10: Kodingsresultater for variabel 8, konsensusbygging (%)

8. Konsensusbygging	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Posisjonell politikk	75	91,67	100	100	94,92
Alternative forslag	25	0	0	0	3,39
Forhandlende forslag	0	8,33	0	0	1,69
N=59	100	100	100	100	100

Kodingsresultatene for variabelen konsensusbygging viser også noen interessante funn. Representantene synes i svært stor grad å være enige alt før debatten har startet. Dette kan gjerne ha sin forklaring i form av at likelønn ikke kan sees på som et veldig kontroversielt tema å diskutere, og at debatten derfor er preget av liten grad av polarisering mellom debattantene. Derfor er det også vanskelig å kunne plassere de ulike innleggene innenfor den rammen av kodingsalternativer som vi her tar for oss. Representantene har nemlig i svært liten grad behov for å komme med alternative eller forhandlende forslag. Men uavhengig av hva som er årsaken til manglende konsensusorienterte argumenter, er resultatet det samme, det er en manglende dialog mellom partene i debatten, og dermed en manglende evne til å bygge konsensus. Samtidig vil jeg påpeke at jeg konsentrerer meg utelukkende om likelønnsdebatten innen EPs plenumsforsamling, og bare den, helt uavhengig av hva som skjer i forkant eller etterkant av debatten. Derfor må jeg forholde meg utelukkende til selve innholdet i de debattene jeg her analyserer. På bakgrunn av kodingen av debattene kan flertallet av innleggene (94,92 %), forstås som posisjonell politikk, ikke nødvendigvis fordi representantene er uenige, men ironisk nok fordi de tilsynelatende er enige og ikke har behov for å bygge konsensus. To av innleggene kan forstås som alternative forslag som ikke passer med agenda, og kun ett som forhandlende forslag som passer med agenda. Disse funnene antyder at debatten i liten grad lykkes med å leve opp til et deliberativt ideal i forhold til denne variabelen, først og fremst fordi debattantene ikke forsøker å bygge konsensus, og tilsynelatende er enige i forkant av debatten. En annen forklaring kan være grunnet i institusjonelle normer i Parlamentet om hvordan debatter bør foregå, det er gjerne forventet at

representantene i Parlamentet skal utvise stor grad av enighet i debattene i EP. Spørsmålet vi uansett kan stille oss i denne forbindelse er hvorvidt likelønnsdebatten i EP i det hele tatt kan betegnes som en debatt, da det tilsynelatende ikke er noe behov for å diskutere, ettersom representantene i så stor grad er enige om det spørsmålet som står på agendaen? Debatten virker mer som en slags presentasjon av allerede aksepterte argumenter og krav, uten noen videre diskusjon.

9. Utveksling av argumenter

En dimensjon ved parlamentsdebatter som Steiner et. al (2004) ikke tar hensyn til i sitt kodeskjema, er graden av utveksling av argumenter i en parlamentsdebatt. Utveksling av argumenter mellom de ulike representantene anser jeg som en sentral del av en parlamentsdebatt. Ved å kunne svare og stille spørsmål ved motdebattanters innlegg i debatten, kreves det at man tenker nøye igjennom de argumentene man til enhver tid tar i bruk, noe som igjen vil være med på å heve kvaliteten på debatten i sin helhet. Samtidig kan denne spørsmål/svar-formen for debatt bidra til å utvikle argumentene som representantene tar i bruk og bidra til at deltakere i debatten og publikum for øvrig kan endre mening i løpet av prosessen. De som følger debatten utenfor parlamentet kan også få et noe mer nyansert syn på de ulike debattinnleggene. Dette kan føre til at de igjen blir mer opplyst og i stand til å utvikle sin egen forståelse av debatten og dermed kan man også potensielt sett endre den oppfatning man hadde i forkant av den deliberative prosessen. Vi kan ta i bruk tre koder for denne variabelen:

(0) Ingen utveksling: Representantene snakker uavhengig av hverandre

(1) Mangelfull utveksling: Representantene kommenterer andres argument

(2) Full utveksling: Debatten tar form som en spørsmål – svar utveksling

Utvexling av argumenter kan her forstås som en måte å utvikle debatten på, og bidra til en dialog som er sentralt i forhold til deliberasjon. Denne variabelen ligger tett opp mot variabelen respekt overfor motargument, men i denne sammenheng blir alle typer argument inkludert, ikke bare motargument. Det som er hovedfokus her er selve dialogen mellom representantene, hvilken form denne dialogen har og hvorvidt den bidrar til å videreutvikle og høyne kvaliteten på debatten. Dersom debatten tar form som en spørsmål-svar-utveksling, i form av en kontinuerlig dialog mellom representantene hvor man svarer på andre representanter sine innlegg, kan vi forstå det som et bidrag til en kvalitativt god debatt ut ifra

et deliberativt ideal. Men dersom representantene ikke tar hensyn til de andre deltakerne og snakker uavhengig av hverandre, vil dette være et tegn på en kvalitativt dårlig form for debatt, som forhindrer en videreutvikling av debatten. Det jeg så har valgt å betegne som mangelfull utveksling, omhandler innlegg hvor andres argument blir kommentert, men hvor man ikke nødvendigvis kommer med et svar på de argument som andre representanter fremmer. Denne formen for utveksling ligger tett opp mot et deliberativt ideal, men kan ikke forstås som et fullverdig bidrag til full utveksling, og en videre utvikling av argumentasjonen i debatten, ettersom man ikke rent konkret svarer på andres argument. Her følger en oversikt over kodingsresultatene for variabel 9, utveksling av argument:

Tabell 11: Kodingsresultater for variabel 9, utveksling av argument (%)

9. Utveksling av argument	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen utveksling	75	66,67	41,67	44,44	52,54
Mangelfull utveksling	25	25	58,33	55,56	42,37
Full utveksling	0	8,33	0	0	5,08
N=59	100	100	100	100	100

Resultatet av kodingen i forhold til denne variabelen ligner på de funn som ble gjort i forhold til variablene respekt for motargument og konsensusbygging, men resultatene er ikke like entydige og klare. Riktignok kan et flertall (52,54 %) av innleggene plasseres innen kode 0, ingen utveksling. Men samtidig viser resultatene at 42,37 % av innleggene kan plasseres innen kode 1, mindre grad av utveksling. Dette viser at det foregår en noe større grad av dialog i debatten enn hva resultatene fra variablene respekt for motargument og konsensusbygging kunne antyde. Representantene ignorerer ikke fullt og helt sine motdebattanter, men de kommenterer faktisk en stor del av motdebattantenes innlegg, noe som kan tyde på at det er en viss vilje hos representantene til å holde i gang en form for dialog i debatten. Men i og med at kun 5 % av innleggene kan plasseres innen kode 2, fullverdig utveksling, samtidig som et flertall av innleggene ikke inneholder noen form for utveksling, antyder det at debatten også på dette punktet i liten grad lykkes med å leve opp mot et deliberativt ideal. Andelen innlegg som tar form som mangelfull utveksling antyder riktignok at det er en viss vilje til dialog, men det er ikke en fullverdig dialog hvor representantene svarer på hverandres spørsmål, og gjennom det bidrar til å videreutvikle debatten og heve den til et høyere nivå. Derfor kan funnene i forhold til variabelen utveksling av argumenter tyde på at heller ikke på dette punktet lever likelønnsdebatten helt opp til det vi kan forstå som et deliberativt ideal.

6.3 Sammenfatning og analyse

Når vi så oppsummerer de funn vi har gjort med bakgrunn i DQI-målingen, ser vi at debatten ligger tett opp mot et deliberativt ideal i forhold til fire variabler; deltakelse uten avbrytelse, begrunnelse av krav, innholdet i argumentasjonen og respekt overfor grupper. For det første viser funnene at samtlige deltakere i debatten har anledning til å snakke uten noen form for uønsket avbrytelse. For det andre viser de at de krav og forslag som blir fremmet i debatten blir godt begrunnet, for det tredje at disse argumentene blir rettferdiggjort, og for det fjerde at deltakerne i debatten viser respekt overfor kvinner som gruppe. På disse fire punktene kan vi altså forstå likelønnsdebatten som en debatt som legger til rette for en deliberativ prosess. Det som framhever seg spesielt er evnen deltakerne har til å rettferdiggjøre sine krav. Selve argumentasjonen i debatten kan vi hevde holder et høyt deliberativt nivå, selv om dette ikke nødvendigvis betyr at argumentene er gode, men at de er godt begrunnet. Representantene er dyktige til å legitimere de krav og forslag de fremmer i debatten ved å vise til hvorfor kampen for likelønn kan sees på som viktig. Samtidig ser vi at graden av respekt og empati med kvinner som gruppe er utbredt i debatten. Det virker i stor grad å være underforstått hos deltakerne i debatten at lønnsforskjellene mellom menn og kvinner er et problem, og at det er en situasjon som kvinner ufortjent har havnet opp i. Det generelle inntrykket av debattene er at de er preget av en høflig tone og lite skittkasting. De fleste debatt deltakerne starter sine innlegg med å takke rapportøren dvs. vedkommende som har skrevet den rapporten som debatten omhandler uavhengig av partipolitisk tilhørighet, eller man takker representanten fra Kommisjonen dersom det er Kommisjonen som legger fram et lovutkast.

Ser vi så på variabelen respekt overfor andres krav, er det en variabel som ikke gir oss noen entydige svar i forhold til deliberativ kvalitet. Det store flertall av innlegg kan plasseres i kategorien nøytrale innlegg, det vil si innlegg som verken kommer med positive eller negative kommentarer til de andre deltakernes krav. Selv om vi ikke klart kan slå fast at dette funnet antyder en mangel på respekt overfor andres krav, gir det oss en indikasjon på at debatten også inneholder noen svakheter sett i forhold til et deliberativt ideal.

Disse svakhetene knytter seg først og fremst til fire variabler; kjønnsmessig deltakelse, respekt overfor motargument, konsensusbygging og utveksling av argument. For det første er debatten preget av en overvekt av kvinner, noe som kan bidra til å svekke legitimiteten på de beslutninger som blir fattet i prosessen. For det andre kan en stor andel av innleggene i debatten forstås som innlegg som ikke viser respekt overfor motargument, først og fremst i

form av at motargument i liten grad eksisterer i debatten og samtidig ikke blir kommentert av andre deltakere. For det tredje er debatten preget av posisjonell politikk, i den forstand at det er en manglende dialog mellom deltakerne i debatten, noe som ikke legger til rette for konsensusbygging, og for det fjerde er det en mangel på utveksling av argumenter i debatten, noe som forhindrer en videreutvikling av debatten og av argumentene i debatten som sådan.

Likelønnsdebatten en reell debatt?

Kategorien konstruktiv politikk framhever seg i spesielt negativ grad i denne debatten, det er en generell mangel på dialog deltakerne imellom. Forklaringen på denne manglende dialogen i debatten vil jeg oppsummere i fire punkter. For det første i form av at det er stor enighet mellom debatt deltakerne, en felles forståelse som synes å være etablert allerede i forkant av at debattene har startet. For det andre at den virkelige debatten tilsynelatende ikke foregår i selve Parlamentets plenumsforsamling, men snarere at den virkelige debatten foregår bak mer eller mindre lukkede dører, framfor i det åpne rom som plenumsforsamlingen representerer. For det tredje kan forklaringen ligge i det vi kan betegne som "Babels tårn" effekten, en beskrivelse som brukes om de språkmessige utfordringer innen EP (Scully 2007, 181). Som jeg var inne på i kapittel 3, består Parlamentet i dag av 23 ulike språk og det er en norm at man snakker på sitt morsmål. Dette gjør at en del av spontaniteten i debattene forsvinner i en omstendelig oversettelsesprosess, det motvirker en debatt hvor representantene raskt kan gi svar på tiltale, samtidig som enkelte av poengene i et innlegg kan forsvinne i oversettelsen. Debattene blir dermed mindre spektakulære og interessante for media (Corbett 2005: 9). For det fjerde kan forklaringen ligge mer i likelønnsdebattens "natur" i form av at det gjerne er et tema som er relativt lite kontroversielt å diskutere, og at det ikke er et like stort behov for dialog som innen spørsmål som er preget av større uenighet og splittelse i forkant av debatten.

Spørsmålet som i den forbindelse igjen presser seg fram er hvorfor likelønnsdebatten er en debatt som stadig dukker opp på agendaen i EP. Det er tilsynelatende et tema det ikke er behov for å diskutere, fordi det er preget av så bred enighet på tvers av både parti, kjønn og nasjonal tilhørighet. Svaret kan være at likelønn, på tross av at det er et spørsmål som har vært på agendaen i over 50 år, og som har vært nedfelt i EUs lovverk siden Romatraktaten, fortsatt ikke er et problem som er løst. Lønnsforskjellene mellom menn og kvinner i Europa er fortsatt store (17,4 %), på tross av et eksisterende lovverk, og et uttall forslag til forbedringer, evalueringer og endringer i perioden fra 1974 fram til i dag, har man ikke lyktes med å oppnå

likelønn⁵⁸. Forklaringen på den manglende utviklingen av likelønnsdebatten, og den manglende løsningen på likelønnsproblemet, kan ligge i de deliberative svakhetene som jeg har avdekket gjennom mine funn. Dialog er et viktig fundament i enhver politisk debatt, problemet innen likelønnsdebatten synes å være at enigheten er for stor, og fortrenger utviklingen av nye argumenter og løsningsforslag i debatten.

Dersom vi så, basert på kodingsresultatene, gjør et skille mellom debatten som en helhet og de ulike deltakerne, kan vi se at det er en forskjell. Deltakerne i debatten kan sees på som deliberative i den forstand at deres argumentasjon er grundig og god. Ser vi isolert på representantene som deltar i debatten, kan vi forstå dem som deliberative aktører, aktører som ønsker å bidra til en deliberativ debatt. Men dersom vi ser på debatten som en helhet, og selve interaksjonen mellom deltakerne, kommer svakhetene til syne. Det er en mangel på dialog og kommunikasjon mellom deltakerne, det kan virke som om debatten som en helhet langt på vei er avdeliberert, i form av at den ikke legger til rette for en deliberativ prosess. Forklaringen på hvorfor det er blitt slik, kan ligge i de institusjonelle strukturene innen EP, i form av at disse ikke bidrar til en deliberativ prosess innen Parlamentet, men at mye av debatten tvert i mot finner sted utenfor selve Parlamentet. Hvis likelønnsdebatten er representativ for hvordan andre debatter i EP utspiller seg, kan det virke som om EU både har et deliberativt og demokratisk problem, i den forstand at det er så utbredt enighet blant representantene i forkant av at debatten finner sted. Dette kan tyde på at den virkelige debatten ikke finner sted der hvor den er tiltenkt, nemlig i plenumsforsamlingen i EP, som er det forumet vi kan forstå som EUs demokratiske alibi. EP er som kjent det eneste direkte folkevalgte organet i EU og den forsamling som skal representere EUs befolkning gjennom en bred og offentlig debatt. Mye tyder snarere på at den reelle debatten finner sted bak lukkede dører og i mer skjulte og uformelle omstendigheter i tilknytning til EP, i form av komiteemøter, partigruppemøter, gjennom lobbyvirksomhet og i form av mer uformelle samtaler i korridorene rundt Parlamentet i Brussel og Strasbourg. Dersom denne antakelsen om at de reelle debattene ikke finner sted i plenumsforsamlingene er riktig, kan vi stille spørsmål ved hvorvidt likelønnsdebatten, og andre debatter i EP faktisk kan betegnes som debatter. Roger Scully (2007:181) og Richard Corbett (2005:9) bygger opp under en slik forståelse av debattene i EP, når de påpeker at mye av den reelle politikktutformingen i Parlamentet foregår utenfor

⁵⁸ Dette til tross for at EP har oppnådd stadig større makt innen EU systemet, se kapittel 2.

plenumsforsamlingene og først og fremst i komiteegruppene. Scully beskriver plenumsdebattene i EP slik:

”...plenary sessions are tedious in the extreme: speeches tend to be more about putting certain views on the record than trying to persuade people.”

(Scully, 2007:181).

Debattene i plenumsforsamlingene er altså ifølge Scully ekstremt kjedelige og tar først og fremst form som en offentliggjøring av standpunkter som man har diskutert seg fram til på forhånd, og ikke som det vi kan forstå som en reell debatt, med dialog og utveksling av argument.

Det synes altså som om den reelle debatten i EP ikke foregår i det åpne rom, men i mer lukkede og uformelle forsamlinger i tilknytning til EP. Kan vi forstå dette som et problem i henhold til det deliberative idealet? Ifølge teoretikerne er det et problem, fordi en deliberativ debatt i utgangspunktet bør foregå i det åpne rom, men her må man gjerne gjøre et skille mellom idealer og virkelighet. All teori sier at åpenhet er det beste, men i praksis er det gjerne slik at den kvalitativt beste deliberasjonen foregår utenfor offentligheten og i mer lukkede rom. Habermas (1996:300) skiller mellom sterke og svake offentligheter. Sterke offentligheter er de formelle institusjonene som fatter beslutninger og innehar makt, mens svake offentligheter ikke innehar dette ansvaret ettersom man ikke fatter beslutninger, og fordi man ikke har noen formell makt. Det faktum at man ikke har noe beslutningsansvar gjør at den svake offentligheten kan fungere som en arena hvor nye ideer og tanker blomstrer opp, og blir ført videre til den sterke offentligheten og de formelle institusjonene gjennom en sluse som består av interesseorganisasjoner, lobbyvirksomhet⁵⁹ og, ikke minst, media. På samme måte kan vi gjøre et skille mellom åpne og lukkede arenaer for deliberasjon, hvor de lukkede arenaene legger til rette for en uformell og kritisk debatt, mens åpne arenaer preges av at man må stå til rette for det man sier, og følgelig at man blir mer forsiktig i sine uttalelser. Økt offentlighet bør i utgangspunktet ha en positiv effekt på den deliberative prosessen, men i praksis er ikke dette nødvendigvis tilfelle.

Europaparlamentet kan beskrives som en sterk offentlighet og som en åpen arena, hvor man har formell makt og beslutningsmyndighet, og som en forsamling som har utviklet seg i retning av å bli mer transparent de senere år, blant annet i form av livebilder fra debattene som er tilgjengelig via Parlamentets nettsider. Men i følge Blichner (2000:148) kan denne

⁵⁹ I forhold til likestillingsspørsmål står Europeans Womens Lobby sentralt <http://www.womenlobby.org/site/hp.asp?langue=EN> (Hentet 20.11.2008)

utviklingen beskrives som fånyttet dersom man mangler en kobling mellom EP og den offentlige sfære, i form av at det ikke finnes en felles europeisk sfære. Mye tyder mye på at det er i de mer lukkede og uformelle arenaene innen EP at den reelle deliberasjonen finner sted. Måleresultatene mine viser flere svakheter knyttet til den deliberative prosessen i plenumsforsamlingen. Dette gir en indikasjon på at den reelle debatten foregår utenfor det åpne rom og at den faktisk finner sted i mer lukkede og uformelle omstendigheter som i komiteehøringer, i og mellom partigrupper og i form av lobbyvirksomhet og andre uformelle samtaler. I disse foraene er oppmerksomheten mindre, og konsekvensene av ens uttalelser er mindre, enn innen de mer formelle og åpne foraene (Chambers 2004:409). På denne måten unngår politikere å ty til mer populistiske uttalelser på de åpne arenaene, fordi man bruker de lukkede arenaene til slik argumentasjonsbruk. Hvis denne forståelsen av EP er riktig, bygger den opp om en antakelse om at svake offentligheter og lukkede rom i praksis fungerer best som deliberative forum, til tross for at det ideelt sett er den sterke offentligheten og den åpne arenaen som bør fungere mest deliberativt. Normativt sett ville det derfor være en fordel for likelønndebatten i EP om mer av den faktiske deliberasjonen hadde funnet sted i plenumsforsamlingen, slik at flere av de ideer og argumenter som blomstrer opp i den private sfære, også kommer til uttrykk innen den offentlige sfære. Dette kan bidra til at det blir en form for dialog mellom den svake og den sterke offentligheten, som kan bidra til at nye argumenter kan utvikles. Selv om EP er det eneste folkevalgte organet i EU, har man ikke lyktes i å skape en slik link, mellom EP og folket (Scully 2007:175).

For å kunne gi en bedre pekepinn på hvor deliberativ EP faktisk er, kan vi sammenligne funnene fra likelønnsdebatten med funnene fra Steiner et. al (2004) målinger i boken *"Deliberative Politics in Action"*. Her er det flere interessante aspekter som kan trekkes fram. Steiner et. al. undersøkelse har riktignok et noe annet fokus enn den undersøkelsen jeg her gjennomfører. Steiner et. al. sammenligner i større grad ulike demokratiske styreformers konkurranse demokrati vs. konsensusdemokrati, sterk vs. svak veto rett og president vs. parlamentssystemer, med bakgrunn i en analyse av ulike debatter i parlamentene i land som Storbritannia, Sveits, USA og Tyskland. Deres hovedkonklusjon i forhold til hvilken institusjonell setting som legger til rette for den mest optimale deliberative prosessen er som følgende:

"Our data suggests that favourable institutional antecedents include consensus institutions, the presence of veto players, debate in second chambers and debate in non public arenas."

(Steiner et. al 2004:135)

Steiner et. al avdekker blant annet at et konsensusdemokrati som Sveits scorer høyere i forhold til variabler som rettferdiggjøring, respekt og konstruktiv politikk enn et konkurransedemokrati som Tyskland (ibid 2004:115). Andelen avansert begrunnelse er 49 % i Sveits, mens den er 39,80 % i Tyskland. Respekten overfor krav/motargument er 2,48 % for Sveits mot 2,11 % for Tyskland, mens andelen forhandlende forslag er 10,80 % for Sveits mot 7,20 % for Tyskland. Forskjellene er med andre ord ikke store, men viser at Sveits konsensusdemokrati fungerer mest deliberativt. Resultatene fra Steiner et. al gir en antydning om at EU og EP ligger nærere opp mot et konkurransedemokrati som Tyskland enn et konsensusdemokrati som Sveits, noe som kan betegnes som noe overraskende gitt at Richard Corbett (2005:11) betegner politikk utformingen i EP som konsensusrettet. Når vi sammenligner resultatene for EP med Sveits/Tyskland, viser de at andelen innlegg som tar form som avansert begrunnelse er 27,12 % for likelønnsdebatten, andelen innlegg som utviser eksplisitt respekt overfor krav/motargument er 9,32 % mens andelen forhandlende forslag kun er 1,69 %. Altså scorer EP lavere både i forhold til rettferdiggjøring og i forhold til konstruktiv politikk, mens man scorer høyere når det gjelder variabelen respekt.

Tabell 12: Deliberativ kvalitet i Sveits/Tyskland og EP (%)

Deliberativ kvalitet	Konsensus Sveits	Konkurranse Tyskland	Likelønnsdebatten i EP
<i>Begrunnelse av krav</i>			
Ingen begrunnelse	10,10	20,90	3,39
Mangelfull begrunnelse	13,60	17,80	5,08
Berettiget begrunnelse	27,30	21,50	64,41
Avansert begrunnelse	49,00	39,80	27,12
<i>Respekt overfor krav/motarg.</i>	2,48	2,11	9,32
<i>Konstruktiv politikk</i>			
Posisjonell politikk	81,00	86,20	94,92
Alternative forslag	8,20	6,60	3,39
Forhandlende forslag	10,80	7,20	1,69

Til sammenligning ser vi blant annet at i forhold til variabelen begrunnelse av krav er andelen berettigede begrunnelser høyere i EP enn i Sveits og Tyskland, men samtidig er andelen avansert begrunnelse høyere både i Sveits og Tyskland enn i EP. Respekten overfor krav/motargument er langt høyere i EP enn i Sveits/Tyskland, mens andelen forhandlende forslag er betydelig lavere. Disse funnene indikerer at EP scorer relativt bra i forhold til variabler som begrunnelse av krav og respekt sammenlignet med andre parlament, men at man scorer langt lavere innen en dialogkonsentrert variabel som konsensusbygging. Altså

bygger disse funnene opp under en forståelse av at likelønnsdebatten består av deliberative deltakere i en avdeliberert debatt.

6.3.1 Deliberativ utvikling eller stillstand?

Ser man så på selve utviklingen av debatten fra den første som finner sted i 1974 til den siste i 2008, er det flere interessante aspekter som kan trekkes fram. For det første i form av forskjeller knyttet til de rent institusjonelle trekkene ved debatten. Europaparlamentet har som EU forøvrig vært i en kontinuerlig utvikling. Debatten i 1974 inneholder for eksempel kun åtte innlegg, antall medlemsland i EU var på den tiden ni, etter at Storbritannia, Irland og Danmark ble innlemmet året i forveien, og det var til sammen 198 representanter i Parlamentet (Fich 1999:7). Debatten i 2008 inneholder hele 40 innlegg, Unionen består av 27 medlemsland, mens antallet representanter i EP er 785. Ulikhetene mellom debattene er mange. For det første kan det tilsynelatende virke som om deltakerne i debatten i 74 ikke har noen klare begrensninger i forhold til taletid, mens i 2008-debatten har flere av deltakerne en taletid som er begrenset til ett minutt. I perioden fra 1974 til 2008 har 18 nye medlemsland blitt innlemmet i EU, og EP har blitt utvidet med 587 parlamentarikere. Det er sannsynlig å tenke seg at disse faktorene kan ha hatt en viss innflytelse på hvilken deliberativ kvalitet debattinnleggene holder. En vil gjerne forvente at deltakerne fra debatten i 74 vil kunne være i bedre stand til å argumentere for sitt syn, mens deltakerne i 2008-debatten kun kan legge vekt på det som de anser som det aller viktigste basert på den tid de har tilgjengelig. Vi kan ikke forvente at deltakerne i 2008-debatten kan argumentere like grundig for sitt syn som deltakerne i 74-debatten hadde anledning til. Kodingsresultatene bygger også opp under denne antakelsen. Den variabelen som gjerne egner seg best til å illustrere denne forskjellen er variabelen begrunnelse av krav. I debatten fra 1974 kan nemlig 62,5 % av innleggene plasseres innen kode 3, som avansert begrunnelse, mens det tilsvarende tallet for debatten i 2008 er 11,11 %. Denne utviklingen gir oss en antydning om at den tilgjengelige taletiden kan ha en påvirkning på den deliberative kvaliteten. Men samtidig kan også denne utviklingen forklares med at deltakerne etter hvert har begynt å ta begrunnelsene for gitt, i så stor grad at man ikke trenger å bruke tid på dem. Det kan også være slik at innleggene blir mer presise og argumentasjonen mer effektiv i forhold til det man ønsker å oppnå, i form av at man ikke lengre behøver å bruke så lang tid på å begrunne og rettferdiggjøre sitt syn.

Stadige utvidelser av antallet parlamentarikere i EP kan i utgangspunktet forstås som en positiv faktor sett i forhold til den deliberative kvaliteten, fordi større deltakelse i en debatt

potensielt sett skal lede til at den beslutning som blir fattet får større legitimitet. Men som nevnt kan dette ha både positive og negative effekter på den deliberative kvaliteten. På den ene siden kan altså større deltakelse føre til en deliberativ prosess hvor de beslutninger man kommer fram til har større legitimitet. Samtidig kan det være slik at en begrenset deltakelse gir representantene bedre tid til å legge fram grundige og gjennomtenkte argumenter for sitt syn. Generelt sett er det et problem ved samtlige debatter jeg her har kodet at det er flere viktige punkt hvor debattene ikke lever opp til det vi kan forstå som et deliberativt ideal, en svakhet ved debattene som også kan være en medvirkende årsak til at likelønnsproblematikken fortsatt er like aktuell innen EU i dag. Vi kan forstå det slik at svakhetene ved debatten, først og fremst i form av en manglende dialog mellom de ulike representantene, kan ha bidratt til at argumentene i debattene, og selve debatten som en helhet, ikke har videreutviklet seg slik at kunnskapen omkring temaet har økt. Mange av argumentene fra debatten i 1974 går igjen i de etterfølgende debattene. Dette kan tyde på at likelønn er et vanskelig og komplisert tema å diskutere, samtidig som det kan tyde på at debattens utvikling har vært begrenset, siden man ikke har kommet veldig mye lengre i målet om å oppnå full likelønn mellom kvinner og menn, slik mange av representantene forklarer;

"We have been talking about pay inequality for 50 years, and nothing significant has changed"

(Lissy Gröner, Debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet, 17.11.2008).

Man har altså diskutert likelønsspørsmål i over 50 år, samtidig som man hele veien har vært enig om et felles og overordnet mål, om å oppnå full likelønn uavhengig av kjønn, allikevel har utviklingen på dette området vært begrenset. Denne utviklingen tyder på at debatten har stoppet opp og at den kan trenge "friskt blod" for å kunne videreutvikles. Man kan tenke seg at dersom nye og mer kontroversielle tanker rundt likelønsspørsmålet kommer til overflaten i debatten, vil den gjerne kunne heve seg til et høyere nivå, hvor nye og utbedrede forslag kan være resultatet. En slik utvikling vil kunne gi debatten en ny start, og gi muligheten for at en reell deliberativ prosess kan finne sted, og forhåpentligvis legge til rette for at man i større grad nærmer seg en endelig løsning på likelønnsproblemet.

7. Følelser, et hinder eller en driver av deliberasjon?

Aristoteles retorikk baserer seg på tre overbevisningsmidler, i form av etos, logos og patos. Etos innebærer her talerens evne til å framstå med troverdighet, logos talerens evne til å argumentere sammenhengende og patos hvordan taleren kan bearbeide tilhørernes følelser (Aristoteles 2006: 27). Hovedfokuset i dette kapitlet vil være på patos og en kartlegging av hvordan innlegg i likelønnsdebatten uttrykker følelser, hvilke følelsesgrupper som er mest dominerende og på hvilken måte følelsene kommer til uttrykk, nærmere bestemt hvorvidt følelsesutsagnene inngår som en del av argumentasjonen til representantene eller ikke. Jeg vil i denne forbindelse utvikle et måleapparat med et overordnet mål om å kunne si noe nærmere om kvaliteten på følelsesutsagnene i likelønnsdebatten, og hvorvidt de bryter med en rasjonell og deliberativ prosess, eller om de legger til rette for en slik prosess. Målinger av følelsesbruk innen politikk forekommer sjelden i annen forskning⁶⁰, slik at denne undersøkelsen kan forstås som eksplorerende på dette feltet. I så måte vil ikke bare resultatene av målingen, men også utviklingen av måleapparatet, være et viktig mål for dette kapitlet.

Når det så gjelder de to andre overbevisningsmidlene som Aristoteles tar for seg i form av logos og etos, vil jeg ikke gå like inngående inn på disse som for patos. Kvaliteten på sammenhengen i argumentasjonen (logos) har jeg allerede målt i form av DQI og variabelen begrunnelse av krav. Funnene derfra vil jeg kort diskutere nærmere i dette kapitlet, og jeg vil også knytte disse funnene opp mot patos, avslutningsvis i kapitlet. Når det gjelder etos, talerens karakter, er det en faktor jeg har valgt å ikke fokusere nærmere på i denne undersøkelsen, hvorfor vil jeg forklare nærmere i dette kapitlet. Hovedfokuset for dette kapitlet vil altså være å måle hvordan representantene i likelønnsdebatten i EP uttrykker følelser. Men innledningsvis vil jeg altså kort diskutere nærmere hvilken betydning etos og logos som overbevisningsmiddel har overfor likelønnsdebatten.

⁶⁰ Jeg har ikke lyktes i å finne eksempler på tidligere forskning som omfatter en kvantitativ måling av hvordan man uttrykker følelser i en politisk debatt.

7.1 Etos

Etos omfatter altså hvilken evne taleren har til å overbevise sitt publikum på bakgrunn av sin egen karakter og troverdighet i en aktuell debatt. Antakelsen er at man stoler mer på uttalelsene fra en person som framstår som ærlig og med stor troverdighet (Aristoteles 1983:34). Motsetningen til etos, slik Chambers presenterer, det innebærer en mer bevisst karakterbygging hvor taleren går mer strategisk fram og bevisst forsøker å bygge opp under sin egen karakter. Denne faktoren vil ikke bli spesielt vektlagt i min måling av den retoriske kvaliteten på likelønnsdebatten. Det er to årsaker til dette. For det første fordi talerens troverdighet er noe subjektivt som vanskelig lar seg måle ved hjelp av kvantitative undersøkelser som i dette tilfelle, hvor datamaterialet begrenser seg til skriftlige referater. En måling av en talers troverdighet krever i større grad kvalitative intervjuer med et representativt utvalg av tilhørerne til de ulike debattene. Det er vanskelig å slå fast hvilken troverdighet en taler har uten å legge til grunn hvordan tilhørerne oppfatter den person som taler. For det andre anser jeg ikke talerens etos som det mest sentrale innen en parlamentarisk debatt som i EP, først og fremst fordi jeg ikke oppfatter personfokuset som spesielt stort i disse debattene, representantene taler ikke på vegne av seg selv og sin egen agenda, men de taler på vegne av sin partigruppe og sine nasjonale interesser.

Eksempler på politiske debatter og situasjoner hvor personfokuset er stort kan derimot for eksempel være presidentvalgkampen i USA, hvor veldig mye handler om å bygge opp troverdigheten og karakteren til de ulike kandidatene, fordi dette er noe kandidatene blir målt etter. I forbindelse med presidentvalgkampen høsten 2008 ble Barack Obamas sterke etos nevnt som en medvirkende årsak til at han gikk seirende ut av valgkampen. På samme måte kan vi gjerne forvente at representantene som stiller til gjenvalg i Europaparlamentet, er mer opptatt av å bygge opp sin egen karakter, når man nærmer seg valg? Et av få eksempler hvor deltakerne i likelønnsdebatten gjør et forsøk på å bygge opp sin egen karakter og sin troverdighet på det aktuelle saksfeltet, kan trekkes fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (17.11.08), hvor den tsjekkiske representanten, Vera Flasarova, (GUE/NGL), kommer med følgende utsagn;

”As Mrs. Bauer said, there is a lack of decent statistics on workplaces at both a national and an EU level. I have addressed this issue myself in a number of the books and articles I have published over recent years.”

(Vera Flasarova 17.11.2008)

Vi kan forstå Flasarovas innlegg som et forsøk på å bygge opp sin egen troverdighet i tilknytning til likelønnsdebatten, ved at hun henviser til at hun selv har skrevet mange bøker

og artikler som reiser spørsmål ved mangelen på fullgode statistikker om likelønnsproblematikken. Ved å gjøre dette kan vi anta at representanten Flasarova forsøker å bygge opp sin egen troverdighet, på en slik måte at hennes argumenter blir lagt merke til og hørt på, gjennom at hun viser til sin egen kunnskap på det aktuelle feltet. Det er gjerne ingen tilfeldighet at hun gjør dette, i en periode hvor det kun gjenstår vel et halvt år til neste valg, som finner sted i juni 2009. En slik form for retorikk kan vi forstå som negativ i den forstand at den tar form som en mer strategisk og bevisst karakterbygging, hvor man forsøker å fremme sin egen person. Etos er i større grad noe man har, og ikke noe man kan konstruere gjennom slike innlegg. Derfor er det også noe som vanskelig lar seg måle.

Etter å ha gått gjennom debattene flere ganger kan jeg ikke si at denne type innlegg som i eksempelet ovenfor er et spesielt utbredt fenomen i debattene, noe som også kan tyde på at retorikken i debatten på dette punktet holder et høyt nivå i forhold til Aristoteles standarder. På et generelt grunnlag vil jeg også forvente at representantene i EP har stor troverdighet, ettersom mange av dem er erfarne politikere, med lang fartstid fra nasjonal politikk, og som derfor innehar både erfaring og kunnskap om de politiske områder som de engasjerer seg i. På den ene siden kan vi altså forstå representantene som erfarne og kunnskapsrike. På den andre siden finnes det delte oppfatninger om representantene. En utbredt oppfattelse i følge Vestergaard (2004:46) er at EP er et sted hvor man kan plassere avdankede politikere, og politikere fra partienes periferi som ikke får plass i de nasjonale parlamenter. ”Politisk 2. divisjon” er en betegnelse som blir brukt av noen. Samtidig hevder Vestergaard at det faktisk ikke er særlig store forskjeller på politikerne i EP og i de nasjonale parlamenter, det er i stigende grad profesjonelle politikere, med lang og bred fartstid fra partipolitikk og ulike former for politiske verv, som fyller setene i Europaparlamentet (ibid:46). Representantene sitter også i ulike fagspesifikke komiteer hvor de også får mulighet til å spisse sin kompetanse på et avgrenset politisk felt, som for eksempel likestilling.

På tross av at det er vanskelig å måle EP-representantenes etos, kan vi i henhold til denne forståelsen anta at representantene er i besittelse av mye kunnskap og erfaring. På denne bakgrunn kan vi anta at representantene har stor troverdighet. Min gjennomgang av likelønnsdebattene tyder også på at denne antakelsen stemmer, i den forstand at jeg ikke har lyktes i å finne mange eksempler hvor representantene driver med en bevisst form for karakterbygging. Mye tyder på at representantene i utgangspunktet har stor troverdighet, men det er ikke noe som kommer fram i de skriftlige referatene fra debattene, og følgelig er det

som tidligere nevnt også noe som vanskelig lar seg måle. Talerens troverdighet må nemlig bygges i talens løp, og ikke gjennom forutfattede meninger om talerens egenskaper (Aristoteles 2006:28). Selv om representantene har bred kunnskap og erfaring, er det ikke nødvendigvis en sammenheng med et sterkt etos.

7.2 Logos

Logos dreier seg om selve sammenhengen i argumentasjonen. Overbevisningen av publikum skjer gjennom styrken og gyldigheten til de argumentene som fremmes (Kennedy 1991, s:37-39). Dette overbevisningsmiddelet har jeg allerede målt kvaliteten på i forbindelse med DQI-målingen som jeg gjennomførte i forrige kapittel ved hjelp av variabelen begrunnelse av krav⁶¹. Denne variabelen tar for seg i hvilken grad debatt deltakerne er i stand til å begrunne eller rettferdiggjøre de krav som de fremmer. En manglende evne til å begrunne krav kan her forstås som en form for argumentasjon uten (logos) sammenheng, og vil være ensbetydende med en negativ form for retorikk. Argumenter som derimot viser en tydelig sammenheng mellom begrunnelse og krav, kan forstås som en form for argumentasjon hvor man viser en sammenheng mellom det krav man fremmer og den argumentasjonen man tar i bruk for å begrunne dette kravet. Kodingsresultatene for variabelen begrunnelse av krav viser at 64,41 % av innleggene tar form som en berettiget begrunnelse og at 27,12 % tar form som en avansert form for begrunnelse. Det vil si at til sammen 91,53 % av innleggene viser en sammenheng mellom begrunnelse og krav, enten i form av en berettiget eller en avansert form for begrunnelse.

Flesteparten av innleggene i likelønnsdebatten er bygget opp på en slik måte at man først fremmer en eller flere begrunnelser før man stiller et krav eller et forslag. For å eksemplifisere vil jeg trekke fram et innlegg fra debatten om anvendelsen av likelønnsdirektivet (17.11.2008), hvor den portugisiske representanten Ilda Figueiredo (GUE/NGL) uttaler seg. Hun påpeker først hvordan man innen kapitalismen bruker lav lønn som et virkemiddel for å få mer ut av sine ansatte, og hun påpeker at dette er noe som rammer kvinner spesielt hardt. Hun begrunner også sitt syn med at det er uakseptabelt at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn fortsatt er høy, over 30 år etter at likelønnsdirektivet ble vedtatt. Hun påpeker også at den gjennomsnittlige lønnsforskjellen mellom menn og kvinner har økt til over 25 % innen privat sektor, noe som betyr at fattigdom fortsatt har et kvinnelig ansikt. Etter å ha presentert

⁶¹ Se kapittel 7, side 47-49

disse begrunnelsene, stiller Figueiredo et krav om at Kommisjonen og medlemslandene må sette i verk tiltak for å høyne verdien av arbeid, utjevne lønnsforskjeller og eliminere stereotyper i tilknytning til de jobber og de sektorer hvor kjønnsdiskriminering er utbredt. Dette utsagnet viser en sammenheng mellom krav og begrunnelse, selv om begrunnelsene kommer forut for kravet i dette eksempelet.

Kodingsresultatene for variabel 3, begrunnelse av krav, gir oss altså en klar indikasjon om at argumentasjonen til deltakerne i likelønnsdebatten i stor grad er preget av logos, og at vi langt på vei kan slå fast at likelønnsdebatten er preget av det vi kan beskrive som en kvalitativt god form for retorikk, når det gjelder bruken av logos som overbevisningsmiddel. Avslutningsvis i dette kapitlet vil jeg knytte disse funnene opp mot de måleresultatene jeg kommer fram til i forbindelse med bruken av TFI. Da vil jeg kunne trekke klarere konklusjoner omkring den retoriske kvaliteten for både logos og patos.

7.3 Patos

Hovedfokuset i dette kapitlet vil altså være å kartlegge nærmere hvordan deltakerne i likelønnsdebatten uttrykker følelser. Jeg tar sikte på å utvikle et måleinstrument for å måle hvordan utsagn potensielt sett kan utløse følelser i likelønnsdebatten. I forbindelse med målingen vil jeg ta utgangspunkt i Aristoteles forståelse av retorikk og hans patosbegrep, som omhandler evnen til å appellere til tilhørerens følelser på en slik måte at vedkommende blir interessert, engasjert, overbevist og legger grunnlaget for at tilhøreren kan endre mening (Rorty 1996:15). Den formen for følelsesbruk som patos representerer kan forstås som en deliberativ⁶² form for retorikk. Utviklingen av måleinstrumentet har tatt utgangspunkt i Steiner et. al (2004) og hans "Discourse Quality Index". Måleinstrumentet kan forstås som en utvidelse av denne indeksen til det vi kan beskrive som en "Tekstuell Følelsesindeks". Hensikten er å gjennomføre en lignende type måling som jeg gjorde i forrige kapittel. Måleinstrumentet vil inneholde tolv følelsesgrupper som jeg vil bruke til å identifisere de ulike følelsesuttrykkene i debatten, samt to kategorier som jeg vil bruke til å kategorisere hvilke form for følelsesuttrykk de ulike utsagnene kan forstås som.

Det er tre spørsmål jeg vil forsøke å gi et nærmere svar på i forhold til hvordan deltakerne uttrykker følelser i likelønnsdebatten. Det første spørsmålet er knyttet til forskjellene i slike

⁶² Se kapittel 4, side 22-27

utsagn mellom kvinner og menn. Kan vi hevde, slik enkelte påstår, at kvinner er mer ”følelsesladet” enn menn, og kan vi hevde at kvinners følelsesuttrykk holder et lavere retorisk nivå enn menns? Dette kan gjerne forstås som en noe drøy påstand, men likefullt er det interessant å undersøke nærmere om det faktisk er hold i den. Det andre spørsmålet jeg vil forsøke å gi et nærmere svar på knytter seg til utviklingen av likelønnsdebatten over tid, og da spesielt til hvilken betydning likestillingens utvikling har hatt for forekomsten av følelser i debatten, samt hvordan den institusjonelle utviklingen av EP har virket inn på følelsesforekomstene i debattene. Avslutningsvis vil jeg forsøke å svare nærmere på det som kan forstås som det overordnede spørsmålet i tilknytning til likelønnsdebatten, nemlig hvorvidt følelsesforekomstene i likelønnsdebatten bidrar til å svekke eller styrke den deliberative prosessen, og herunder hvordan følelser påvirker fornuften. Altså hvorvidt følelsene fungerer som et bidrag til, eller som en svekkelse av det vi kan forstå som en deliberativ og rasjonell prosess innen likelønnsdebatten.

Appeller til følelser innen politikken generelt, og parlamenter spesielt, kan sees på som relativt annerledes enn følelser som blir uttrykt i mer hverdagslige situasjoner og i en mer privat sfære. Hvilke følelser som gjør seg gjeldende, og hva som utløser følelser i et parlament vil være annerledes enn i hverdagen. Ser vi så konkret på Europaparlamentet kan det beskrives som et ”hard case” sett i forhold til utbredelsen av følelser, og jeg vil i utgangspunktet forvente at debattene i EP ikke er spesielt ”følelsesladet”. Det finnes riktignok forskjeller når det kommer til debattkulturer og institusjonelle normer innen ulike parlamenter. Innen Europa kan det britiske Underhuset beskrives som et parlament hvor følelsesbruk er utbredt, og hvor formidling av følelser er en norm, mens for eksempel det norske Storting er et parlament hvor følelsesbruken er langt mer begrenset. I denne sammenheng forventer jeg at Europaparlamentet ligger nærmere opp til det norske Storting, enn det britiske Underhuset.

Det som så kan betegnes som noe ironisk når det gjelder forholdet mellom følelser, fornuft og kvinners politiske rettigheter, er at følelsene i sin tid var et viktig argument for at kvinner ikke skulle få stemmerett ved politiske valg. Dette fordi kvinner generelt ble sett på som for følelsesladet til å kunne fatte beslutninger basert på rasjonelle tanker, uavhengig av følelser (Barnes et. al 1977:139). I dette kapittelet vil jeg redegjøre nærmere for forholdet mellom følelser og politikk. Men innledningsvis vil jeg diskutere nærmere hva begrepet følelser

faktisk kan innebære på et mer generelt grunnlag, før jeg diskuterer nærmere hvordan vi kan forstå forholdet mellom følelser og politikk.

7.3.1 Hva er følelser?

En grunnleggende forståelse av følelser er at det er noe som henger sammen med det ubevisste. Elster (1989:61) karakteriserer følelser som et av de aspekt ved menneskelig atferd som det er vanskeligst å forstå. Man kan gjerne anta at følelser er noe som blir utløst av ens iboende oppfatninger og meninger, men samtidig kan jo også følelser bli utløst av rent fiktive situasjoner som når man leser bøker, eller når man ser en film (Elster 2007: 146). Følelser kan forstås som noe som ligger latent i alle mennesker og som er vanskelig å kontrollere. Man kan for eksempel ikke bestemme seg på forhånd for at i dag skal jeg være glad, eller i dag skal jeg være trist. Vi kan riktignok forsøke å påvirke utfallet av våre følelser, man kan for eksempel tenke seg at man blir i bedre humør av å høre på musikk man forbinder med noe positivt. Følelsene våre er noe som kontinuerlig blir påvirket av hendelser som forekommer i løpet av en persons liv, både på kort sikt og på lengre sikt. Slike hendelser kan være noe vi *ser*, noe vi *leser*, noe vi *hører* om, eller noe vi rent *fysisk* føler på kroppen. Spørsmålet vi kan stille oss i denne forbindelse er hvorvidt et politisk innlegg i en debatt kan være en slik hendelse, som utløser våre iboende følelser? Dette er noe jeg vil diskutere nærmere i denne delen av studien.

Hvordan følelsene så kommer til uttrykk, er noe som i stor grad vil variere, akkurat som det finnes ulike varianter av følelser, finnes det ulike måter å gi uttrykk for dem på. Noen ganger kommer de til overflaten i form av rent fysiske reaksjoner som latter og gråt. Enkelte tar gjerne følelsene inn over seg og bærer på dem over lengre tid, mens andre igjen gir uttrykk for dem gjennom å skrive dem ned. For representantene i EP og andre politiske forsamlinger vil nok den siste uttrykksformen være mest aktuell. Fordi hvordan følelsene kommer til uttrykk henger sammen med den kontekst man befinner seg i. Vi kan anta at det vil være en viss forskjell på hvordan man uttrykker sine følelser når man er tilskuer på en fotballkamp kontra tilhører til en politisk debatt i Europaparlamentet. Følelser er et felt innen forskningen som går inn under mange fagretninger, men som gjerne først og fremst blir forbundet med psykologi. Faguttrykket for følelser innen psykologien er emosjoner⁶³, og kan forstås som følelsesmessige reaksjonstilstander. Det finnes et utall av emosjoner i menneskets register, noen av de mest grunnleggende er lykke, tristhet, frykt og sinne, følelser som igjen fungerer

⁶³ I denne oppgaven vil jeg i all hovedsak ta i bruk betegnelsen følelser, framfor det psykologiske faguttrykket emosjoner. Denne betegnelsen vil brukes som en fellesbetegnelse for direkte følelsesuttrykk og følelsestriggere.

som et utgangspunkt for andre former for følelser (Nyeng 2006: 92). Men det er ikke bare innen psykologien at følelser er viktig, følelser kan også være sentrale i forhold til de meninger man gjør seg opp og de valg man tar, derfor kan man også hevde at følelser er viktig innenfor den politiske verden. Jeg vil ikke ha en like vid forståelse av begrepet følelser som presentert overfor, men jeg vil snevre inn mitt fokus til følelser og følelsesuttrykk som gjør seg gjeldende innen den politiske verden. Hvordan jeg vil gjøre denne innsnevringen vil jeg nå redegjøre nærmere for.

7.3.2 Følelser og politikk

Både Platon og Aristoteles definerer mennesket som et «rasjonelt og sosialt dyr»... Det rasjonelle er vår evne til å grunnegi handlinger. Dette er uhyre aktuelt i dag fordi vi trues av en irrasjonell offentlig debatt hvor følelser og makt overtar for argumentasjon... det er ufyselig å høre en politiker som føler noe. Følelser er uansett uinteressante i politikken og hører til nød hjemme i privatsfæren.

(Haaland Matlary, 2007)⁶⁴

Matlary presenterer her et syn på følelser som noe som ikke hører hjemme i politikken og som noe som bryter med rasjonaliteten, på samme måte som Platon i sin tid gjorde det. Men enten man liker det eller ikke, kan man enes om at følelser spiller en rolle innen politikken. Det er som nevnt ofte følelsene som styrer folks oppfatninger og meninger, og som skaper engasjement. Følelsene kan virke som en avgjørende faktor når folk endrer mening eller tar en beslutning (Aristoteles 2006: 104). Vi kan bruke et eksempel fra amerikansk politikk og sammenligne forhenværende president Bush, med nåværende president Obama. Mens Bush tok i bruk en form for retorikk som i stor grad bygget på følelsen frykt, som for eksempel bruken av betegnelsen "ondskapens akse" for å få støtte om sin politikk, tar Obama på sin side i større grad i bruk det vi kan betegne som en positivt ladet retorikk. En retorikk hvor han uttrykker følelser om håp og en tro på forandring for å oppnå støtte om sin politikk, og vekke engasjementet hos sitt publikum.

Følelser kan langt på vei betraktes som en uunngåelig del av den politiske verden, og det finnes knapt en vestlig politisk filosof som ikke gir følelser en betydelig oppmerksomhet (Marcus 2000: 2). Men det finnes ingen enighet om hva følelser faktisk innebærer i forhold til politikken. Denne uenigheten om følelsenes betydning kan vi trekke tilbake til Platon og

⁶⁴ Artikkelen "Alltid professor", publisert i Morgenbladet 3. august 2007 (<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070803/OKULTUR/708030017/0/DEBATT>) (Hentet 12.4.2009)

Aristoteles tid. Platon representerer i så måte det som kan oppfattes som det tradisjonelle synet på følelser innen politikken, om at følelser er noe som kan motvirke fornuften og rasjonaliteten. Aristoteles, på den andre side, representerer det man kan forstå som et noe mer moderne syn innen politisk vitenskap, i form av at han mente det var mulig å kombinere følelser og politikk.

Platon mente altså at når man involverte følelser ville det være på bekostning av fornuften. Ifølge Platon var talerens mål ikke å få fram sannheten, men å overtale tilhøreren og oppnå støtte for sin sak, dette kunne man gjøre ved hjelp av å manipulere tilhørerne blant annet ved å appellere til tilhørernes følelser. (Chambers 2004: 399). Man bruker altså retorikken (følelsesutsagn) som et “kynisk” virkemiddel for å oppnå dette; *“Rhetoric doesn’t mind what you (or anyone else) really believe, just so long as you are persuaded.”* (McCabe 1994: 134). Aristoteles, på den andre siden, mente at det var mulig å gjøre et skille mellom det man kan karakterisere som god og dårlig bruk av følelser, hvor dårlig bruk av følelser går inn under Platons forståelse, mens god bruk av følelser kan knyttes opp mot det Aristoteles betegner som *Patos*. *Patos* kan beskrives som en overbevisningskunst⁶⁵, hvor man ved hjelp av følelsesbruk er i stand til å overbevise sine tilhørere, på en slik måte at man klarer å engasjere og fange oppmerksomheten hos dem (Aristoteles 1983, s. 12). Aristoteles forståelse av forholdet mellom følelser og politikk var i så måte at det var mulig å kombinere følelser og fornuft innen politikken, i form av at en god bruk av følelser kunne bidra til å vekke fornuften hos tilhørerne, framfor å svekke den. David Hume gir en normativ beskrivelse av forholdet mellom fornuft og følelser når han skriver; *“Fornuften er og må være slave av lidenskapene og kan ikke aspirere til noen annen oppgave enn å tjene og adlyde dem.”* (Nyeng 2006: 39). Et eksempel på forholdet mellom fornuft og følelser kan vi trekke tilbake til USA, året 1848, da en anleggsarbeider ble utsatt for en sprengningsulykke. Arbeideren fikk en jernstang gjennom fremre del av hjernen, han overlevde utrolig nok ulykken. Fysisk sett ble han raskt frisk igjen, og han mistet verken evnen til å gå eller snakke. Problemet var bare at han mistet alle de sosiale konvensjoner, etiske normer og evnen til å ta rasjonelle beslutninger som han hadde hatt før ulykken fant sted (Damassio 2001:28). Årsaken til denne personlighetsendringen kan forklares ved at jernstangen påførte en skade i pannelappen som ødela hans evne til å tenke fornuftig. Skaden på pannelappen førte ikke bare til at evnen til å

⁶⁵ Vi kan gjøre et skille mellom begrepene overtale og overbevise, overtaling samsvarer med Platons syn om at man nærmest for enhver pris skal få tilhøreren over på sin side. Overbevisning samsvarer mer med Aristoteles, i form av at det er selve kraften og kvaliteten på argumentene som skal overbevise tilhørerne.

tenke fornuftig ble svekket, også evnen til å oppfatte og vise følelser ble svekket i forbindelse med ulykken (ibid 2001:68). Denne historien fungerer med andre ord som et eksempel som illustrerer at det er en grunnleggende forbindelse mellom fornuft og følelser i menneskehjernen. Man kan altså på den ene siden argumentere for at følelser ikke henger sammen med fornuften og rasjonell tenking, mens man på den andre siden kan argumentere for at det er en faktisk sammenheng og et avhengighetsforhold mellom fornuft og følelser. Når man så begrenser seg til den politiske verden, kan man skille mellom det vi kan betegne som strategiske (manipulative) og ærlige (oppriktige) følelser.

Tabell 13: Følelser i et debattinnlegg

	Manipulativ	Oppriktig
Bevisst	Strategisk retorikk	Pedagogisk retorikk
Ubevisst	Selvbedragerisk retorikk	Oppriktig retorikk

Hvilke former for følelser gir politikerne uttrykk for i sine debattinnlegg, er de rent strategiske og instrumentelle med tanke på at man tar i bruk følelsene som et verktøy for å oppnå de mål man på forhånd har satt seg? En slik forståelse av følelser ligger som kjent tett opp mot det synet som Platon representerer, hvor man rent manipulativt og bevisst forsøker å påvirke sine tilhørere på en slik måte at de skal kunne ta til seg de samme meningene som taleren. Man handler strategisk med utgangspunkt i et mål og bruker retorikk som et middel, gjerne i form av populistiske argumenter for å vinne tilhøreren over på sin side. En annen tenkt framgangsmåte er en ubevisst retorikk som fungerer manipulativt på tilhørerne, dette kan vi forstå som en form for selvbedrag, hvor man lurer eller bedrar seg selv i form av at man ikke selv er klar over hvilken potensiell effekt ordene man bruker kan ha på publikum. Det vi så kan se på som en bevisst og oppriktig form for retorikk er en pedagogisk form for retorikk hvor man anvender retoriske virkemidler for å øke forståelsen om et gitt sakfelt, man bruker retorikken som en måte å øke engasjementet hos ens publikum, dette kan for eksempel være en framgangsmåte for en lærer for bedre å kunne få fram ens budskap på en mer pedagogisk måte. Den oppriktig og ubevisste måten å ta i bruk følelser på kan forstås som en form for retorikk som ligger tett opp mot deliberativ retorikk fordi man gjennom sitt personlige engasjement innen det aktuelle tema gir uttrykk for sine oppriktige følelser, og hvordan man faktisk føler, ikke fordi det er et middel for å oppnå et mål, men fordi det er ens oppriktige og faktiske følelser. Denne forståelsen ligger tettere opp mot Aristoteles og hans syn på følelser.

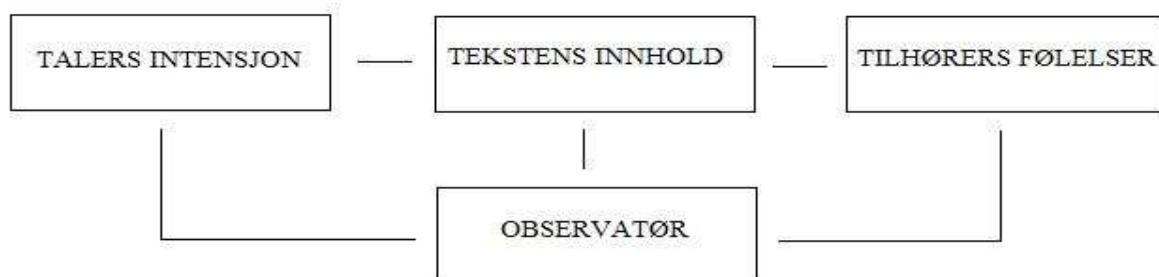
Selv om vi kan gjøre dette skillet, og argumentere for hvorfor vi kan gjøre det, er det ikke like lett i praksis å gjøre et skille mellom disse formene for følelsesbruk i en politisk debatt. Det er vanskelig å identifisere hvilke innlegg som kan betegnes som strategiske og hvilke som er oppriktige, og i så måte hvilke innlegg som inneholder det vi kan forstå som en henholdsvis negativ og positiv form for retorikk.

7.3.3 Hvordan måle følelser?

”Følelser er noe som normalt sett ikke kan observeres utenfra som noe objektivt. Følelser er subjektive opplevelser som bare kan formidles til andre gjennom språket, vi må sette ord på hva vi føler.”

(Halvorsen 2008: 27).

Vi kan vanskelig se på folk hva de egentlig føler, en person som smiler og er blid kan like gjerne være ulykkelig. Jeg vil her ikke ta for meg det rent fysisk observerbare i form av kroppsspråk og toneleie til taleren. Det er med andre ord ikke alle forhold ved debatten jeg vil kunne måle i like stor grad. Det vil for det første være vanskelig å si noe nærmere om de rent fysiske virkemidler som taleren tar i bruk, for eksempel i form av kroppsspråk og endring av toneleie. Samtidig vil det være vanskelig å si noe nærmere om tilhørernes følelsesmessige reaksjoner i form av for eksempel latter og applaus, noe som gjerne er avhengig av hva som er den institusjonelle normen innen Parlamentet. Det jeg vil konsentrere meg om er selve de uttalte ordene, slik de kommer fram i de skriftlige referatene fra debattene. Jeg vil altså konsentrere meg om det som står nedskrevet i referatene fra de ulike debattene, om selve innholdet i teksten. Vi kan dele en tale inn i tre faser:

Figur 2: Tre stadier i en tale

For det første har vi selve taleren og det vi kan forstå som talerens intensjon med det innlegget vedkommende presenterer. Hva som er talerens intensjon vil det som sagt være vanskelig å si noe sikkert om, for å komme nærmere svaret kunne det vært aktuelt å gjennomføre intervju av de involverte representantene, man kunne sammenligne deres utsagn i en debatt med tidligere utsagn for å se om det er en sammenheng, og man kunne forsøkt å fortolke seg fram til hva som er talerens intensjon. Det andre stadiet omhandler selve teksten og dets innhold, det er

dette stadiet som er hovedfokuset i denne oppgaven. Med bakgrunn i innholdet i de skriftlige referatene fra de utvalgte debattene i EP vil jeg analysere og fortolke innholdet i de ulike debattinnleggene. Med bakgrunn i disse referatene vil jeg gjøre skillet mellom oppriktig og strategisk bruk av følelser og positiv og negativ retorikk. Det tredje og siste stadiet omhandler tilhørernes følelser. Som for det første stadiet vil det også her være vanskelig for meg å si noe sikkert om hva som er de faktiske følelsene til tilhørerne. For å gjøre dette måtte jeg også her ha gjennomført intervjuer av tilhørerne, og eventuelt forsøkt å måle reaksjonene på samme måte som i markedsundersøkelser, hvor måleinstrumentene man anvender spenner fra enkle spørreskjema til mer avanserte metoder for måling av hjerneaktivitet, eller kroppslig aktivitet (Desmet 2004:3). Men med utgangspunkt i min rolle som observatør vil jeg konsentrere meg om det jeg faktisk kan si noe om med utgangspunkt i de skriftlige referatene fra debattene og innholdet i dem. Med bakgrunn i dem vil jeg gjennomføre analyser og fortolkninger med sikte på å måle hvor ”følelsesladet” debattene er. I denne forstand kan min undersøkelse forstås som et supplement til andre former for undersøkelser av politiske debatter.

Hvilke følelsesformer vil jeg så ta utgangspunkt i, i forbindelse med debattene? Det finnes et utall antall følelser, noen negativt ladet, andre positivt. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i det følelsesregister som Aristoteles (2006) og Elster (2007) presenterer. Aristoteles (2006: 107-146) trekker fram 13 former for følelser i form av; Sinne, Ringeakt, Mildhet, Vennskap, Hat, Frykt, Mot, Skam, Takknemlighet, Medlidenhet, Indignasjon, Misunnelse og Kappelyst. Jon Elster (2007: 148-150) bygger videre på Aristoteles og skiller mellom fire grupper av følelser og til sammen 25 former for følelser. Elster trekker for det første fram det han beskriver som evaluerende følelser, som involverer en positiv eller negativ vurdering av ens egen oppførsel eller karakter. Disse følelsene er; Skam, Forakt/Hat, Skyld, Sinne, Cartesisk Indignasjon, Stolthet, Forkjærlighet, Takknemlighet og Beundring. Den andre gruppen av følelser er følelser som blir til med bakgrunn i det fortjente eller ufortjente gode til noen andre. Disse følelsene er; Misunnelse, Aristotelisk Indignasjon, Sympati, Medlidenhet, Ondskap og Skadefryd. Den tredje gruppen til Elster konsentrerer seg om følelser som blir til med tanke på negative eller positive ting som har skjedd eller som vil skje. Innen denne gruppen finner vi følelser som Glede og Sorg. Til slutt har vi følelser som innebærer en tro på noe som kan skje i framtiden, innen denne gruppen kommer følelser som Håp, Frykt, Kjærlighet og Sjalousi. Foruten disse fire gruppene trekker Elster også fram følelser i form av Skuffelse, Anger og Lettelse, som er følelser som blir forårsaket av kontrafaktiske tanker om hva som kunne ha skjedd, og hva man kunne ha gjort.

Det finnes egentlig ingen klare begrensninger for antallet følelser, men jeg vil i denne sammenheng først og fremst forholde meg til, og ta utgangspunkt i de følelser som Aristoteles og Elster her presenterer og teste de ut i forhold til mine debatter. De funnene jeg gjør vil også være med å avdekke i hvilken grad de følelsesformene som Elster og Aristoteles presenterer egner seg til å tas i bruk i forbindelse med målingen av følelser i en politisk debatt. Jeg vil nå gi en nærmere presentasjon av det måleinstrumentet jeg vil ta i bruk for å følelsesutsagnene i likestillingsdebatten.

7.3.4 Tekstuell Følelsesindeks

Gjennomføringen av målingen og analysen av følelsesutsagnene vil være basert på et måleinstrument som er inspirert av Steiner et. als (2004) "Discourse Quality Index" (DQI). Indeksen har fått betegnelsen en Tekstuell Følelsesindeks (TFI) fordi jeg vil ta bakgrunn i noen følelsesformer og teste ut hvor hyppig forekomsten av disse er, samtidig som jeg vil søke å fortelle noe om kvaliteten på de utsagn som potensielt sett kan utløse følelser i debatten, basert på hvordan disse utsagnene blir uttrykt overfor tilhørerne. Jeg vil gå igjennom debattene⁶⁶ innlegg for innlegg og identifisere ulike former for følelsesutsagn. Jeg vil som tidligere nevnt ta utgangspunkt i de følelsesformene som Aristoteles (2006) og Elster (2007) presenterer, og på bakgrunn av disse vil jeg trekke fram tolv følelsesgrupper som jeg vil se nærmere etter i debattinnleggene, samtidig vil jeg plassere de ulike følelsesformene i to kategorier basert på måten de blir formidlet på, og derunder hvilken type følelsesuttrykk de kan betegnes som. Disse kategoriene kan forstås som analytiske kategorier som ikke er gjensidig utelukkende men som vil kunne overlape hverandre, det er med andre ord ingen direkte motsetning mellom kategoriene, og de kan gjerne kombineres både i samme setning og i samme innlegg. Jeg vil nå gi en nærmere presentasjon av følelsesgruppene og kategoriene som jeg vil ta i bruk, i indeksen.

⁶⁶ Jeg har tatt for meg både engelsk og dansk språklige utskrifter av referatene fra debattene, for å minimalisere eventuelle feil i oversettelsen.

1. Direkte følelsesuttrykk

Denne kategorien gjelder for tilfeller hvor representanten direkte gir uttrykk for strategiske/oppriktige følelser ved hjelp av følelsesord. Som for eksempel ”Jeg *håper* at kvinner snart vil ha de samme lønnsvilkår som menn” eller ”jeg *frykter* for kvinners rettigheter i arbeidslivet”. Jeg vil her ta utgangspunkt ikke bare i mine tolv følelsesgrupper jeg vil se etter alle de 25 følelser som Elster presenterer⁶⁷, samtidig som jeg vil ha en åpning for andre former for følelser som jeg måtte finne i forbindelse med kodingen. Dersom et direkte følelsesuttrykk blir stående alene, uten noen form for begrunnelse eller uten noen forbindelse til et argument, kan vi forstå det som en dårlig form for retorikk. Frode Nyeng bygger opp under denne forståelsen når han uttaler følgende: ”... *Det gir ingen mening å si at man simpelthen er sint eller bekymret – man er sint på noen og på grunn av noe...*” (Nyeng 2006:58). Man kan også hevde at en ved bruk av direkte følelsesuttrykk langt på vei undervurderer sine tilhørere, i form av at man legger alt opp i fanget på dem, uten å bidra til at tilhørerne på egen hånd utvikler og tenker over sine følelser i forhold til det aktuelle tema. Et slikt eksempel kan trekkes fra George W. Bush sin tale⁶⁸ i den amerikanske kongressen i etterkant av terrorangrepet mot USA, 11. september 2001;

Tonight we are a country awakened to danger and called to defend freedom. Our grief has turned to anger, and anger to resolution. Whether we bring our enemies to justice, or bring justice to our enemies, justice will be done.

(George W. Bush, den amerikanske kongressen 20.9.2001)

På en måte kan vi forstå dette utsagnet som et eksempel på god retorikk, men det er da en god form for negativ retorikk, i den forstand at President Bush dikterer noen følelser som han mener bør framkomme hos andre. Han beskriver hvilke følelser som har kommet til overflaten som en konsekvens av 11. september-angrepet, men han begrunner i liten grad disse følelsene. Det han først og fremst gjør er å legge vekt på hvilke følelser som har blitt vekket til live hos folket. Han beskriver en sterk sorg som siden utviklet seg til et sinne, som igjen utviklet seg til en vilje til å handle. Man skulle gjerne ikke tro at det var nødvendig å presisere hva en føler i en slik situasjon, følelsene er ganske selvsagte, men gjennom å gi direkte uttrykk for følelser bruker Bush følelsene på en bevisst og strategisk måte for å bygge opp under hvorfor USA bør forsvare sin frihet. Men samtidig kan vi hevde at han undervurderer sine tilhørere ved at han så direkte gir uttrykk for hva han føler, og hva han mener tilhørerne bør føle. Sitatet fungerer som et eksempel på et direkte følelsesuttrykk, hvor

⁶⁷ Se side 75 for en full oversikt over de 25 følelser Elster (2007) presenterer.

⁶⁸ CNNs hjemmeside, gjengivelse av Bush sin tale (<http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>) (Hentet 30.3.2009)

man ikke legger noe imellom eller lar noe være underforstått, eller opp til tilhøreren å tolke, men man sier direkte ut hva man føler i den situasjonen man er oppe i. Et slikt eksempel kan forstås som en negativ og strategisk form for retorikk fordi Bush ikke begrunner hva som ligger bak hans følelser, selv om det gjerne er underforstått i denne situasjonen.

2. Følelsestriggere

Denne kategorien vil ta for seg det vi kan betegne som utsagn som potensielt sett kan "trigge" en følelse. En følelsestrigger kan for eksempel være en hendelse eller handling som man ser eller leser om. Spørsmålet er om en trigger også kan være et innlegg i en politisk debatt? Uttrykket trigger er hentet fra Elster (2007: 148) og kan forstås som utsagn som potensielt sett utløser følelser, uten at man tar i bruk direkte følelsesuttrykk, men snarere ved at man "indirekte" gir uttrykk for følelser. Dermed legger man til rette for at et utsagn kan forstås som "følelsesladet". Når jeg tar i bruk betegnelsen følelsesladet eller følelser, referer det generelt både til direkte følelsesuttrykk og følelsestriggere. Tilhøreren kan med andre ord bli aktivisert og engasjert i forhold til det aktuelle tema, gjennom å lese mellom linjene og tolke budskapet til taleren på sin egen måte. Jeg tar altså sikte på å måle hva som kan trigge følelser. Et eksempel på et utsagn som kan trigge følelser kan vi trekke fram fra Barack Obamas tale i februar 2007,⁶⁹ når han offentliggjør sitt kandidatur for presidentembete i USA:

"And as people have looked away in disillusionment and frustration, we know what's filled the void. The cynics, and the lobbyists, and the special interests who've turned our government into a game only they can afford to play, they think they own this government, but we're here today to take it back. The time for that politics is over. It's time to turn the page."

(Barack Obama, Springfield, Illinois 10. februar 2007)

Noen av Obamas fremste slagord i valgkampen var "*we need change*" og "*hope we can believe in.*" I dette sitatet gir Obama klart uttrykk for et behov for og et håp om endring, men uten at han direkte tar i bruk ord som *hope* og *change*. Dette sitatet kan med andre ord fungere som et eksempel på en trigger av en følelse av håp i form av utsagnet "*today we take it back*". Gjennom dette utsagnet uttaler ikke Obama følelsen håp direkte, men hans uttalelse legger til rette for at følelsen håp kan trigges. Obama tar også i bruk et direkte følelsesutsagn i dette sitatet, når han bruker betegnelsen *frustration*, noe som viser at forekomsten av en kategori ikke nødvendigvis utelukker forekomsten av en annen.

⁶⁹ Barack Obamas valgkampside, Organizing for America (http://www.barackobama.com/2007/02/10/remarks_of_senator_barack_obam_11.php) (Hentet 17.11.08)

I tilknytning til denne kategorien er det fire spørsmål jeg vil reise. For det første spørsmålet om det må det være en trigger til stede for at følelser kan bli utløst? For det andre spørsmålet om hvorvidt en trigger også kan være et argument? For det tredje om det er mulig å argumentere for noe uten en trigger, og til slutt hvorvidt man kan ha en trigger uten et tilhørende argument? Disse spørsmålene er sentrale i forhold til å forstå hvorvidt bruk av en trigger er ensbetydende med god retorikk eller ikke. Jeg vil komme nærmere tilbake til disse spørsmålene i forbindelse med analysedelen av kapittelet. Forventningen vil være at dersom man er i stand til å knytte en trigger opp mot et argument, vil det være ensbetydende med en kvalitativt god form for retorikk. Samtidig kan vi hevde at siden man ikke direkte gir uttrykk for følelser i disse utsagnene, legger man i større grad opp til en aktivisering av tilhørerne i form av at de selv må tenke over de utsagn som taleren kommer med, og utvikle, eller ikke utvikle, følelser i forhold til det aktuelle temaet som blir diskutert. Derfor kan vi hevde at denne formen for følelsesutsagn representerer god retorikk fordi det kan bidra til å aktivisere og engasjere tilhøreren i større grad, enn i forhold til direkte følelsesutsagn som vi kan hevde i større grad passiviserer tilhørerne.

Restkategori

En tredje kategori kunne også vært aktuelt å trekke inn i form av en restkategori som fanger opp følelsesuttrykk som ikke kan plasseres innen noen av de to ovenfor nevnte kategoriene. I forbindelse med selve kodingen og gjennomgangen av debattinnleggene vil jeg ha en slik kategori åpen for å kunne kontrollskjekke om de to generelle kategoriene overfor faktisk dekker over alle former for følelsesuttrykk. Dersom jeg gjør flere funn av utsagn som kan vekke følelser, men som ikke kan plasseres i noen av kategoriene, vil jeg også trekke inn denne restkategorien i kodeskjemaet. Men foreløpig vil jeg bare benytte meg av den i forbindelse med kodingen, og ikke nødvendigvis i forbindelse med analysen av de funn jeg gjør. Fordi fraværet av denne kategorien ikke gir noen ny informasjon.

Følelsesgrupper

Jeg har nå beskrevet de ulike kategoriene som jeg vil plassere følelsesutsagnene etter, nå vil jeg gjøre nærmere greie for de tolv følelsesgruppene som jeg vil lete etter i debattinnleggene. Disse følelsesgruppene er valgt ut på bakgrunn av hvilke forventninger jeg har i forhold til hvilke følelser som kan sees på som de mest relevante i forhold til en parlamentarisk debatt. I så måte kan vi gjerne betegne følelsesgruppene som ”politiske” eller ”byråkratiske” former for følelser. For eksempel er det enkelte av de følelsesformene som Elster presenterer som

jeg vil karakterisere som mindre relevante i en parlamentarisk debatt enn andre. Dette gjelder følelser som for eksempel Kjærlighet og Sjalousi, følelser som jeg vil hevde ikke er spesielt relevant for en parlamentsdebatt, og som også rent normativt sett heller ikke bør forekomme i en parlamentarisk debatt. Jeg har også valgt å utelukke følelser som Takknemlighet og Beundring fordi dette er følelser som kan forstås som en del av den institusjonelle normen i EP. Så å si samtlige representanter gir innledningsvis i sine innlegg uttrykk for en følelse av takknemlighet og beundring overfor vedkommende som har skrevet den rapport eller det lovutkast som debatten tar utgangspunkt i. Siden denne følelsen kan forstås som en institusjonell norm, anser jeg ikke det for å være et verdifullt funn i forhold til min undersøkelse, derfor har jeg valgt å utelukke disse følelsene.

Andre følelser som jeg har valgt å utelukke fra skjemaet, er følelser som Forkjærlighet, Misunnelse, Ondskap og Skadefryd. Disse følelsesformene vil jeg riktignok også se etter, ettersom de vil kunne innlemmes i restgruppen⁷⁰, men grunnet mine forventninger knyttet til funn av følelser, har jeg ikke valgt å legge hovedfokuset på akkurat disse følelsene. Jeg har også valgt å slå sammen enkelte av Elsters følelser til en gruppe. For eksempel presenterer Elster to former for Stolthet, og to former for Indignasjon, jeg har valgt å slå sammen disse fire følelsesformene til to grupper. Jeg har også valgt å slå sammen følelsesformer som henholdsvis Skam/Skyld og Sympati/Medlidenhet til en gruppe, fordi dette er følelser som ligger tett opp mot hverandre, og som følgelig er vanskelig å skille fra hverandre i forbindelse med kodingen av disse debattene. Her følger en forklaring av de tolv følelsesgruppene med eksempler:

1. Skam/Skyld

Skam og skyld er to følelsesformer som ligger tett opp til hverandre. Skam kan forstås som en følelse som blir utløst av en negativ oppfatning av ens egen karakter. I dette tilfelle vil dette også innebære en følelse som blir utløst av en negativ oppfatning av EU, eller et eller flere av EUs medlemsland. Skyld er en følelse som ligger tett opp til dette men i motsetning til skam blir skyld utløst av en negativ oppfatning av ens egen handling. I denne forbindelse vil jeg utvide dette til også å gjelde en negativ oppfatning av EU eller et medlemslands handlinger, eller eventuelt mangel på handlinger. Dette er en følelsesgruppe som jeg forventer at vil forekomme relativt hyppig i likelønnsdebatten, fordi man gjerne føler skam og skyld i forhold

⁷⁰ For en nærmere redegjørelse av restgruppen se side: 93

til hvordan kvinner i Europa har blitt behandlet når det gjelder likelønns spørsmålet. Et eksempel på følelsen skyld kan trekkes fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (17.11.2008), hvor den italienske representanten Marco Cappato (ALDE) kommer med følgende uttalelse:

”... if we can legislate at EU level against pay discrimination, I believe that it would be right to include discrimination relating to pensions. Although this may be a more subtle, indirect form of discrimination, it is particularly heinous in a country such as Italy.”

(Marco Cappato 17.11.2008)

Cappato gir her tydelig uttrykk for en negativ oppfatning av sitt eget hjemland i forhold til diskriminering av kvinner i tilknytning til pensjoner. Dette fordi man blant annet har ulike pensjonsaldere for menn og kvinner i Italia, 65 for menn og 60 for kvinner, noe som igjen fører til at kvinnene mottar mindre i pensjon enn menn. Denne uttalelsen kan plasseres innen kategori 2 som en følelsestrigger. Måleresultatene for følelsesgruppen Skam/Skyld forekommer fem ganger i likelønnsdebatten, i så måte stemte ikke måleresultatene overens med den forventning jeg hadde på forhånd.

2. Hat/Forakt

Dette er følelser som blir utløst av en negativ oppfatning av en annens karakter. Forakt er en følelse som blir utløst av tanken på en annen person som underlegen en selv, mens hat er en følelse som blir utløst av tanken på en annen som ond. I dette tilfelle kan denne følelsen overføres til også å gjelde en negativ oppfatning av et eller flere land. Jeg forventer at denne følelsesgruppen potensielt sett vil være utbredt i politiske debatter, men i forhold til likelønnsdebatten forventer jeg at den forekommer relativt sjeldent. Denne forventningen stemmer godt overens med mine måleresultater, fordi jeg ikke har lyktes i å finne noen eksempler på denne følelsesformen i noen av mine debatter.

3. Sinne

Dette er en følelse som blir utløst av en negativ oppfatning av en annens handling overfor en selv. I denne sammenheng vil dette også gjelde andre lands handlinger overfor EU, eller medlemsland i EU. Denne følelsesgruppen forventer jeg at vil være utbredt i likelønnsdebatten, i form av at mange representanter vil gi uttrykk for et sinne med tanke på at man ikke har kommet lengre i arbeidet med å utjevne lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Måleresultatene bryter med denne forventningen, jeg har ikke lyktes i å finne noen eksempler på denne følelsesformen i mine debatter.

4. Cartesisk Indignasjon

En cartesisk form for indignasjon innebærer en form for indignasjon som blir utløst gjennom en negativ oppfattelse av en annens handlinger overfor en tredje part. Jeg vil forvente at denne følelsesgruppen vil forekomme hyppig i likelønnsdebatten, i form av at representantene vil gi uttrykk for en indignasjon overfor hvordan for eksempel enkelte medlemsland har behandlet kvinner i forhold til likelønnsprøsmålet. Et eksempel kan vi trekke fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet fra 17.11.08, hvor den tyske representanten Hiltrud Breyer (Verts/ALE⁷¹) kommer med følgende uttalelse:

”... we also have a tax and social system that continues to penalise women, in that for example unmarried couples and double-income families are still disadvantaged in many tax systems, such as in Germany.”

(Hiltrud Breyer 17.11.2008)

Representanten Breyer gir her et uttrykk for en negativ oppfattelse av de skattesystemer som mange land inkludert hennes eget hjemland Tyskland, har innført i forhold til ugifte par og familier med to inntekter. Breyer mener at dette systemet fungerer på en måte som straffer kvinner spesielt. Denne uttalelsen kan plasseres innen kategori 2 som en følelsestrigger. Måleresultatene for denne variabelen viser at en cartesisk indignasjon forekommer ti ganger i likelønnsdebatten, noe som stemmer relativt dårlig overens med min forventning.

5. Aristotelisk Indignasjon

Den Aristoteliske formen for indignasjon innebærer indignasjon i form av det ufortjente gode til en annen, en følelse som på mange måter er nært beslektet med misunnelse, forskjellen er at man ikke føler misunnelse overfor noen som ikke har gjort seg fortjent til suksess, men en føler misunnelse overfor noen en betrakter som sin likemann (Aristoteles 2006 s: 137). Jeg forventer at denne følelsesgruppen vil forekomme relativt sjelden i likelønnsdebatten. Vi kan trekke et eksempel på denne følelsesgruppen fra debatten om lik lønn for likt arbeid (19.9.01), hvor den belgiske representanten Miet Smet fra (PPE-DE) kommer med følgende uttalelse;

“Discrimination in job evaluation is evident from the fact that too low a value is placed on characteristics associated with traditionally feminine jobs, including social skills, women’s greater capacity to concentrate and greater dexterity. As they are awarded lower scores, valued less, these jobs are thus given too low a place in task hierarchies and payrolls, which means that the wage level for women is lower. At the same time, the characteristics associated with traditionally masculine jobs, for example technical insight, physically demanding work or financial responsibility, are correspondingly over-valued”.

(Miet Smet 19.9.2001)

⁷¹ Verts/ALE gruppen: Tilsvarende dagens Group of the Greens/European Free Alliance

Smet gir her uttrykk for at den lønn som er knyttet til tradisjonelle maskuline jobber er ufortjent høy sammenlignet med den lønn som kvinnelige ansatte mottar. Hun gir altså uttrykk for at den lønn som blir gitt i de tradisjonelle mannsyrkene kan forstås som ufortjent sammenlignet med den lønn kvinner mottar for lignende arbeid, fordi kvinner har en del ferdigheter som ikke blir verdsatt i tilstrekkelig grad. Dette sitatet kan samtidig fungere som et eksempel på følelsen sympati/medlidenhet som jeg kommer tilbake til senere i dette kapittelet. Utsagnet kan plasseres innen kategori 2 som en følelsestrigger. Måleresultatene viser at eksempelet overfor er det eneste jeg har lyktes å finne fra mine debatter, dermed stemmer det også godt overens med den forventning som jeg hadde på forhånd.

6. Stolthet

Også denne indikatoren kan forstås som en sammenslåing av to ulike former for følelser, på den ene siden en stolthet i forhold til ens egen karakter, på den andre siden som en stolthet i forhold til ens egne handlinger. I denne forbindelse vil dette også omfatte den stolthet man føler overfor EUs handlinger, eller en stolthet i forhold til et medlemslands handlinger. Forventningen i tilknytning til denne følelsesgruppen er at det ikke er en følelsesgruppe som forekommer hyppig i likelønnsdebatten. Et eksempel på denne følelsesgruppen kan trekkes fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (17.11.08), hvor den italienske representanten Donata Gottardi (PES) kommer med følgende uttalelse;

"I am truly proud of the work carried out in this Parliament and of its ability to make use of the already recognised powers to propose legislation."

(Donata Gottardi, 17.11.2008)

Dette utsagnet kan forstås som et eksempel på en stolthet som blir utløst av en positiv oppfatning av EPs arbeid med lovforslag. Utsagnet kan plasseres innen kategori 1 som et direkte følelsesuttrykk. Stolthet er en følelsesform som forekommer relativt sjeldent i likelønnsdebatten, jeg har kun lyktes i å finne fire forekomster av denne følelsesgruppen, dermed stemmer måleresultatet godt overens med min forventning.

7. Sympati/Medlidenhet

Sympati og Medlidenhet kan også forstås som to følelser som ligger nært opp til hverandre derfor har jeg også valgt å plassere dem inn under en gruppe. I forhold til sympati finnes det mange ulike forståelser. Jeg har valgt å basere meg på Elsters forståelse av sympati, i form av en følelse som blir forårsaket av det fortjente gode til noen andre, ved at man føler sympati overfor noen som har gjort seg fortjent til det. Medlidenhet kan forstås som et synonym til

sympati, og blir forårsaket av det vi kan beskrive som det ufortjente onde til noen andre. Ifølge Aristoteles (2006: 133) kan medlidenhet forstås som en slags smerte over et onde som framstår som ødeleggende, og som rammer en som ikke har fortjent det på en slik måte at en føler at en selv kunne havnet i samme situasjon. Indikatoren Sympati/Medlidenhet er en følelse som jeg forventer at forekommer hyppig i likelønnsdebatten, i form av at representantene føler sympati og medlidenhet overfor kvinner på bakgrunn av de kjønnsmessige lønnsforskjellene. Et eksempel på denne følelsesgruppen kan trekkes fra debatten om lik lønn for likt arbeid 19.9.2001, hvor den italienske representanten Fiorella Ghilardotti (PES) kommer med følgende uttalelse:

"Women's work is still considered to be of less value than men's even when they have the same qualifications and responsibilities."

(Fiorella Ghilardotti 19.9.2001)

Ghilardotti gir her tydelig uttrykk for at den måten kvinner blir behandlet på kan oppfattes som et ufortjent onde, da kvinner blir sett på som mindre verdt enn menn selv om de har de samme kvalifikasjoner og det samme ansvaret som menn. Denne uttalelsen kan plasseres innen kategori 2 som en følelsestrigger. Måleresultatene for denne følelsesgruppen viser at den forekommer hele 47 ganger i likelønnsdebatten, med andre ord stemmer måleresultatene godt overens med den forventning jeg hadde på forhånd.

8. Glede/Lettelse

Glede er en positiv følelse som blir utløst av tanken på noe positivt som har/kan ha skjedd eller som vil/kan skje. Lettelse er en følelse som blir forårsaket av fraværet av negative hendelser. Glede/Lettelse er en følelsesgruppe som jeg ikke forventer at vil være spesielt framtreddende i likelønnsdebatten, fordi det er et område hvor det har vært relativt lite å glede seg over sammenlignet med andre likestillingsspørsmål. Vi kan for denne følelsesgruppen trekke fram et eksempel fra debatten om lik lønn for likt arbeid (19.9.2001), hvor den nederlandske representanten Maria Martens (EPP-DE) kommer med følgende utsagn:

"I am pleased that the Belgian Presidency prioritises this issue and hope that the Member States will take this appeal seriously this time."

(Maria Martens 19.9.01)

Ordet *pleased* kan her forstås som et synonym til ordet glede, og derfor kan dette utsagnet plasseres inn under kategori 1 som et direkte følelsesuttrykk. Samtidig ser vi at følelsen håp blir uttrykt i dette utsagnet, dette er en følelse jeg vil komme nærmere inn på senere i forbindelse med følelsesform nummer 9, håp. Måleresultatene viser at denne følelsesgruppen

kun forekommer fire ganger i likelønnsdebatten, derfor kan vi også hevde at måleresultatet stemte godt overens med den forventning jeg hadde på forhånd.

9. Sorg/Skuffelse

Sorg er en negativ følelse som blir utløst av tanken på noe negativt som har skjedd, eller som vil skje, mens skuffelse er en følelse som blir utløst av at en forventet positiv hendelse ikke finner sted. Dette er en følelsesgruppe som jeg vil forvente at forekommer relativt hyppig i likelønnsdebatten, fordi man føler en Sorg/Skuffelse med tanke på at utviklingen innenfor likelønnsområde har vært relativt beskjeden. Et eksempel på følelsesgruppen kan vi hente fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (17.11.08), hvor den svenske representanten Eva Britt Svensson (GUE/NGL)⁷² kommer med følgende uttalelse:

”The EU Equal Pay Directive has been in existence for 30 years. Despite this, women are still not worth as much as men...”

(Eva Britt Svensson 17.11.2008)

Svensson gir her tydelig uttrykk for både sorg og skuffelse, sorg i forhold til det negative som har skjedd i form av at likelønnsdirektivet ennå ikke har fungert i praksis, og også skuffelse i form av at en forventet positiv hendelse ikke har forekommet, til tross for at likelønnsdirektivet har eksistert i 30 år. Denne uttalelsen kan plasseres innen kategori 2 som en følelsestrigger. Måleresultatene viser at denne følelsesformen forekommer 34 ganger i likelønnsdebatten, med andre ord stemmer den bra overens med den forventning jeg hadde på forhånd.

10. Håp

Håp kan forstås som troen på at noe positivt vil eller kan skje i framtiden. Håp er en følelse som jeg forventer at vil forekomme relativt ofte i likelønnsdebatten, fordi man gjerne vil uttrykke et håp om at nye tiltak og lover vil føre til at lønnsforskjellene mellom menn og kvinner reduseres. Et eksempel på denne følelsesgruppen kommer fra debatten om likelønnsdirektivet (25.4.74), hvor den franske representanten Marie-Therese Goutman, fra kommunistgruppen, kommer med en uttalelse;

”A truly democratic France, which we hope and trust is on the doorstep, will leave no stone unturned... not merely of the recognition of women’s rights, but also of their guaranteeing and practical enforcement.”

(Marie-Therese Goutmann 25.4.1974)

⁷² GUE/NGL: Confederal Group of the European United Left – Nordic Green Left

Representanten gir her uttrykk for et håp om at et "virkelig demokratisk" Frankrike vil gjøre alt for å se til at kvinners rettigheter både blir ivaretatt og gjennomført i praksis. Utsagnet kan plasseres innen kategori 1 som et direkte følelsesuttrykk. Måleresultatene viser at denne følelsesgruppen forekommer 23 ganger i likelønnsdebatten, med andre ord stemmer måleresultatene bra overens med min forventning.

11. Frykt

Som for indikatoren håp, omhandler frykt troen på hva som kan skje i framtiden. Frykt kan i så måte innebære troen på hva som sannsynligvis vil skje og det som muligens vil skje. Frykt innebærer i motsetning til håp, troen på at noe negativt vil eller kan skje i framtiden. Frykt er en form for følelse som jeg forventer at vil være til stede i likelønnsdebatten, men som jeg ikke forventer at vil være spesielt utbredt. Et eksempel på følelsen frykt kan trekkes fram fra debatten om likelønn (11.6.97), hvor den svenske representanten Hans Lindqvist (ELDR)⁷³, kommer med følgende utsagn:

"In Sweden and in other countries the public sector is very important in providing work, equality and equal pay for both women and men, but particularly for women. Cutbacks in this sector can have a negative impact on development which must not be allowed to happen."

(Hans Lindqvist 11.6.1997)

Lindqvist gir her uttrykk for frykt i tilknytning til at kutt innen den offentlige sektor vil ha negative ringvirkninger for kvinner i framtiden. Dette utsagnet kan plasseres innen kategori 2 i form av en følelsestrigger. Måleresultatene viser at denne følelsesgruppen forekommer syv ganger i likelønnsdebatten, noe som stemmer bra overens med min forventning.

12. Anger

Dette er en følelse som oppstår når en innser at et en ønsket hendelse kunne ha funnet sted dersom man hadde gjort et annet valg. Dette er en følelsesgruppe som jeg ikke forventer at vil være spesielt utbredt i likelønnsdebatten. Bruk av ordet regret går igjen flere ganger i debatten, men ordet blir ikke brukt i den betydningen som jeg her legger til grunn. Ordet blir i større grad brukt som en form for beklagelse og ikke som anger. For å illustrere hva jeg mener kan jeg trekke fram følgende eksempel fra debatten om likelønnsdirektivet (25.4.74), hvor Dr. Hillery, representant for Kommisjonen, kommer med følgende utsagn:

⁷³ ELDR: The European Liberal Democrat and Reform Party

"I very much regret it if any group of parliamentarians takes the attitude that directives must not interfere with national law."

(Dr. Hillerey 25.4.1974)

Hillerey gir her uttrykk for en beklagelse overfor de som måtte ha misforstått den funksjon som lovgivningen om likelønn er ment å ha. Man kan i denne sammenheng vanskelig forstå ordet *regret* som en følelse som oppstår når man innser at en ønsket hendelse kunne ha funnet sted om man hadde gjort et annet valg. Måleresultatene mine viser at jeg ikke har lyktes i å finne noen eksempler på denne følelsesgruppen, noe som stemmer bra overens med min forventning.

Restgruppe

I forbindelse med kodingen har jeg også valgt å inkludere en restgruppe for å kontrollere eventuelle følelser som faller utenfor det følelsesregisteret som jeg her tar utgangspunkt i. Denne gruppen har utelukkende vært i bruk i forbindelse med kodingen og inngår derfor ikke som en del av analysen.

7.3.5 Sammenfatning og analyse

Når vi så ser nærmere på de funn som er gjort med bakgrunn i bruken av den Tekstuelle Følelsesindeksen, kan vi for det første trekke fram hvilke følelsesgrupper som er spesielt framtrede i debattene, når vi ser samlet på alle fire debatter. Det er tre følelsesgrupper som framhever seg spesielt i debattene, disse tre er; *Sympati/Medlidenhet*, 47 observasjoner, alle i form av følelsestriggere, *Sorg/Skuffelse*, 34 observasjoner, 31 som følelsestriggere, tre som direkte følelsesuttrykk og til slutt *Håp* med 23 observasjoner 18 som direkte følelsesuttrykk og fem som følelsestriggere. Så kan man diskutere hvorfor akkurat disse tre følelsesgruppene forekommer så hyppig i disse debattene? Forklaringen kan ligge i selve den situasjonen som blir beskrevet og som kommer fram i alle fire debattene, nemlig at man kommenterer den situasjon som kvinner befinner seg i når det kommer til likelønnsspørsmålet. Alle statistikker viser at kvinner tjener mindre enn menn, og at man på tross av et lovverk som har eksistert i over 50 år og som man har endret og forsøkt å forbedre, fortsatt ikke har lyktes i å oppnå full likelønn. Denne situasjonen tvinger nærmest fram følelser som *Sympati/Medlidenhet* i forhold til kvinners lønnsvilkår, og den manglende evnen til å gjøre noe med den forskjellen som fortsatt eksisterer. Det "tvinger" også nærmest fram en følelse av *Sorg/Skuffelse* over at man fortsatt ikke har lyktes i å oppnå målet om likelønn, eller å nærme seg det i den grad man

tidligere hadde forutsett, spesielt etter at Romatraktaten ble inngått. Følelsen Håp kommer til syne via nye lovforslag og tiltak som man håper skal bidra til å bedre situasjonen.

Ser man så på hvilke følelsesformer som forekommer mer sjelden i debattene, kan jeg også trekke fram tre grupper, *Forakt/Hat*, *Sinne* og *Anger*, ingen av disse følelsene har jeg lyktes med å finne igjen i noen av de 76 debattinnleggene jeg har kodet. Så kan man også her stille spørsmålet, hvorfor? Man kan gjerne tenke seg til at det er tilfeldig, men samtidig kan det forklares med at debattkulturen i Parlamentet og temaet for disse debattene ikke åpner opp for slike følelsesformer. Spesielt gjelder nok dette for de to første følelsesformene jeg har nevnt *Forakt/Hat* og *Sinne*, disse følelsene kan karakteriseres som for sterke til å høre hjemme i en slik debatt. Selv om likelønnsdebatten er en debatt som potensielt sett kan påstås å vekke sterke følelser, kan funnene her tyde på at disse følelsene blir for sterke for en slik debatt. Ser man for eksempel på følelsen *Sinne*, er dette en følelse som blir uttrykt på andre måter i debattene, først og fremst i form av en Cartesisk form for indignasjon, som forekommer ti ganger i debatten, samt gjennom *Sorg/Skuffelse* som altså forekommer 34 ganger i debattene. *Sinne* handler som kjent om en følelse som blir utløst av andres handlinger overfor en selv. Men i denne debatten snakker ikke deltakerne på vegne av seg selv, de snakker på vegne av kvinner generelt sett, og mange gir derfor uttrykk for en cartesisk indignasjon med tanke på den måten mange arbeidsgivere, samt nasjonale regjeringer, behandler kvinner. Samtidig som de, istedenfor *sinne*, gir uttrykk for en skuffelse over at situasjonen ikke har forbedret seg. Når det gjelder en følelse som *Hat*, er nok årsaken til at denne følelsen uteblir at det er en for sterk følelse, og en følelse som gjerne først og fremst foregår i debatter med et enda mer kontroversielt og splittende tema enn likelønn? Når det gjelder følelsen *Anger* kan gjerne mangelen på denne følelsen forklares med at politikere på et generelt grunnlag har vanskelig for å innrømme feil, og at de derfor ikke vil vedgå at de angrer på noe og skulle ønske at de hadde gjort noe annerledes.

Sett i forhold til de forventninger jeg hadde på forhånd i forhold til forekomsten av de ulike følelsesgruppene, stemte de fleste overens med mine forventninger. Når det gjaldt følelsesgruppene *Skam/Skyld*, *Sinne* og *Cartesisk Indignasjon* var det færre observasjoner enn hva jeg hadde forventet. Jeg ville forventet at *Skam/Skyld* forekom hyppigere i debatten, på grunnlag av en forventning om at representantene ga uttrykk for denne følelsen, på grunn av manglende framskritt i arbeidet med å utjevne lønnsforskjellene. Denne følelsen forekom kun fem ganger i likelønnsdebatten, noe som gjerne tyder på at representantene i EP ikke føler seg

direkte ansvarlige for at lønnsforskjellene fortsatt er store innen EU. Sinne var også en følelse som jeg ville forventet å finne i likelønnsdebatten. Men denne følelsesformen har jeg ikke lyktes i å finne. Dette ser jeg på som noe overraskende, jeg ville forventet at flere av representantene ga uttrykk for denne følelsen, nettopp fordi man på tross av over 50 års arbeid ikke har lyktes med å utjevne lønnsforskjellene mellom menn og kvinner. Årsaken til at sinne ikke forekommer i likelønnsdebatten kan som tidligere nevnt skyldes at det er en følelse som kommer til uttrykk gjennom andre følelsesgrupper, som Cartesisk Indignasjon og Sorg/Skuffelse. Cartesisk Indignasjon er for øvrig også en følelsesgruppe som forekommer relativt sjeldent i debatten. Jeg ville i større grad forventet at representantene følte en indignasjon ovenfor kvinner med tanke på hvordan de har blitt behandlet innenfor likelønnsprosjektet, i løpet av den aktuelle tidsperioden vi her tar for oss. Her følger en oversikt over måleresultatene, samlet sett for alle fire debatter:

Tabell 14: Følelsesgrupper i likelønnsdebatten

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Følelsestriggere	Sum
1. Skam/Skyld	2	3	5
2. Forakt/Hat	0	0	0
3. Sinne	0	0	0
4. Cartesisk Indignasjon	0	10	10
5. Aristotelisk Indignasjon	0	1	1
6. Stolthet	1	3	4
7. Sympati/Medlidenhet	0	47	47
8. Glede/Lettelse	5	0	5
9. Sorg/Skuffelse	3	31	34
10. Håp	18	5	23
11. Frykt	2	5	7
12. Anger	0	0	0
	31	105	136

Antall innlegg: 76, Antall menn 20, antall kvinner 56

Antall følelser kvinner: 1,91 per innlegg

Antall følelser menn: 1,45 per innlegg

Snitt: 1,79 følelser per innlegg

Av til sammen 136 følelsesobservasjoner i de fire debattene, er 105 uttrykt i form av følelsestriggere, mens 31 blir uttrykt direkte. Altså viser disse funnene at kategorien følelsestrigger forekommer klart flest ganger i debattene. Dette funnet gir oss en klar antydning om hvilken retorisk kvalitet vi kan hevde at debattinnleggene holder, sett i forhold til patos, og ettersom følelsestriggere er klart mest framtrødende i debatten gir det oss en pekepinn på at debattene holder en relativt høy retorisk kvalitet. Hovedårsaken til at vi kan

hevde at følelsestriggere er ensbetydende med en høy retorisk kvalitet, henger sammen med at taleren legger til rette for at tilhøreren skal få en bestemt følelse på bakgrunn av det vedkommende sier, men man lar det være opp til tilhøreren å utvikle disse følelsene på egen hånd, med bakgrunn i ens egne tanker. Motsetningen til slike følelsesuttrykk er direkte følelsesuttrykk, hvor taleren direkte gir uttrykk for sine følelser, og dermed legger føringer på tilhørerne i forhold til hva slags følelser den aktuelle situasjonen bør frambringe. Forskjellen ligger først og fremst i at følelsestriggere i større grad bidrar til å aktivisere tilhørerne og får dem til å tenke gjennom og tolke de uttalelsene taleren kommer med, mens direkte følelsesuttrykk i større grad bidrar til en form for passivisering når det gjelder utviklingen av følelser om det aktuelle tema. Forklaringen på dette ligger først og fremst i en forventning om at dersom tilhørerne selv er i stand til å utvikle sine egne tanker og sine egne følelser omkring et tema, vil de blir mer engasjerte og interesserte i det aktuelle spørsmålet, enn dersom man blir fortalt hvilke følelser man bør uttrykke. Vi kan derfor også hevde at følelsestriggere kan fungere som et bidrag til en deliberativ prosess, gjennom at slike følelsesuttrykk bidrar til ektefølt engasjement og interesse, samt at triggere kan bidra til at tilhørerne i større grad delibererer med seg selv, i forbindelse med prosessen med å fortolke det budskapet som taleren legger fram. I forbindelse med kategorien følelsestrigger, reiste jeg tidligere i dette kapitlet, fire spørsmål, som jeg nå vil forsøke å gi et nærmere svar på.

Må en følelsestrigger være tilstede for at følelser kan bli utløst?

Det første spørsmålet jeg reiste var hvorvidt en følelsestrigger må være til stede for at følelser skal bli utløst. Jeg vil hevde at følelser også kan bli utløst av direkte følelsesutsagn og at svaret på dette spørsmålet følgelig er nei. Hva som faktisk utløser følelser hos mennesker vil variere fra person til person, og man kan vanskelig argumentere for at en trigger må være til stede for at følelser skal bli utløst. Men jeg vil allikevel påstå at triggere egner seg bedre til å utløse følelser, enn direkte følelsesutsagn. Årsaken til dette er nettopp det faktum at følelsene ikke er direkte uttalt. Når følelsene er direkte uttalt, kan man hevde at tilhøreren blir passivisert i form av at taleren legger klare føringer for hva man bør føle i forhold til det aktuelle teamet. Man legger nærmest følelsene opp i fanget på tilhørerne, og forteller hva de bør føle. Nå er jeg sint og følgelig bør også du være det. Man kan egentlig beskrive denne formen for følelsesuttrykk som en form for undervurdering av tilhøreren og vedkommendes evne til å reflektere over, og gjøre seg opp egne, selvstendige tanker, basert på de uttalelser taleren kommer med. Ved bruk av følelsestriggere kan man hevde at taleren i større grad tar høyde for dette, og lar det være opp til tilhøreren å utvikle sine egne følelser basert på de

uttalelser man kommer med. Hva som utløser følelser hos tilhørerne kan i så måte ha en sammenheng med tilhørers kunnskaper om det tema som diskuteres. Dersom man på forhånd har liten kjennskap til temaet likelønn og kvinners rettigheter, vil man gjerne ha lettere for å la seg påvirke av direkte følelsesutsagn, mens dersom man har større kunnskap om dette temaet, vil man i større grad være i stand til å sette seg inn i og lese mellom linjene i forhold til det tema som diskuteres, først og fremst fordi man ikke i like stor grad er i stand til å tenke over og ha et kritisk blikk på de uttalelser som kommer i debatten. Svaret på spørsmål jeg reiste innledningsvis er altså at man ikke er avhengig av en følelsestrigger for at følelser skal bli utløst, men at følelsene kan være sterkere og mer ektefølt dersom tilhøreren ikke blir servert dem på et fat, men selv får anledning til å oppdage dem.

Kan en følelsestrigger være et argument?

Det andre spørsmålet som ble reist var hvorvidt en følelsestrigger også kan være et argument? Basert på de funn jeg har gjort i mine debatter vil jeg hevde at man langt på vei kan si at en følelsestrigger også kan være et argument. For at en talers innlegg i en debatt skal kunne ha potensial til å utløse følelser hos tilhørerne, må tilhørerne være i stand til å ta inn over seg talerens utsagn, tenke over det og deretter utvikle en følelse og gjøre seg opp en mening. På samme måte som jeg som observatør har analysert de ulike debattinnleggene og argumentene, og begrunnet hvorfor de potensielt sett kan trigge en følelse, må også tilhørerne gå gjennom denne prosessen. På den måten kan vi forstå triggere som argumenter for hvorfor en følelse potensielt sett kan bli utløst. For å bedre illustrere hva jeg mener kan jeg trekke et tilfeldig valgt eksempel fra debatten om lik lønn for likt arbeid (19.11.01), hvor den nederlandske representanten Maria Martens (EPP-DE), kommer med følgende utsagn;

”Mr. President, efforts to equalise pay for male and female workers for work of equal value have been made at European level since 1951. In 1957 this was enshrined in the Treaty of Rome as a guiding principle and in 1975 in a directive. Despite the legal ban on wage discrimination, there is, as has been said on several occasions today, still a wage gap in the EU at the moment. That is totally unacceptable.”

(Maria Martens 19.11.2001)

Martens trigger her en følelse av skuffelse, med tanke på at man ikke ennå har oppnådd full likelønn innen EU. Dette begrunner hun ved å vise til at på tross av at man har nedfelt likelønn som en del av Roma traktaten i 1957 og som et direktiv i 1975 (jamfør debatten 25.4.74), har man fortsatt ikke oppnådd likelønn i praksis. Dette utsagnet fungerer altså som et eksempel på hvordan man for å trigge en følelse også kan argumentere og vise til noe som kan begrunne hvorfor en følelse potensielt sett kan bli utløst. Følelsen trenger altså ikke være

direkte uttalt, men man må kunne finne en begrunnelse for hvorfor utsagnet potensielt sett kan utløse følelser. En viktig forutsetning for ethvert godt argument er at man begrunner sitt synspunkt. På samme måte er en viktig forutsetning for en kvalitativt god form for patos at man er i stand til å begrunne hvorfor man føler slik man gjør.

Kan man argumentere uten en følelsestrigger?

Det tredje spørsmålet som ble reist var hvorvidt man kan argumentere for noe uten en følelsestrigger? Svaret på dette spørsmålet er slik jeg ser det ja, det er mulig å argumentere for noe uten en følelsestrigger. Av til sammen 76 kodede debattinnlegg var det 14 som ikke inneholdt et bestemt følelsesutsagn. Til tross for at disse innleggene ikke inneholder følelsesutsagn, inneholder flere av dem allikevel argumenter, følgelig vil jeg også hevde at det er mulig å argumentere for noe uten tilknytning til følelser verken i form av følelsestriggere eller direkte følelsesutsagn. Men samtidig er det gjerne slik at selve kvaliteten og gjennomslagskraften til argumentet blir større dersom man er i stand til å kombinere en følelsestrigger med et argument. Når man appellerer til tilhørernes følelser, vil man i utgangspunktet ha en økt forutsetning for å kunne engasjere og vekke oppmerksomheten til tilhørerne, og dermed også overbevise dem om å endre mening, enn dersom man utelukkende fremmer argumenter uten følelser (Leighton 1996: 207). Det er også mulig å argumentere for noe ved hjelp av direkte følelsesuttrykk, gitt at man begrunner hva som ligger bak den følelsen som man uttrykker. Det er først når man gir uttrykk for en følelse uten å begrunne den at man kan beskrive et innlegg som kvalitativt dårlig patos, og dermed også dårlig retorikk.

Kan man ha en følelsestrigger uten et argument?

Det fjerde og siste spørsmålet som ble reist var hvorvidt det er mulig å ha en følelsestrigger uten et argument? Med bakgrunn i mine funn vil jeg hevde at det vil være vanskelig å ha en trigger uten et tilhørende argument. Det vil være vanskelig å trigge en følelse hos sine tilhørere dersom man ikke kan begrunne hvorfor denne følelsen potensielt sett kan trigges. Dersom taleren ikke fremmer et argument i tilknytning til en trigger, må man uansett som observatør eller tilhører kunne argumentere for og overbevise seg selv om hvorfor denne følelsen blir trigget, som en konsekvens av den uttalelse som taleren har kommet med. Mener man at et utsagn trigger følelsen glede, må man kunne vise til hva det var ved talerens utsagn som trigget denne følelsen. For at jeg som koder skal kunne kode et utsagn som en bestemt følelse kan jeg ikke basere meg på ”magefølelse”, men jeg må kunne argumentere for og vise

til hvorfor det aktuelle utsagnet trigger en bestemt følelse. En følelse som medlidenhet blir for eksempel forårsaket av det som kan forstås som det ufortjente onde til noen andre. Når jeg da skal identifisere følelsen medlidenhet uttrykt som en trigger, må jeg se etter utsagn som potensielt sett kan utløse denne følelsen. Et eksempel kan trekkes fra debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet (25.4.74), hvor den franske representanten, Marie Therese Goutmann⁷⁴ (PES), kommer med følgende utsagn;

”... unemployment, which is the scourge of capitalist countries and of the inflationary epoch we are so familiar with, hits female workers hardest. Women and girls account for 53 % of the applicants for work in Paris, and 65 % in the provinces.”

(Marie Therese Goutmann 25.4.1974)

Representanten Goutmann gir her et uttrykk for en medlidenhet overfor franske kvinner som hun mener rammes hardest av arbeidsledigheten, noe hun begrunner ved å vise til hvor høy andelen arbeidssøkende i Paris og i provinsene er. Jeg vil på bakgrunn av dette eksempelet, og mine øvrige funn i debattene, hevde at man vanskelig kan trigge en følelse uten et tilhørende argument.

Flere kvinner, flere ”følelser”?

Innledningsvis trakk jeg fram tre spørsmål som jeg nå vil forsøke å gi et nærmere svar på. Det første spørsmålet dreide seg om hvorvidt kvinner på bakgrunn av denne debatten kan betegnes som mer ”følelsesladet” enn menn? I denne sammenheng vil jeg for det første trekke fram hvilke forskjeller som eksisterer mellom de mannlige og kvinnelige representantene. Andelen følelsesutsagn per innlegg for de kvinnelige representantene er 1,91, mens snittet for menn er 1,45. Disse tallene viser at det er en viss forskjell mellom kjønnene, og at de kvinnelige representantene viser noe mer følelser enn de mannlige.

Tabell 15: Kjønnsmessige følelser

	Menn	Snitt	Kvinner	Snitt	Sum
Direkte følelsesuttrykk	7	0,35	24	0,43	34
Følelsestriggere	21	1,05	81	1,45	105

Dersom vi så ser nærmere på hvilke kategorier som blir tatt i bruk, ser vi altså at kvinner tar i bruk følelsestriggere 81 ganger, noe som tilsvarer et snitt på 1,45 per innlegg fremført av en kvinne. Tallet for menn er 21, noe som tilsvarer et snitt på 1,05 per innlegg framført av en mann. Ser vi så på bruken av direkte følelsesuttrykk er dette en kategori som kvinner

⁷⁴ Goutmann representerte kommunistgruppen i Parlamentet

anvender 24 ganger, noe som tilsvarer et snitt på 0,43, mens tilsvarende tall for menn er syv, som gir et snitt på 0,35. Disse tallene gir oss ingen klar indikasjon på at kvinners retorikk holder et dårligere nivå enn menns, snarere tvert imot, i gjennomsnitt tar kvinner i bruk et høyere antall triggere enn hva menn gjør, samtidig som tallene for direkte følelsesuttrykk ikke viser noen vesentlige forskjeller mellom kjønnene. Gjennomsnittlig viser altså kvinner mer følelser enn menn, men samtidig ser vi at måten kvinner uttrykker følelser på kan betegnes som mer sofistikert enn for menns del fordi kvinner i større grad tar i bruk triggere enn hva menn gjør. Vi kan altså langt på vei fastslå at argumentet om at kvinner er for følelsesladet til å delta på den politiske arenaen, ikke lenger er gyldig, hvis det noen gang har vært det. Vi kan altså langt på vei kan bekrefte at kvinner i likelønnsdebatten er mer følelsesladet enn menn, men at kvaliteten på følelsesbruken ikke holder et dårligere nivå enn for menn, snarere tvert imot. Derfor kan det gjerne også virke positivt inn på kvaliteten til følelsesuttrykkene at man ser en utvikling hvor stadig flere kvinner deltar i debatten.

Debattens utvikling, mer eller mindre "følelsesladet"?

Det andre spørsmålet dreier seg om hvordan utviklingen av likelønnsdebatten tar form i løpet av den tidsperioden som debatten finner sted, og hvilken innflytelse denne utviklingen har på følelsesforekomstene i debatten. Den første av debattene, fra 1974, finner sted på et tidspunkt hvor det daværende EF bestod av 9 medlemsland, EP av 198 parlamentsmedlem, og hvor Parlamentet kun fungerte som en rådgivende forsamling, med politisk utnevnte parlamentsmedlem. Den siste debatten, fra 2008, finner sted på et tidspunkt hvor EU består av 27 medlemsland, EP av 785 representanter, samtidig som Parlamentet fungerer som en folkevalgt forsamling, og som det lovgivende organ i EU sammen med Europarådet. Det er ikke bare EP som har utviklet seg i løpet av disse 34 årene, også likelønnsdebatten har utviklet seg i denne perioden. På midten av 70-tallet var likestilling en spesielt viktig sak, fordi man da befant seg i selve startfasen av kvinnefrigjøringen og den moderne feminismen og likestillingskampen (Diaz 2005: 34). I dag er likestilling fortsatt et viktig og sentralt tema, selv om man har kommet noe lengre enn på 70-tallet. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn er mindre i dag, selv om man ser en tendens til økte forskjeller i enkelte land, uansett har man fortsatt ikke lyktes i å oppnå målet om full likelønn. Når man så sammenligner debatten fra 1974 med den fra 2008, ser man at det gjennomsnittlige antallet følelser per innlegg var på 3,50 i 74, mot 1,38 i 2008. Utviklingen viser at antallet følelsesutsagn i debattene har gått jevnt nedover siden debatten i 1974.

Tabell 16: Følelsesutvikling i likelønnsdebatten

Debatt	1974	1997	2001	2008
Snitt	3,50	2,35	1,43	1,38

Hvorfor har det vært en slik utvikling? En forklaring kan være at engasjementet i debattene har dalt i takt med at kvinner har fått økte rettigheter. Samtidig er det fortsatt vesentlige forskjeller i lønnsnivået mellom kvinner og menn innen EU, noe som man gjerne kunne forvente at skulle bidra til å øke frustrasjonen blant representantene, i og med at man på tross av en utvikling av et stadig nytt og forbedret lovverk fortsatt ikke har lyktes i å oppnå full likelønn. En annen forklaring kan være at likestilling og likelønn var et tema som var mer aktuelt på 70-tallet enn i dag, fordi kvinner i dag har oppnådd full likestilling på de fleste områder i samfunnet, mens på 70-tallet var det større forskjeller og følgelig mer å kjempe for. I dag har likestillingen kommet langt på de fleste områder, men når det gjelder likelønn har ikke utviklingen vært spesielt positiv. I dag er lønnsforskjellen mellom kvinner og menn på 17,4 %. Man har altså fortsatt en lang vei å gå før man oppnår full likelønn innen EU, noe som gjør at det er noe bemerkelsesverdig at likelønnsdebatten har blitt mindre "følelseladet" med årene. Utviklingen kan gjerne være et tegn på at man har resignert i kampen for likelønn, og at man ikke lenger ser på full likelønn mellom kjønnene som mulig å oppnå fullt og helt.

Fornuft og følelser

Det siste og overordnede spørsmålet som jeg vil søke å svare på, dreier seg om hvilken innflytelse følelsesforekomstene i likelønnsdebatten har på den deliberative prosessen i debatten. Tradisjonelt sett har følelser vært sett på som noe som bør holdes adskilt fra politikken, og som noe som bidrar til å svekke fornuften framfor å styrke den. Funnene fra mine debatter viser at kun 14 av 76 debattinnlegg ikke inneholdt noen bestemte følelsesutsagn, noe som tyder på at følelser og politikk faktisk hører sammen, og at det er vanskelig å fremme argumenter i en debatt uten å vise til følelser. Følelser kan forstås nærmest som en uunngåelig del av politikken. Spørsmålet er bare hvilken kvalitet vi kan hevde at den følelsesbaserte retorikken holder.

Følelsesutsagn, både i form av direkte følelsesuttrykk og følelsestriggere uten et tilhørende argument, altså følelser som ikke er berettiget, kan forstås som ensbetydende med en negativ retorikk. En retorikk som kan beskrives som populistisk og strategisk, hvor målet er å *overtale* tilhørerne gjennom bruken av retoriske virkemidler. Platon skiller mellom følelser og fornuft

og mener at det vanskelig lar seg gjøre å forene de to (Chambers 2006: 5). Det som på den andre siden kan forstås som en positiv form for retorikk innebærer det vi gjerne kan beskrive som *logisk patos*, eller berettigede følelser, det vil si følelsesutsagn både i form av direkte følelsesutsagn og følelsestriggere som inneholder et argument for hvorfor en følelse kan utløses. En slik form for logisk patos kan forstås som ensbetydende med Aristoteles forståelse av retorikk som kan betegnes som en deliberativ⁷⁵ retorikk. Her er ikke målet å gå strategisk fram for å overtale tilhøreren ved hjelp av følelser. Isteden ønsker man å *overbevise* tilhøreren gjennom kraften i argumentasjonen. Man forsøker ikke bevisst å ta i bruk følelser som et virkemiddel, men man fokuserer på å presentere ens argumenter på en overbevisende måte. Det er ikke først og fremst måten man presenterer ens argumenter på som står i fokus, men innholdet i dem. Deliberativ retorikk handler som kjent om å kunne appellere til tilhørernes følelser på en måte som gjør at tilhørerne blir engasjert og som fanger interessen hos dem. Direkte følelsesuttrykk kan også innebære en god retorikk hvis de er begrunnet, men jeg vil argumentere for at følelsestriggere representerer en kvalitativt bedre retorikk enn direkte følelsesuttrykk. Dette fordi man ved hjelp av følelser som ikke uttrykkes direkte, men som indirekte legger til rette for det, kan hevde at engasjementet og interessen for det aktuelle saksfeltet som diskuteres blir sterkere og mer oppriktig, enn i situasjoner hvor taleren bevisst søker å framprovosere følelser. Årsaken til dette er at tilhørerne blir gitt anledning til å utvikle sine egne følelser, framfor å få dem "tredd ned over hodet". 77,21 % av følelsesutsagnene i likelønnsdebatten blir uttrykt i form av følelsestriggere mot 22,79 % direkte følelsesuttrykk. Dette funnet gir oss en indikasjon på at måten følelsene i debatten blir uttrykt på legger til rette for en deliberativ prosess, og bidrar til en videre utvikling av debatten. Årsaken til dette er at argumentasjonen står i fokus og ikke en strategisk følelsesbruk, selv om vi også kan forstå direkte følelsesutsagn som god retorikk, gitt at følelsene blir begrunnet.

Vi kan altså skille mellom følelsesutsagn som blir begrunnet og de som ikke blir det, og mellom følelsesutsagn som blir uttrykt direkte og indirekte. Følelsesutsagn som ikke inneholder en begrunnelse kan forstås som en negativ patos, mens følelsesutsagn som inneholder en begrunnelse kan forstås som en positiv eller logisk form for patos. Samtidig som positiv patos kan forstås som følelsesutsagn som begrunnes, har jeg valgt å gjøre et skille mellom direkte følelsesutsagn og følelsestriggere. Dette skillet er gjort for å kategorisere innlegg som kan forstås som strategiske fra innlegg som kan forstås som oppriktige. Innlegg

⁷⁵ Se kapittel 4, side 28-30

som inneholder direkte følelsesutsagn sees på som kvalitativt sett dårligere fordi de kan forstås som en bevisst bruk av følelser for å forsterke sitt budskap på en måte som bærer preg av et middel for å oppnå et mål om å overtale tilhørerne til å mene det samme som seg selv. Innlegg som inneholder følelsestriggere kan forstås som en kvalitativt bedre form for patos fordi ens uttalelser kan forstås som mer oppriktige. At ens innlegg utløser følelser hos tilhørerne er ikke noe man bevisst legger opp til, hensikten med innlegget er først og fremst å overbevise tilhørerne i form av kvaliteten på ens argumenter. Vi kan altså skille mellom det å på den ene siden overtale sine tilhørere på en strategisk og bevisst måte, og på den andre siden det å overbevise tilhørerne først og fremst i form av argumentasjon og ikke som noe strategisk, med på sikte på å oppnå et mål om å få tilhørerne over på sin side. Man kan hevde at man gjennom bruk av følelsestriggere setter sak framfor person, man legger ikke personlig prestisje i det å overtale sine tilhørere, men man ønsker på en mer nøktern måte å overbevise tilhørerne i kraft av å orientere dem og legge fram argumenter på en måte som ikke nødvendigvis vekker følelser hos tilhørerne. Direkte følelsesutsagn blir altså en motsetning til dette hvor man forenkler og nærmest går en snarvei ved at man ”krydrer” sine argumenter med følelsesord, framfor å fokusere på en mer nøytral form for argumentasjon. Med bakgrunn i dette skillet kan vi hevde at måleresultatene for TFI viser at likelønnsdebatten inneholder et flertall av følelsesutsagn som kan beskrives som en god retorikk, uavhengig av om følelsesutsagnene inneholder begrunnelser eller ikke.

Tabell 17: Patos kvalitet

Patos kvalitet	Antall forekomster
1. Følelsestriggere med argument	105
2. Direkte følelsesuttrykk med argument	20
3. Følelsestriggere uten argument	0
4. Direkte følelsesuttrykk uten argument	11

Tabellen overfor viser en oversikt over hvilke følelsesutsagn som holder den høyeste retoriske kvaliteten. Som vi ser er andelen følelsestriggere med et tilhørende argument dominerende, mens jeg kun har funnet elleve innlegg som inneholder direkte følelsesuttrykk uten tilhørende argument. Jeg vil trekke fram et eksempel på denne formen for direkte følelsesuttrykk, eksempelet er hentet fra debatten om likelønn fra den 11.6.97:

”Women are demonstrably underpaid in all Member States, and this article has brought them nothing more than a gleam of hope.”

(Anne Karin Glase, PPE-DE, 11.6.1997).

Glase hevder her altså at artikkel 119 fra Romatraktaten, kun gir kvinner et lite håp, om at likelønn vil kunne oppnås, men hun begrunner ikke hva det er ved artikkelen som gjør at hun føler det slik. Dette gjør at Glases utsagn kan betegnes som en strategisk bruk av følelser, hvor hun bruker følelsesordet håp uten å begrunne hvorfor. Når det er sagt må det også påpekes at enkelte av disse direkte følelsesuttrykkene uten argument kan forstås som høflighetsfraser⁷⁶. Et slik eksempel kan trekkes fra den sammen debatten, hvor den italienske representanten, Fiorella Ghilardotti, uttaler følgende;

"I am also pleased that there are male colleagues speaking this evening on this issue."

(Fiorella Ghilardotti, PES, 11.6.1997)

Ghilardotti begrunner ikke hvorfor hun er glad for at også mannlige representanter uttaler seg innenfor det aktuelle spørsmålet. Derfor kan dette utsagnet kategoriseres som et følelsesuttrykk uten et tilhørende argument, hvorvidt utsagnet er ment strategisk eller som en høflighetsfrase er ikke nødvendigvis gitt, man vil gjerne anta at utsagnet er ment som en høflighetsfrase, men samtidig kan det forstås som en populistisk uttalelse, i form av en slags smisking med den mannlige delen av publikum. Derfor kan disse to utsagnene plasseres innenfor samme kategori. Tabell 17 gir oss uansett en indikasjon på at den retoriske kvaliteten når det gjelder følelsesutsagn holder et høyt deliberativt nivå. Måleresultatene med DQI og for variabel 3, begrunnelse av krav (logos), bygger opp under denne observasjonen ettersom variabelen viser at argumentasjonen i debattene er utstrakt, og holder en høy deliberativ kvalitet.

Det store flertallet av følelsesutsagn i likelønnsdebatten kan altså forstås som en deliberativ form for patos, en logisk patos, fordi følelsene blir begrunnet. Jeg har ikke lyktes i å finne noen eksempler på følelsestriggere som ikke er begrunnet, dette kan ha en sammenheng med at begrunnelsen for at følelsen kan utløses er innarbeidet i følelsestriggeren, og for at man som koder kan kategorisere et utsagn som en følelsestrigger må man selv kunne argumentere for hvorfor følelsen kan utløses. At jeg ikke har lyktes i å finne noen følelsestriggere uten et argument i min debatt gir en antydning om at en følelsestrigger langt på vei kan fungere som et argument. Skillet mellom direkte følelsesutsagn og følelsestriggere gir altså en antydning om at flertallet av følelsesutsagnene holder et kvalitativt høyt retorisk nivå, tett opp mot det vi kan forstå som Aristoteles forståelse om å overbevise tilhørerne framfor Platons forståelse om å overtale dem.

⁷⁶ Av 11 direkte følelsesuttrykk uten argument er det 3 som kan forstås som høflighetsfraser.

8. Sammenfatning og Konklusjon

Dette avsluttende kapittelet er delt inn i fire deler. I den første delen oppsummerer jeg kort det som kan forstås som de mest sentrale funnene i denne undersøkelsen. I den andre delen vil jeg konkludere i forhold til de problemstillinger jeg satte opp innledningsvis i studien, samt i forhold til de forventninger jeg hadde i forkant av denne undersøkelsen. Her vil jeg trekke inn noen av de aspektene som jeg diskuterte i analysekapitlene. I den tredje delen vil jeg ta nærmere for meg de metodiske utfordringene jeg støtte på i arbeidet med måleinstrumentene. I del fire vil jeg se nærmere på hvilke muligheter denne undersøkelsen legger til rette for med tanke på eventuell videre forskning.

8.1 Oppsummering av hovedfunn

Jeg vil nå oppsummere det som kan forstås som noen av de mest sentrale funnene for denne undersøkelsen, i følgende punkter:

- For det første viser DQI målingene for de ulike debattene at likelønnsdebatten holder et høyt deliberativt nivå når det gjelder evnen til å argumentere for sitt syn, både i forhold til å begrunne de krav og forslag som blir stilt i debatten, og i forhold til å rettfærdiggjøre de argumenter som blir benyttet i debatten.
- Sammenlignet med Steiner et. als (2004) undersøkelse viser det seg også at respekten i debatten er høy, og da spesielt sett i forhold til kvinner som gruppe.
- For det andre viser DQI målingene svakheter når det gjelder de dialogmessige aspektene i debatten. Interaksjonen mellom deltakerne i debatten er mangelfull. Representantene snakker uavhengig av hverandre, de viser liten grad av respekt overfor motargument, viljen til å bygge konsensus er liten, og utvekslingen av argument er mangelfull.
- I forhold til de retoriske aspektene ved debatten, og sammenhengen (logos) i debatten viser målingene basert på DQI-variabelen begrunnelse av krav, at representantene langt på vei er i stand til å vise en sammenheng i argumentasjonen. De krav og forslag som blir fremmet i debatten blir sjeldent stående ubegrunnet.
- Målingene med TFI viser for det første at følelsesgruppene Sorg/Skuffelse, Medlidenhet/Sympati og Håp gjør seg mest gjeldene i likelønnsdebatten. For det andre

viser målingene at følelsesgrupper som Hat/forakt, Sinne og Anger er totalt fraværende i debatten.

- Når det så gjelder måten de ulike følelsesgruppene blir uttalt på, viser det seg at flertallet av følelsesutsagnene i debatten tar form som følelsestriggere, mens direkte følelsesutsagn forekommer mer sjeldent.
- Andelen følelsestriggere med et tilhørende argument er dominerende i debatten, mens andelen direkte følelsesuttrykk uten et tilhørende argument er svært liten.
- Det gjennomsnittlige antallet følelser er høyere for kvinnelige representanter, enn for mannlige.
- Utviklingen av debatten i henhold til DQI-målingene tyder på at representantenes evner til å argumentere og til å begrunne sine krav blir mindre fra den første debatten, i 1974, til den siste, i 2008.
- Samtidig viser utviklingen i forhold til variabelen deltakelse at kvinner dominerer likelønnsdebatten, selv om den samlede andelen kvinner i EP kun utgjør vel 30 %.
- I forbindelse med analysen har jeg også oppdaget at kjernen i mange av argumentene går igjen i flere av debattene. Det er for eksempel mange likheter mellom argumentene fra den første debatten, i 1974, og den siste, i 2008.
- Utviklingen av de retoriske aspektene ved debatten viser at andelen følelsesutsagn både i form av direkte følelsesutsagn og følelsestriggere i gjennomsnitt avtar jevnt over tid fra den første til den siste debatten.

8.2 Konklusjon

I denne delen vil jeg ta for meg den tredelte problemstillingen som jeg presenterte innledningsvis i denne oppgaven, og forsøke å svare nærmere på den med bakgrunn i de hovedfunnene jeg har presentert overfor. Samtidig vil jeg belyse nærmere de to hypoteser jeg satte opp i forkant av denne undersøkelsen for å se i hvilken grad disse blir styrket eller svekket på bakgrunn av mine målinger.

8.2.1 Hvor deliberativ er Likelønnsdebatten?

DQI-målingen avslørte to sentrale aspekter ved likelønnsdebatten i EP. På den positive siden avdekket målingen at argumentene som deltakerne tar i bruk holder et høyt deliberativt nivå, representantene evner å begrunne og rettferdiggjøre de krav og forslag som de fremmer i debatten. På den negative siden ser vi at det er en mangel på dialog i likelønnsdebatten,

representantene snakker uavhengig av hverandre. Denne siden av debatten er spesielt synlig i forhold til variabler som respekt overfor motargument, konsensusbygging og utveksling av argument. Alle disse variablene indikerer en mangel på interaksjon mellom deltakerne i debatten. Vi kan altså dele debatten opp i to deler, hvor vi på den ene siden har deltakerne og på den andre siden debatten sett under ett. Ser vi isolert på deltakerne, kan vi se at de hver for seg fungerer som deliberative deltakere, de begrunner og rettferdiggjør sine krav og sine argument og legger på denne måten til rette for en deliberativ prosess. Når vi så hever debatten opp et nivå og ser på interaksjonen mellom deltakerne, kommer de deliberative manglene til syne. Vi kan altså hevde at likelønnsdebatten består av deliberative deltakere, i en avdeliberert debatt.

Den første forklaringen på denne avdelibereringen, i form av en manglende dialog kan ligge i at det er stor enighet blant representantene. Det er tilsynelatende ikke noe behov for å diskutere fordi deltakerne i debatten i utgangspunktet er enige, og de har i så måte lite behov for å deliberere seg fram til enighet og konsensus innenfor dette temaet. Spørsmålet som da reiser seg er hvorvidt likelønnsdebatten i det hele tatt kan betegnes som en debatt. Det kan synes som om denne problemstillingen ikke er noe unikt for likelønnsdebatten, og at det er et noe mer generelt problem innen EP. Roger Scully (2007:182) beskriver plenumsdebattene i Europaparlamentet som ekstremt kjedelige, og som debatter som tar form som en offentliggjøring av synspunkter framfor en reell debatt. Min undersøkelse bygger altså langt på vei opp under en slik forståelse av debattene i plenumsforsamlingene.

Den andre forklaringen knytter seg til at debattene synes å ta form som en presentasjon av synspunkter, framfor som en reell debatt med utveksling av argumenter, og en dialog mellom ulike deltakere. Denne forklaringen kan knyttes opp mot at den reelle debatten og politikktutformingen ikke finner sted i plenumsforsamlingene i EP, men at de snarere finner sted under mer lukkede og uformelle omstendigheter, først og fremst i komiteegruppene (Corbett 2005:9). Mye foregår også i de ulike partigruppene og gjennom innflytelse fra lobbyister. Denne forklaringen kan igjen knyttes opp mot Frasers (1990:59) skille mellom åpne og lukkede arenaer for deliberasjon, hvor man i teorien kan hevde at en åpen arena som plenumsforsamlingen i prinsippet bør fungere mest deliberativ, men i praksis er det de mer lukkede og uformelle arenaene, som for eksempel komiteemøter og partigruppemøter, hvor den virkelige deliberasjonen finner sted (Gutmann og Thompson 1996:101). Min

undersøkelse bygger langt på vei opp under en slik forståelse av at de lukkede og uformelle arenaene fungerer mer deliberativt enn åpne og formelle arenaer.

Dersom vi så sammenligner likelønnsdebatten i EP med resultatene fra Steiner et. als (2004) undersøkelser, viser de at det er visse forskjeller mellom likelønnsdebatten og debatter i andre parlamentariske forsamlinger. Steiner et. al sammenligner ulike former for demokrati i sin undersøkelse, blant annet sammenligner de et konsensusdemokrati (Sveits) med et konkurransedemokrati (Tyskland). Måleresultatene gir en indikasjon på at likelønnsdebatten i EP ligger nærmere opp mot måleresultatene i et konkurransedemokrati som Tyskland, enn et konsensusdemokrati som Sveits. Dette er noe som kan betegnes som overraskende ettersom EP blir betegnet som relativt konsensusorientert (Corbett 2005:11). Samlet sett gir sammenligningen mellom likelønnsdebatten i EP og debatter i de parlamentariske forsamlingene i Sveits og Tyskland en indikasjon på at likelønnsdebatten fungerer noe mindre deliberativt enn i disse landene (Se tabell s:67).

Som tidligere nevnt er en framtreddende svakhet ved likelønnsdebatten sett fra et deliberativt ståsted den mangelfulle dialogen i debatten. Dialog er et grunnleggende element i en deliberativ prosess. En deliberativ prosess er en prosess hvor man legger til rette for en fri, åpen og rasjonell debatt:

”I følge Habermas er den egentlige menneskelige rasjonalitet – evnen til å la sine handlinger bli styrt av den felles virkelighetsforståelse eller konsensus som etableres gjennom språklig dialog”.

(Eriksen og Weigård 1999: 15).

Altså kan vi forstå det slik at en debatt hvor dialogen mellom deltakerne er mangelfull motvirker et deliberativt ideal og det vi kan forstå som en deliberativ prosess. En mangelfull dialog vil svekke utviklingen av argumentene i debatten, og følgelig vil kvaliteten på de beslutninger som blir tatt også holde en lavere kvalitet. Den mangelfulle dialogen i likelønnsdebatten kan i så måte forstås som et bidrag til forklaringen på at man fortsatt ikke har lyktes med å oppnå full likelønn mellom menn og kvinner innen EU.

8.2.2 Hvordan påvirker retorikken den deliberative prosessen?

I denne oppgaven har jeg avgrenset meg til Aristoteles retorikkforståelse og en nærmere måling av to av hans overbeviselsesformer, logos, sammenhengen i argumentasjonen, og patos, talers evne til å påvirke tilhørernes følelser. Målingene av følelsene i debatten har foregått ved hjelp av en tekstuell følelsesindeks (TFI), mens målingen av sammenhengen i

argumentasjonen har foregått ved hjelp av DQI og variabelen begrunnelse av krav. Resultatene fra målingene viser for det første at de følelsesgruppene som gjør seg mest gjeldende i likelønnsdebatten er Sorg/Skuffelse, Sympati/Medlidenhet og Håp, noe som også stemmer overens med de forventninger jeg hadde på forhånd. For det andre viser de at andelen følelsesuttrykk med et tilhørende argument er dominerende i debatten (91,91 %). Jeg har ikke lyktes med å finne følelsestriggere uten et tilhørende argument, noe som på basis av min undersøkelse indikerer at følelsestriggere langt på vei kan forstås som en form for argument. Debatten inneholder samtidig kun elleve direkte følelsesutsagn, utsagn som ikke er knyttet opp mot et argument (8,09 %) Derfor kan det store flertallet av følelser i likelønnsdebatten karakteriseres som det vi kan forstå som begrunnede følelser, altså følelser med et tilhørende argument, eller det vi kan betegne som en form for logisk patos.

Målingen for logos, sammenhengen i argumentasjonen, viser også at debatten ligger tett opp mot det vi kan forstå som en kvalitativt god form for retorikk. For å måle kvaliteten på argumentasjonen i debatten har jeg som kjent brukt variabel 3 i DQI, begrunnelse av krav. Resultatene for denne variabelen viser at hele 91,24 % av innleggene i debatten viser en sammenheng i argumentasjonen, hvor krav og forslag blir begrunnet en eller flere ganger. Andelen berettigede begrunnelser, som innebærer krav eller forslag som blir begrunnet en gang, er 64,41 %. Mens andelen avanserte begrunnelser, som innebærer krav eller forslag som blir begrunnet to eller flere ganger, er 27,12 %. Disse måleresultatene gir oss en klar indikasjon om at argumentene i likelønnsdebatten holder et høyt retorisk nivå.

Dersom vi så ser samlet på patos og logos i debatten, ser vi at både følelsesutsagnene og argumentasjonen i debatten ligger tett opp mot det vi kan forstå som en positiv eller deliberativ form for retorikk. Vi kan si at retorikken i likelønnsdebatten er preget av en logisk form for patos, både fordi selve argumentasjonen holder et høyt nivå, men også fordi følelsesutsagnene i debatten blir begrunnet. Vi kan altså forstå følelsene i debatten som berettiget. Hvilken innflytelse har så retorikken i likelønnsdebatten på den deliberative kvaliteten i debatten? Fungerer retorikken som et hinder eller som en driver av deliberasjon?

Mine måleresultater gir en ganske klar og entydig antydning på dette punktet, måleresultatene indikerer at retorikken fungerer mer som et bidrag til en deliberativ prosess, enn som et hinder. Vi kan forstå retorikken i likelønnsdebatten som deliberativ, fordi følelsene er begrunnet. Den store andelen følelsestriggere med et tilhørende argument gir en indikasjon på

at representantene ikke uttrykker følelser som et bevisst strategisk middel for å overtale tilhørerne, men at følelsene blir uttrykt mer på en oppriktig og ekte måte. Argumentasjonen står i fokus, og representantene forsøker snarere å overbevise tilhørerne gjennom kraften i deres argumenter, framfor å ta i bruk følelser som en snarvei til å overtale dem om at deres forståelse er rett. Vi kan hevde at respekten overfor tilhørerne er stor i den forstand at man lar det være opp til tilhørerne å fortolke argumentene og utvikle følelser, framfor at man går rett på sak og forsøker å "presse fram" bestemte følelser. Det er med andre ord et godt samspill mellom de deliberative og retoriske aspektene i likelønnsdebatten, noe som kan forstås som en styrke ved likelønnsdebatten.

8.2.3 Hva forteller utviklingen av debatten?

Den ironiske illustrasjonen brukt på forsiden av denne oppgaven gir en ganske treffende beskrivelse av hvordan utviklingen av likelønnsdebatten oppleves for mange. Europaparlamentet har innfelt like rettigheter mellom menn og kvinner på flere områder, og likelønn var et av de første prinsippene som ble innført i forbindelse med Romatraktaten i 1957, og i 1975 ble det innført som et eget direktiv. Disse vedtakene har bidratt til at lønnsgapet mellom kvinner og menn er mindre i dag enn hva det var i 1957, men mange er utålmodige og mener at utviklingen bør gå fortere. På tross av en utvikling hvor kvinner har fått stadig flere rettigheter innen EU, viser faktisk utviklingen i nyere tid tendenser til at lønnsforskjellene mellom menn og kvinner er økende i enkelte av EUs medlemsland, som for eksempel Storbritannia⁷⁷.

"...the wage gap is not getting smaller. In fact...the difference in wages between men and women in the United Kingdom has increased to 21,7 % in the private sector and to 13,8 % in the public sector."

(Ria Oomen-Ruijten, PPE-DE, 17.11.2008)

Samlet sett er lønnsforskjellene mellom menn og kvinner i dag i gjennomsnitt på 17,4 %, og det er ingen klare tegn på en reduksjon ifølge EU selv⁷⁸. Kan vi forstå det dit hen at utviklingen av de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten har bidratt til å hemme arbeidet med å oppnå likelønn mellom menn og kvinner? Eller er det bare slik at man må ta tiden til hjelp for at de tiltak man har iverksatt skal få en effekt?

⁷⁷ Kommissjonens informasjonsside om likelønn (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=681&langId=en>) (Hentet 25.4.2009)

⁷⁸ Kommissjonens informasjonsside om hvordan likelønn blir målt (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=684&langId=en>) (Hentet 25.4.2009)

Dersom vi først ser på utviklingen av den deliberative kvaliteten i likelønnsdebatten, ser vi at forskjellene mellom den første debatten, i 1974 og den siste, i 2008, ikke er spesielt store. Men dersom vi for eksempel ser på variabelen begrunnelse av krav, ser vi at andelen avanserte begrunnelser har gått ned fra 62,5 %, i 1974, til 11,11 %, i 2008. Årsaken til denne utviklingen kan ligge i rent institusjonelle trekk. Stadige utvidelser av EP har ført til at flere representanter har kommet til. Denne utviklingen har gjort at det er blitt strengere begrensninger på taletiden til de enkelte representantene i debatten. I debatten fra 2008 har flere deltakere en taletid som er begrenset til 60 sekunder, mens i debatten fra 1974 er det tilsynelatende ikke noen klare begrensninger på taletiden. Denne utviklingen kan påvirke dybden og kvaliteten på de innleggene som blir fremmet. Man kan vanskelig forvente at representantene kan argumentere like grundig for sitt syn på ett minutt, som i en situasjon hvor man ikke har klare begrensninger på taletiden. Samtidig kan vi hevde at det er positivt sett med deliberative øyne at flest mulig deltar i debatten på en slik måte at potensialet for at flere ulike synspunkter kommer til overflaten blir større.

Dersom vi så ser på den økte deltakelsen fordelt på kjønn, ser vi at utviklingen har vært noe skjev. Andelen kvinner som deltar i debatten har økt dramatisk over tid. I debatten fra 1974 var det et flertall av menn, mens i debatten i 2001 var det utelukkende kvinnelige deltakere. En slik utvikling kan også virke negativt inn på en deliberativ prosess. Legitimiteten bak beslutninger fattet innenfor likelønnsfeltet kan bli svekket fordi beslutningene kun er representativ for den kvinnelige delen av befolkningen. Ved økt mannlig deltagelse kan vi hevde at beslutningene får mer tyngde fordi det da er en beslutning som er representativ for begge kjønn, det er nemlig ikke slik at likestillingsspørsmål kun angår kvinner.

Større deltakelse, mindre deliberasjon

Innledningsvis utformet jeg en hypotese om at likelønnsdebatten har blitt mer deliberativ over tid. Denne forventningen begrunnet jeg med at EP har fått økt makt og betydning i EU-systemet, offentligheten rundt Parlamentet har blitt større, samtidig som kunnskapen om hva som forårsaker lønnsforskjeller har økt. Alle disse forholdene gjør at jeg forventer at likelønnsdebatten har blitt mer deliberativ over tid. Men et grunnleggende problem knyttet til EP er at denne økte makten og betydningen, ifølge Blichner (2000:148), kan beskrives som fånyttet, fordi man mangler en kobling mellom EP og den offentlige sfære, fordi det ikke finnes en felles europeisk sfære. Derfor blir det også vanskelig for de ideer og tanker som blomstrer opp i den svake offentligheten, å nå fram til den sterke offentlighet som EP utgjør.

Dette grunner i at man mangler en felles europeisk offentlighet hvor europeiske spørsmål blir diskutert og sluset opp til den sterke offentligheten. Mangelen på en europeisk offentlighet bidrar i så måte til å svekke den deliberative prosessen.

Når jeg så ser nærmere på måleresultatene jeg har kommet fram til gjennom DQI, er det også lite som antyder at likelønnsdebatten har blitt mer deliberativ. Som nevnt ovenfor er det snarere slik at det er en rekke forhold som har påvirket debatten i negativ forstand. Debatten har fått flere deltakere, og deltakerne mindre taletid, samtidig som stadig flere kvinner og færre menn deltar i debatten. Andelen avanserte begrunnelser og andelen argumenter som tar i bruk Rawls forskjellighetsprinsipp, har gått ned. Andelen innlegg som viser respekt overfor motargument har gått ned, og andelen innlegg som tar form som posisjonell politikk, har økt. Det er i det hele tatt få variabler som viser en klar positiv utvikling sett i forhold til den deliberative kvaliteten. Flere trekk ved den institusjonelle utviklingen legger til rette for en mer deliberativ prosess, men vi finner ingen klare indikasjoner på en slik utvikling. Beslutningene som blir fattet i EP har større betydning, i henhold til EPs økte makt, men det virker allikevel ikke som om engasjementet og deltakelsen i debatten blir betydelig større. Offentligheten rundt EP har blitt stadig større, og man har fullt innsyn og økt tilgang i form av skriftlige referater og videoopptak, men det er lite som tyder på at oppmerksomheten rundt debattene har blitt større. Kunnskapen omkring likelønn har blitt større over tid, men argumentasjonen har ikke utviklet seg i nevneverdig positiv grad.

Alle disse forholdene gjør at vi kan hevde at denne hypotesen er svekket, basert på måleresultatene for DQI. En slik mangelfull deliberativ utvikling kan være en medvirkende årsak til at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn ikke har blitt betydelig mindre over tid, men snarere blir større i enkelte land i den senere tid. Flere av argumentene fra debatten i 1974 går i større eller mindre grad igjen i debatten i 2008, dette indikerer en manglende utvikling av debatten. Denne manglende utviklingen kan delvis forklares med den manglende dialogen i debatten, som jeg tidligere har vært inne på. Denne har medført at nye syn og nye argumenter har vanskelig for å komme fram, på grunn av en manglende interaksjon mellom deltakerne.

En "utladet" debatt?

Innledningsvis utformet jeg også en hypotese om at andelen følelsesutsagn i likelønnsdebatten har tiltatt over tid. Denne antakelsen begrunnet jeg med at den manglende utviklingen i

debatten kan ha lagt grunnlaget for at andelen følelser har tiltatt. En av de følelsene det i så måte knyttet seg en forventning til, var følelsesgruppen Sorg/Skuffelse. TFI-målingen viser at denne følelsen har økt fra å utgjøre 18 % av følelsesutsagnene i 1974-debatten, til å utgjøre 30 % av følelsesutsagnene i 2008-debatten. En annen følelsesgruppe som kan trekkes fram er Sympati/Medlidenhet. I 1974-debatten utgjorde denne gruppen 25 % av følelsesutsagnene, mens den i 2008-debatten utgjorde 41,82 %. Dette tyder altså på at den manglende utviklingen når det gjelder utjevningen av lønnsforskjellene mellom menn og kvinner, har ført til at disse følelsesgruppene har blitt mer dominerende i debatten. De resterende følelsesgruppene viser imidlertid liten eller ingen utvikling. Ser vi så nærmere på den gjennomsnittlige andelen følelser per innlegg, har denne vist en gradvis negativ utvikling, fra et snitt på 3,50 per innlegg i 1974 til et snitt på 1,38 i 2008. En av årsakene til dette kan være at flertallet av deltakerne i 74-debatten hadde noe lengre taletid enn hva flertallet i 08-debatten hadde tilgjengelig. Debattene fra 1997 og 2001 inneholder også i gjennomsnitt en større andel følelsesutsagn enn 2008-debatten, slik at samlet sett gir dette oss en indikasjon på at andelen følelsesutsagn i likelønnsdebatten har avtatt over tid. Denne utviklingen bidrar altså til å svekke min hypotese om at andelen følelsesutsagn har tiltatt over tid.

En forklaring på denne utviklingen kan henge sammen med tidsforskjellen mellom den første og den siste debatten. 1974-debatten finner sted i en tid hvor kvinnefrigjøringen og kampen for kvinners rettigheter er helt i startfasen, mens debatten i 2008 finner sted i en tid hvor kvinner er likestilt innenfor de fleste områder, foruten likelønn, hvor det formelt sett er en likhet, men ikke i praksis. Utviklingen i retning av det vi kan betegne som en mindre "følelsesladet" debatt, i form av færre forekomster av direkte følelsesutsagn og følelsestriggere, er i denne forstand noe overraskende. Man ville gjerne tro at følelsene i en slik debatt ville være dominerende, ettersom likelønn er et av få områder hvor man fortsatt har en vei å gå for å oppnå likestilling, til tross for over 50 års arbeid for å oppnå dette.

Det kan i så måte virke som om debatten har stoppet opp og man langt på vei har gitt opp å komme noen vei, kanskje man rett og slett har innsett at det alltid vil være forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder lønn? Man kan gjerne hevde at man innen EP har gjort det man kan for å tilrettelegge for en reduksjon av lønnsforskjellene mellom menn og kvinner, gjennom lovvedtak;

“...the pay gap lie far beyond the bounds of legislation. The European Parliament, however, has in its hands only one instrument – legislation.”

(Edit Bauer, Debatten om anvendelsen av likelønnsprinsippet 17.11.2008).

Man kan altså hevde at EP har gjort det en makter for å tilrettelegge for at lønnsforskjellene skal bli mindre, men at det simpelthen er slik at man fortsatt trenger mer tid for at de tiltak man har vedtatt skal få en effekt, selv om det alt har gått 50 år. Formelt sett kan vi hevde at EP og EU har gjort det de kan for å tilrettelegge for at lønnsgapet mellom menn og kvinner skal bli mindre, men allikevel er det fortsatt en lønnsforskjell i EU i dag på 17,4 %. Dette gir oss en indikasjon på at kvinner fortsatt blir diskriminert, og følgelig er det fremdeles behov for å diskutere dette spørsmålet.

For likelønnsdebattens videre utvikling kan det uansett være en fordel om nye og mer kontroversielle synspunkter kommer på banen, ikke bare i form av nye argumenter, men også som et bidrag til en økt dialog mellom deltakerne. Disse synspunktene som kan fungere som en vitamininnsprøytning, som kan bidra til å øke interessen rundt debatten og utviklingen av nye argumenter som kan lede til at man nærmer seg en løsning på likelønnsproblematikken, og tiltak som faktisk kan utgjøre en forskjell. Slik situasjonen er i dag, kan det virke som om debatten er preget av hva som er politisk korrekt, alle er enige om at lønnsgapet er noe ”unaturlig” og et problem som må løses. Kun ett innlegg av til sammen 76 kommer med ett alternativt argument i debatten, dette fremmes av Godfrey Bloom (IND/DEM), som i 2008-debatten argumenterer for at lønnsgapet er naturlig, og at det ikke er noe som kan overstyres;

“...there is sadly a fundamental misunderstanding by most politicians as to the reasons why there are differentials between the genders in pay. The basic premise, erroneous though it is, perpetuates the myth that employment is a demand led, employer-governed phenomenon. It is no such thing. Those who argue that all women should be paid the same as men...miss the point entirely that no individual is an economic unit.”

(Godfrey Bloom, 17.11.2008)

Ifølge Seiersted (1983: 61-63) er det viktig med en vasking og anstendigjøring av argumenter gjennom en offentlig debatt. I likelønnsdebatten kan det virke som argumentene nærmest er utvasket, på en slik måte at alternative argumenter blir fortrent, og dermed også en videre utvikling av argumentene i debatten. Bloom sitt synspunkt er ikke nødvendigvis riktig, og man kan se på det som et innlegg som bryter med det politisk korrekte og nærmest ”skitner” til debatten, men samtidig er det nettopp slike argumenter som kan bidra til å ta debatten videre.

8.2.4 Dialog, Argumentasjon og Følelser

Vi kan hevde at både Platon og Aristoteles delvis fikk rett i sine antakelser knyttet til forholdet mellom deliberasjon og retorikk. Platon fikk rett i den forstand at debatten er preget av en monolog og ikke en dialog, i form av at representantene snakker uavhengig av hverandre, samtidig som interaksjonen mellom dem er mangelfull. Aristoteles fikk rett i den forstand at argumentasjonen holder et høyt nivå, det er en sammenheng mellom krav og argument, og i form av at følelsene blir begrunnet og inngår som en del av deliberasjonen.

Deliberasjonen i likelønnsdebatten er altså preget av mangelfull dialog og grundig argumentasjon. Når vi så ser nærmere på de retoriske aspektene ved likelønnsdebatten, viser de at debatten ligger tett opp mot det vi kan forstå som en positiv eller deliberativ retorikk. Sammenhengen (logos) i argumentasjonen holder et høyt retorisk nivå. Følelsene i debatten, både i form av direkte følelsesutsagn og følelsestriggere, holder også et høyt retorisk nivå. Representantene viser en god evne til å begrunne sine følelser, det store flertallet av følelsesutsagn i debatten er tilknyttet et eller flere argument. Samtidig ser vi at debatten har utviklet seg i retning av å bli mindre følelsesladet over tid. Retorikken i likelønnsdebatten fungerer i så måte ikke som et hinder for en deliberativ prosess, men snarere som en driver av deliberasjon. Det er en sammenheng i argumentasjonen, og følelsene blir i liten grad brukt strategisk og bevisst med sikte på å overtale tilhørerne, de blir i større grad uttrykt på en mer oppriktig måte hvor argumentasjonen står i fokus, og hvor tilhørerne blir overbevist i kraft av talerens argumentasjon.

Det er altså tilsynelatende ikke retorikken som forhindrer fornuften og en kritisk og grundig debatt om likelønn, slik vi gjerne kunne forventet, det er den mangelfulle dialogen og interaksjonen mellom deltakerne i Europaparlamentet som er den største og viktigste bremseklossen. Dialogen foregår tilsynelatende på andre arenaer enn i plenumsforsamlingen, og det kan forhindre en videre utvikling av argumentasjonen i likelønnsdebatten, og en forbedring av de beslutninger som EP kommer fram til. Dette fordi plenumsforsamlingen i EP, gjennom sin åpenhet, er et forum som kan legge til rette for en bedre kobling mellom den sterke og svake offentlighet, og følgelig gi potensialet for større deltakelse og flere og bedre argumenter i debatten. Det er nemlig selve debatten som en helhet som skal bidra til å forbedre, endre og utvikle argumentene til deltakerne, en utvikling som potensielt sett kan bidra til en større utjevning av lønnsforskjellene mellom kvinner og menn, enn det som er tilfelle i dag.

8.3 Metodiske utfordringer

Utviklingen av måleapparater som kan fortelle oss noe nærmere om den deliberative og retoriske kvaliteten på likelønnsdebatten i EP, har vært et viktig mål i seg selv i denne oppgaven. I denne delen vil jeg komme nærmere inn på, og evaluere nærmere, noen av de største metodiske utfordringene jeg har stått overfor i arbeidet med måleapparatene, samt en kritikk av apparatene og deres svakheter. Avslutningsvis vil jeg forsøke å konkludere i forhold til i hvilken grad måleinstrumentene har lyktes med sitt formål, nemlig å bidra til å gi nærmere svar på mine problemstillinger.

8.3.1 Kritikk av DQI

Hvilke utfordringer har jeg møtt på i forbindelse med bruken av DQI som måleindeks? En svakhet ved DQI er at Steiner et. al (2004) ikke har inkludert en variabel for måling av graden av utveksling av argument i debatter. Utveksling av argument er en viktig del av en deliberativ prosess og et viktig bidrag til en dialog og videreutvikling av debatten. At DQI ikke inneholder en slik variabel kan derfor sees på som en svakhet ved indeksen. Som et resultat av dette har jeg altså valgt å inkludere en ekstra variabel i mitt måleapparat, i form av variabel 9, utveksling av argument. DQI har fungert som et utgangspunkt for mitt måleapparat, apparatet ligger nært opp mot Steiner et. al, men jeg har gjort enkelte tilpasninger i forhold til likelønnsdebatten. Blant annet har jeg også inkludert en variabel som omhandler deltakelse basert på kjønn, som måler kjønnsfordelingen i likelønnsdebatten, og hvilken effekt den kan ha på den deliberative kvaliteten. DQI er foreløpig den eneste etablerte metoden for en kvantitativ måling av deliberasjon i parlamentsdebatter, og det finnes flere punkter hvor man kan kritisere indeksen.

Et av disse kritiske innspillene blir fremmet av Nienmeyer og Dryzek (2007:3), som hevder at en evaluering av den deliberative kvaliteten krever en gjennomgang av en tredje person basert på deres forståelse av kvalitet. Ideelt sett bør en reliabilitetstest hvor en tredje person foretar kodingen gjennomføres, for å kontrollere reliabiliteten til målingen, og bedre sikre objektiviteten i fortolkningen av innleggene. En slik test blir gjennomført av Steiner et. al, men jeg har, som tidligere forklart, ikke fått anledning til å gjennomføre en slik test for min undersøkelse. Nienmeyer og Dryzek kritiserer også indeksen når det gjelder endring av standpunkt gjennom deliberasjon, i forhold til denne faktoren legger man inn en forutsetning om at det finnes et "rett svar" som man skal deliberere seg fram til, et rett svar som det er såkalte "eksperter" som avgjør hva skal være.

Et annet problem som jeg støtte på i forbindelse med kodingen, gjaldt det faktum at et innlegg må inneholde et krav for å bli kodet. Spørsmålet er om innlegg som inneholder flere krav må kodes for hvert enkelt krav. Denne problemstillingen har også Roald (2009) reist i en lignende undersøkelse, han har også stilt dette spørsmålet til en av medforfatterne til boken ”Deliberative Politics in Action”, Andre Bächtiger⁷⁹. I følge Bächtiger må man enten velge ut noen på forhånd definerte krav og konsentrere seg om disse, eller man kan i situasjoner hvor et innlegg inneholder flere krav, komme fram til et oppsummerende krav for hvert innlegg (ibid 2009). Det er denne siste framgangsmåten jeg har valgt å ta i bruk for min undersøkelse, først og fremst fordi det er få innlegg i mine debatter som inneholder flere krav, samtidig som kravene omhandler det samme politikkområdet, nemlig likestilling og likelønn.

Indeksen kan også kritiseres i forhold til variabel 4, innhold i argumentasjonen. Denne variabelen skiller mellom argumenter som tar utgangspunkt i fellesinteresser, eller gruppeinteresser. En svakhet ved DQI, slik Steiner et. al presenterer den, er at hva som faktisk utgjør en gruppe ikke er tilstrekkelig definert i deres kodeinstruks. Derfor har jeg i stor grad selv vært nødt til å definere hva som kan forstås som henholdsvis gruppe- og fellesinteresser. Spørsmålet her er hvorvidt argumenter til støtte for kvinners interesse kan forstås som en gruppeinteresse eller en fellesinteresse. Jeg har kommet fram til at slike argumenter kan forstås som fellesinteresse, fordi like rettigheter mellom kvinner og menn kan sees på som en menneskerett, og dermed også som en allmenn og felles interesse hos mennesker, uavhengig av kjønn. Gjennomgangen av debattene viser også at det store flertallet støtter opp om kravet om likelønn. Denne observasjonen mener jeg også bygger opp under en forståelse av at likelønn er et spørsmål av allmenn interesse.

Når det så gjelder de to formene for fellesinteresse som Steiner et. al (2004) presenterer i form av en utilitaristisk tankegang og Rawls forskjellighetsprinsipp, er disse to kodene veldig teoretiske og abstrakte, og lite anvendbar i praksis. Den utilitaristiske tankegangen innebærer som kjent en lykkemaksimering, mens Rawls forskjellighetsprinsipp innebærer en beskyttelse av de svakeste i samfunnet på en slik måte at det ikke går ut over den individuelle friheten (Gastil 2008: 282). Jeg har valgt å forenkle forståelsen av disse kodene noe. Innlegg kodet som en utilitaristisk tankegang, forstås mer generelt, som innlegg som er til det beste for flertallet i samfunnet. Når det gjelder innlegg som kan kodes i forhold til Rawls

⁷⁹ Basert på en mailkorrespondanse med Bächtiger i februar 2009, denne korrespondansen ble gjennomført i samarbeid med Roald (2009).

forskjellighetsprinsipp, kan disse forstås som innlegg i form av fellesinteresse, hvor man også tar hensyn til svakere grupper i samfunnet, som for eksempel alenemødre og innvandrerkvinner.

DQI er altså et måleinstrument som er utviklet for å måle den deliberative kvaliteten på parlamentsdebatter, og det er et instrument som allerede er testet ut i Steiner et. als undersøkelse. Til tross for de svakheter jeg her har påpekt, vil jeg hevde at instrumentet med mine tilpasninger også egner seg til å fortelle oss noe nærmere om den deliberative kvaliteten på likelønnsdebatten i Europaparlamentet. DQI-målingen har gitt meg flere verdifulle svar i forhold til det vi kan forstå som de deliberative styrker og svakheter ved likelønnsdebatten, og den har bidratt til å belyse nærmere den tredelte problemstillingen jeg har satt opp for denne undersøkelsen.

8.3.2 Kritikk av TFI

Hvilket grunnlag gir så TFI oss for å kunne si noe nærmere om hvilken kvalitet retorikken i likelønnsdebatten holder? Når det gjelder følelsesgruppene jeg har satt opp, som er basert på Elster (1997:20), er de, som han selv forklarer, en noe naiv avgrensning av følelser. Men jeg vil samtidig påstå at følelsene egner seg til å identifisere følelsesutsagn i politiske debatter, og til å måle følelser i politiske debatter, fordi jeg har lyktes i å identifisere de følelser jeg kunne finne i debattene, og samtlige av dem var det mulig å plassere innenfor det følelsesregisteret som jeg på forhånd hadde satt opp.

Sett i forhold til de ulike kategoriene som jeg har satt opp, vil jeg hevde at spesielt i forhold til kategori 2, følelsestriggere, knytter det seg visse fortolkningsproblemer. Problemene knytter seg først og fremst til at det kreves en fortolkning av representantenes utsagn fra observatørens side, når vi skal fastslå hvilke uttalelser som potensielt sett kan utløse følelser hos tilhørerne. Derfor kan det være problematisk å skille mellom hva som kan trigge følelser og hva som ikke kan gjøre det, her vil det være variasjoner fra person til person. I så måte er det viktig å ha en forforståelse av det fenomen man undersøker. Man kan ikke møte verden nakent (Gilje og Grimen 1993:148). For å forstå og tolke de utsagn som representantene i likelønnsdebatten fremmer, er det viktig at man som observatør har en viss forkunnskap om det tema som man undersøker. Ettersom jeg som koder har satt meg inn i likelønnsproblematikken i forkant av kodingen, vil jeg også ha et bedre grunnlag for å forstå hvilke utsagn som har potensial til å utløse følelser i likelønnsdebatten.

Det er også en viss usikkerhet knyttet til måleinstrumentets evne til å gi oss svar på hvilken retorisk kvalitet debatten holder. TFI måler kvaliteten på en av Aristoteles tre overbevisningsmidler, *patos*. Logos blir målt ved hjelp av DQI og variabelen begrunnelse av krav. *Etos* blir ikke målt i min undersøkelse. Årsaken til dette er hovedsakelig at debattene i liten grad er personfokuserte, men snarere saksorienterte. Undersøkelsen har også sine begrensninger i form av at jeg utelukkende har sett på de skriftlige referatene fra debattene, og ikke på forhold som kroppsspråk og toneleie, hvor det gjerne er lettere å skille mellom ulike former for følelsesutsagn. Men jeg har lagt til grunn en forventning om at de samme følelsene som blir uttrykt gjennom kroppsspråk og toneleie, også kan bli uttrykt gjennom tekst. En annen viktig årsak til at jeg har valgt å fokusere på de skriftlige referatene fra debattene, er at det kun er disse som er tilgjengelig fra plenumsdebattene i EP, dersom man ser bort fra den siste debatten fra 2008, som også er tilgjengelig i form av videoopptak.

Jeg har altså valgt å fokusere på Aristoteles retorikkforståelse, den formen for retorikk som vi kan hevde ligger tettest opp mot det vi kan forstå som Habermas deliberative modell. Som en kontrast til Aristoteles deliberative form for retorikk, har jeg sammenlignet denne med Platons retorikk. Platon ser på retorikken som uforenelig med fornuften, og følgelig med en politisk prosess. For å skille mellom Aristoteles og Platons retorikkforståelse har jeg valgt å skille mellom følelsesutsagn som blir uttrykt direkte, og følelsesutsagn som kan trigge følelser. Direkte følelsesutsagn som ikke blir begrunnet, og som ikke er tilknyttet et argument, kan forstås som nært knyttet opp mot Platons retorikkforståelse, mens følelsestriggere tilknyttet et argument, kan forstås som er nært knyttet opp mot Aristoteles retorikkforståelse. Ved hjelp av denne framgangsmåten har det vært mulig å måle nærmere den retoriske kvaliteten til følelsesutsagnene i likelønnsdebatten. Samtidig har DQI og variabelen begrunnelse av krav bidratt til å belyse nærmere den retoriske kvaliteten på argumentasjonen i likelønnsdebatten. Samlet sett har disse målingene gjort det mulig for meg å gi et nærmere svar på den tredelte problemstillingen som denne studien tar utgangspunkt i.

8.4 Videre forskning

Hvordan kan så min undersøkelse fungere som utgangspunkt for en videre forskning, og nye undersøkelser? For det første kan det være aktuelt å ta i bruk min undersøkelse i forhold til å måle og analysere nærmere de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i andre land, og andre parlamentariske forsamlinger. Formålet med dette vil være å avdekke hvorvidt likelønnsdebatten i EP skiller seg vesentlig fra andre likelønnsdebatter, eller om de

problemer og svakheter jeg har avdekket gjennom min undersøkelse, også gjelder for andre land. Det kan også være aktuelt å bruke min undersøkelse til å sammenligne med andre debatter i EP, for å avdekke om likelønnsdebatten skiller seg vesentlig fra disse debattene, eller om det er de institusjonelle trekkene ved EP som er skyld i den manglende dialogen i debatten? Samtidig kan det være interessant å sammenligne med andre debatter i EP, med sikte på å bedre avdekke hvor ”følelsesladet” likelønnsdebatten faktisk er.

Det kunne også vært interessant å gjennomføre en tilsvarende undersøkelse for komite-høringene i Europaparlamentet, for å sammenligne den deliberative og retoriske kvaliteten, og avdekke hvorvidt antakelsen om at den virkelige debatten finner sted i komiteene tilknyttet EP faktisk stemmer.

Det kunne også vært interessant å gjennomføre supplerende undersøkelser, med intervjuer av parlamentarikere, for å kunne få nærmere svar på hva de tror er årsakene til at likelønn fortsatt ikke er oppnådd innen EU. Samtidig kan de gjerne belyse nærmere forhold knyttet til den deliberative og retoriske kvaliteten innen EP. De vil for eksempel gjerne kunne gi en ytterligere forklaring på de bakenforliggende årsakene til den mangelfulle dialogen i likelønnsdebatten.

Når det så gjelder de mer metodiske aspektene ved undersøkelsen ville det som tidligere nevnt vært ønskelig å gjennomføre en reliabilitetstest av mine målinger både i forhold til DQI og TFI for bedre å avdekke reliabiliteten, altså påliteligheten på de dataene jeg har fått ut av mine målinger. Det kunne vært interessant å jobbe videre med, og videreutvikle disse apparatene.

Denne studien åpner med andre ord dørene for mange framtidige undersøkelser som kan gi oss ytterligere svar i forhold til de deliberative og retoriske aspektene ved likelønnsdebatten i Europaparlamentet. Dette kan skje både ved hjelp av tilsvarende undersøkelser med sikte på å sammenligne, og eventuelt supplerende og alternative former for undersøkelser som både kan bekrefte og avkrefte antakelser som har kommet fram i forbindelse med arbeidet med denne undersøkelsen. Foruten å produsere data som kan gi meg nærmere svar på min tredelte problemstilling, har også denne undersøkelsen produsert noen nye spørsmål som det kan være spennende å belyse nærmere i form av nye undersøkelser.

Referanser

Litteratur

- Adcock, Robert, David Collier (2001)
"Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research."
American Political Science Review, Vol. 95, No 3
- Aristoteles (1947) "The art of Rhetoric" oversatt av John Henry Freese.
William Heinemann Ltd, London.
- Aristoteles (1983) "Aristoteles Retorikk" oversatt av Thure Hastrup.
Museum Tusculanums Forlag
- Aristoteles (2006) "Aristoteles Retorikk" oversatt av Tormod Eide,
Vidarforlaget, Oslo
- Bächtiger, Andre, Marco R. Steenbergen (2004) "The Real World of Deliberation.
A Comparative Study of its Favourable Conditions in Legislatures."
EUI Working Paper SPS No. 2004/17, European University Institute, Firenze
- Barnes Jonathan, Richard Sorabji, Malcom Schofield (1975) "Articles on Aristotle"
London, Duckworth
- Blichner, Lars (2000) "The anonymous hand of public reason."
i Fossum, John Erik og Eriksen, Erik Oddvar (2000)
"Democracy in the European Union. Integration through Deliberation." Routledge.
- Bohman, James (1996) "Public Deliberation. Pluralism, Complexity and Democracy."
Cambridge, The MIT Press
- Bolstad, Astrid (2003) "Arbeidsmarkedspolitikken I EU"
Landbrukets utredningskontor, Notat 6 2003.
(<http://213.236.231.99/FLIB/1649-Notat%20nr%206%202003.pdf>) (Hentet 6.5.2008)
- Chambers, Simone (2004)
"Behind Closed Doors: Publicity, Secrecy, and the Quality of Deliberation"
The Journal of Political Philosophy: Volume 12, Number 4, 2004, s. 389-410
- Chambers, Simone (2006)
"Rhetoric, Public Opinion, and the Ideal of a Deliberative Democracy"
University of Toronto
- Christiansen, Thomas og Torbjörn Larsson (2007)
"The Role of Committees in the Policy-Process of the European Union."
Edward Elgar Publishing
- Cichowski, Rachel A. (2002) "No Discrimination Whatsoever.
Women's Transnational Activism and the Evolution of EU Sex Equality Policy" i Naples,
Nancy A, Desai, Manisha (2002) "Women's Activism and Globalization:
Linking local struggles and transnational politics." Routledge.

- Claes, Dag Harald og Tor Egil Førland (2004) "*Europeisk Integrasjon*"
Oslo, Gyldedal Norsk Forlag
- Corbett Richard, Francis Jacobs og Michael Shackelton Michael (2005)
"*The European Parliament. Sixth Edition*". John Harper Publishing
- Damassio, Antonio (2001) "*Descartes feiltakelse. Fornuft, følelser og menneskehjernen.*"
Oversatt av Kåre A. Lie, Pax Forlag A/S, Oslo
- Desmet, Pieter M.A (2004) "*Measuring Emotions. Development and application of an instrument to measure emotional responses to products.*"
Delft University of Technology
(<http://static.studiolab.io.tudelft.nl/gems/desmet/papermeasuring.pdf>) (Hentet 12.10.2008)
- Diaz, Mercedes Mateo (2005) "*Representing Women? Female legislators in West European Parliaments.*" Colchester, ECPR Press
- Elster, Jon (1983)
"*Offentlighet og deltakelse. To teorier om deltakerdemokratiet*" i Bergh, Trond red. (1983)
"*Demokrati og samfunnsstyring. Deltakerdemokratiet. Teori og praksis*" Universitetsforlaget
- Elster, Jon (1989) "*Nuts and Bolts for the Social Sciences*",
Cambridge University Press
- Elster, Jon (1991) "*Argumenter og forhandlinger. Om strategisk bruk av kommunikatív atferd.*" LOS-senter Notat 91/42
- Elster, Jon (1997) "*Strong Feelings. Emotion, Addiction and Human Behavior*",
The MIT Press.
- Elster Jon (2007) "*Explaining Social Behavior. More Nuts and Bolts for the Social Sciences.*"
Cambridge University Press
- Eriksen, Erik Oddvar (2001) "*Hvorfor deliberativt demokrati*" Arena Working Paper 01/15
http://www.arena.uio.no/nor_publications/wp01_15.htm (Hentet 21.4.2008)
- Eriksen, Erik O, Jarle Weigård (1999) "*Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas teori om politikk og samfunn.*" Fagbokforlaget
- Eriksen, Erik Oddvar (1995) "*Deliberativ Politikk. Demokrati i teori og praksis.*"
Tano Norsk Forlag.
- Europakommisjonen (2000) "*Charter of fundamental rights of the European Union*"
(2000/C 364/01) Official Journal of the European Communities, Brussel
(http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf) (Hentet 30.4.2009)
- Europakommisjonen (2001) "*European Governance. A white paper*",
Commission of the European Communities, Brussel
(http://ec.europa.eu/governance/white_paper/en.pdf) (Hentet 30.4.2009)
- Eurostat (2006) "*Living conditions in Europe*"
Eurostat Statistical Books (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DZ-08-001/EN/KS-DZ-08-001-EN.PDF) (Hentet 2.5.2009)

- Eurostat (2008) *“The Life of Women and Men in Europe.”*
Eurostat Statistical Books
(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-80-07-135/EN/KS-80-07-135-EN.PDF) (Hentet 17.3.2009)
- Fich, Ove (1999) *“Europa-parlamentet, før, nu og i framtiden”*
Forlaget Selund Aps
- Fishkin, James S. (1991) *“Democracy and Deliberation. New Directions for Democratic Reform.”*
New Haven and London, Yale University Press
- Fishkin, James S. (1995) *“The Voice of the People.”*
Yale University Press, New Haven and London
- Fishkin, James S. (2002) *“Deliberative Polling, Toward a Better-Informed Democracy”*,
Stanford University (<http://cdd.stanford.edu/polls/docs/summary/>) (Hentet 10.3.2009)
- Fraser, Nancy (1990) *“Rethinking the Public Sphere.”* (s. 56-80)
Duke University Press.
- Gastil, John (2008) *“Political Communication and Deliberation”*
University of Washington, Sage Publication
- Gilje, Nils og Harald Grimen (1993)
“Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi.”
Universitetsforlaget, Bergen
- Grønmo, Sigmund (2004) *“Samfunnsvitenskapelige metoder”*
Fagbokforlaget, Bergen
- Gutmann, Amy og Dennis Thompson (1996) *“Democracy and Disagreement”*
Harvard University Press.
- Haaland Matlary, Janne (2007)
“Alltid professor. Platon og Aristoteles er kjempene som gjør alle andre til fotnoter.”
(<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070803/OKULTUR/708030017/0/DEBATT>) Morgenbladet (Hentet 3.3.2009)
- Habermas, Jürgen (1996) *“Between Facts and Norms.”*
The MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Halvorsen, Knut (2008)
“Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode.”
Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- Heradstveit, Daniel og Tore Bjørgo (1987) *“Politisk kommunikasjon”*.
Tano Forlag.
- Heywood, Andrew (2004) *“Political Theory. An Introduction”*
Palgrave Macmillian
- Hix, Simon, Abdul G Noury og Gerard Roland (2007)
“Democratic Politics in the European Parliament” Cambridge University Press

- Johansen, Anders (2002) *"Talerens troverdighet."* Universitetsforlaget
- Judge, David og David Earnshaw (2003) *"The European Parliament"*
Palgrave Macmillian
- Kennedy, George A. (1991) *"Aristotle On Rhetoric. A Theory of Civic Discourse."*
Oxford University Press
- King Gary, Robert Keohane, Sidney Verba (2004)
"Designing social inquiry. Scientific inference in qualitative research."
Princeton University Press.
- Lascher, Edvard L. (1996)
"Assessing Legislative Deliberation: A Preface to Empirical Analysis,"
Legislative Studies Quarterly 21: 501-19.
- Leighton, Stephen R. (1996) *"Aristotle and the Emotions"*
i Rorty, Oksenberg Amelie (1996) *"Essays on Aristotle's Rhetoric"*
University of California Press, Los Angeles
- Lombardo, Emanuela og Petra Meier (2008)
"Framing Gender Equality in the European Union Political Discourse"
Oxford University Press
- Marcus G.E (2000) *"Emotions In Politics"*,
Annual Review of Political Science, Vol 3: 221-250,
Williams College, Department of Political Science
- McCabe, Mary Margaret (1994) *"Arguments In Context: Aristotle's Defense of Rhetoric."*
I Furley, David J. og Nehamas, Alexander (1994)
"Aristotle's Rhetoric. Philosophical Essays" Princeton University Press
- Niemeyer, Simon og John Dryzek (2007)
"Intersubjective Rationality, Using interpersonal consistency as a measure of deliberative quality".
Paper for workshop on "Advanced Empirical Study of Deliberation" Helsinki
- Nyeng, Frode (2006) *"Følelser I filosofi, vitenskap og dagligliv."*
Abstrakt forlag
- Offerdal, Audun (2006) *"Deliberasjon og demokrati.*
Nokre tanker kring forsøk med deliberative folkehøyringar" (Side 37-51)
I (Gåsdal, Odd, Trond Løyning, Johs Hjellbrekke og Ragnhild Brusdal (red.)
"Makt, mening og struktur: Festskrift til Sigmund Grønmo" (2006) Bergen, Fagbokforlaget.
- Pettit, Phillip (2004) *"Depoliticizing Democracy"*
Blackwell Publishing Ltd, Oxford
- Powers, Asleigh Smith (2004) *"Access and Beyond:*
The Social Forces that Constrain Women's Role within Public Deliberation"
The University of North Carolina, Chapel Hill
(http://www.unc.edu/~ashleigh/access_and_beyond.pdf) (Hentet 10.3.2008)

- Roald, Vebjørn (2009) *"Deliberasjon og Retorikk i Klimadiskursen i Europaparlamentet"*,
Masteroppgave i Administrasjon og Organisasjonsvitenskap, Bergen
- Rorty, Amelie Oksenberg (1996) *"Structuring Rhetoric"*
i Rorty, Amelie Oksenberg (red) *"Essays on Aristotle's Rhetoric"*
University of California Press
- Rossavik, Frank (2005) *"Hei til EU"*
Spartacus Forlag
- Scanlon T. M (1998) *"What We Owe to Each Other"*
The Belknap Press of Harvard University Press
- Scully, Roger (2005) *"Becoming Europeans. Attitudes, Behaviour, and Socialization in the European Parliament"*
Oxford University Press
- Scully, Roger (2007) *"The European Parliament"* kapittel 11, s.174-187,
i Michelle Cini(ed.), *European Union Politics*, second edition,
Oxford University Press
- Sejersted, Francis (1983): *"Politikk som interessekamp eller styringsproblem"*,
i T. Bergh (red.): *Deltakerdemokratiet*. Oslo, Universitetsforlaget
- Sjøberg, Svein (2002) *"Norge - Verdens vinner og taper"*
Kronikk i Aftenposten 31. januar 2002.
(http://folk.uio.no/sveinsj/Aftenposten_jan02_Norge.htm) (Hentet 19.5.2008)
- Steiner, Jürg, Andre Bächtiger, Markus Spörndli og Marco Steenbergen (2004)
"Deliberative Politics in Action. Analysing Parliamentary Discourse."
Cambridge University Press
- Squires, Judith (2005) *"Is Mainstreaming Transformative? Theorizing Mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation"*
Oxford University Press
- Young, Iris Marion (2000) *"Inclusion and Democracy"*
Oxford University Press
- Vestergaard, Anne Mette (2004) *"Fra ælling til svane? 10 skarpe om Europa-Parlamentet"*
Dansk Institut for internasjonale studier, Nordisk Bog Center
- Walby, Sylvia (2004) *"The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime"*
Oxford University Press

Internettreferanser

EUs offisielle hjemmeside

(www.europa.eu) (Hentet 24.1.2008)

Liste over komiteer i Europaparlamentet

(<http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/committeesList.do?language=DA>)

(Hentet 27.2.2008)

Hjemmesiden til European Womens Lobby

(<http://www.womenlobby.org/site/hp.asp?langue=EN>) (Hentet 27.3.2008)

Infomrasjon om Kommisjonens arbeid for likelønn og om artikkel 119 i Romatraktaten

(<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/93/339&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>) (Hentet 30.4.2008)

Amsterdamtraktaten side 37, artikkel 2

(<http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>) (Hentet 30.4.2008) (Hentet 30.4.2008)

Human Development Report 2007/2008, Gender Empowerment Measure

(<http://hdrstats.undp.org/indicators/279.html>) (Hentet 7.5.2008)

Kommisjonens side om likestilling

(<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=418>) (Hentet 9.5.2008)

FEMM Komiteens hjemmeside

(http://www.europarl.europa.eu/committees/femm_home_en.htm) (Hentet 15.5.2008)

Barack Obamas valgkampside, Organizing for America

(http://www.barackobama.com/2007/02/10/remarks_of_senator_barack_obam_11.php)

(Hentet 17.11.08)

CNNs hjemmeside, gjengivelse av Bush sin tale 20.9.2001

(<http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>) (Hentet 30.3.2009)

Likelønnsdirektivet (Direktiv 117)

(<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975L0117:EN:HTML>)

(Hentet 3.4.2009)

Kommisjonen, om lik lønn for likt arbeid

(http://ec.europa.eu/news/employment/070718_1_en.htm) (Hentet 7.4.2009)

EP-side om hvor mange språk som blir brukt i Parlamentet i dag

(<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=155&pageRank=2&language=EN>) (Hentet 23.4.2009)

Norges EU delegasjon om Europarl-TV

(<http://www.eu-norge.org/Aktuelt/Nyhetsartikler/europarl+TV.htm>) (Hentet 20.4.2009)

EUs loverk om likelønn

(<http://europa.eu/scadplus/leg/en/cha/c10905.htm>) (Hentet 25.4.09)

Kommisjonens side om likelønn

(<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=681&langId=en>) (Hentet 25.4.09)

Side for NGOs (ikke statlige organisasjoner) fra øst europeiske naboland, om likestilling

(http://images.google.no/imgres?imgurl=http://old.karat.org/images/genderstandards.jpg&imgrefurl=http://old.karat.org/enp/gender_equality.html&usg=__u7dSwbnPOIR9eUW5JeSSz2ZojII=&h=432&w=637&sz=38&hl=no&start=10&um=1&tbnid=1YycLh3MteTgiM:&tbnh=93&tbnw=137&prev=/images%3Fq%3Dgender%2Bequality%2B%252B%2BEU%26hl%3Dno%26rlz%3D1T4GFRD_noNO213NO213%26um%3D1)

(Hentet 25.4.2009) Illustrasjon på forside

Kommisjonens side om hvordan man måler likelønn

(<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=684&langId=en>) (Hentet 25.4.2009)

Likelønnsdirektivet av 1975

(<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975L0117:EN:HTML>)

(Hentet 17.4.2009)

Dom om likelønn av 17.10.1989, Danfoss-saken.

([http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61988J0109)

[lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61988J0109](http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61988J0109))

(Hentet 2.5.2009)

Debattene

Debatt 1: *Direktiv om bruk av likelønnsprinsippet mellom menn og kvinner* (25. april 1974)

Hentet 21.8.2008 (Tilsendt på mail fra EPs historiske arkiv, ikke tilgjengelig elektronisk) (8 innlegg)

Debatt 2: *Lik lønn mellom kvinner og menn* (11.juni 1997)

(<http://www.europarl.europa.eu/debats/debats?FILE=97-06-11&LANGUAGE=EN&LEVEL=TOC2&GCSELECTCHAP=10>)

(Hentet 20.2.2008) (14 innlegg)

Debatt 3: *Lik lønn for arbeid av lik verdi* (19. september 2001)

(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20010919+ITEM-010+DOC+XML+V0//EN>)

(Hentet 20.2.2008) (14 innlegg)

Debatt 4: *Anvendelse av prinsippet om likelønn* (17. november 2008)

(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20010919+ITEM-010+DOC+XML+V0//EN>)

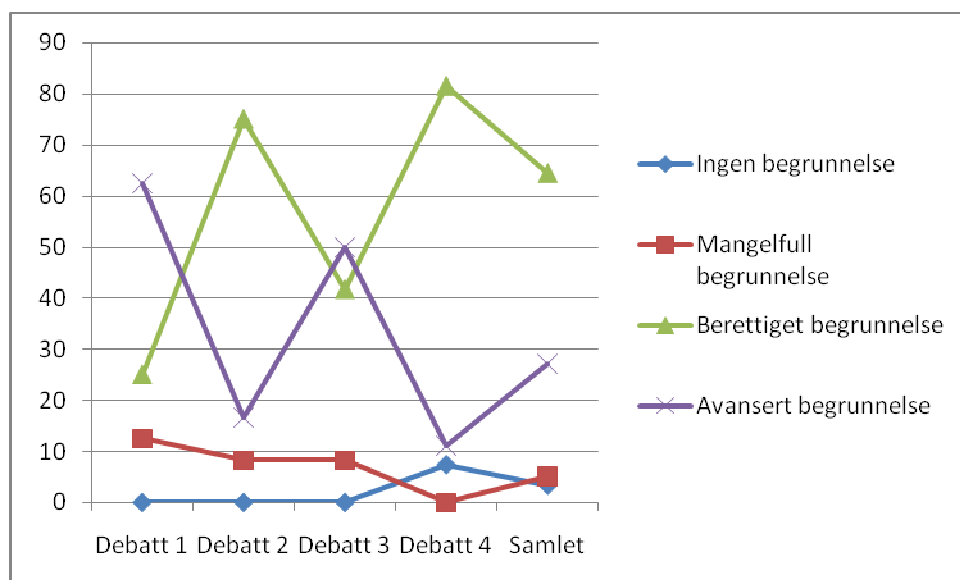
(Hentet 12.1.2009) (40 innlegg)

Deltakelse (2 variabler)**1. Avbrytelse (%)**

1. Avbrytelse	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Taleren blir avbrutt	0	0	0	0	0
Taler får snakke uforstyrret	100	100	100	100	100
N=76	100	100	100	100	100

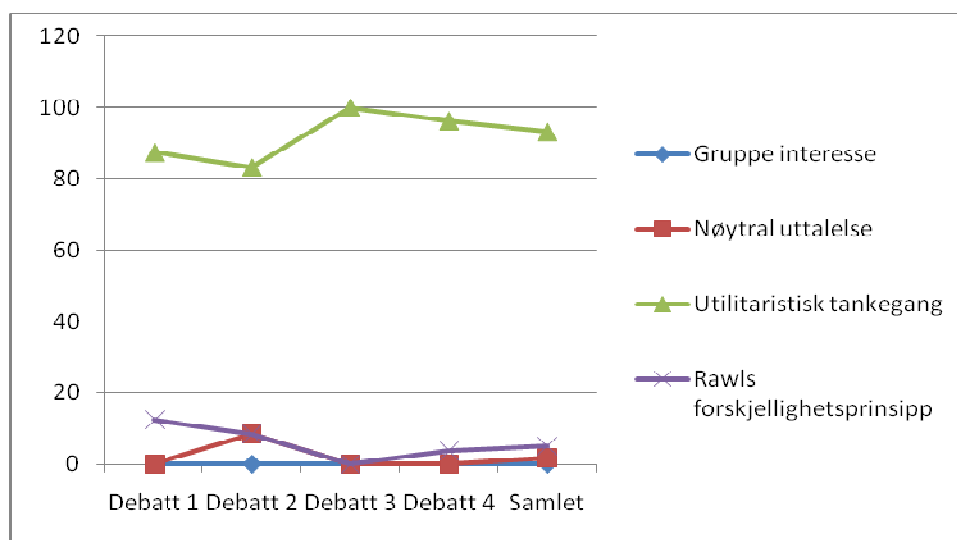
2. Kjønn (%)

2. Kjønn	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
100 % mann/kvinne	0	0	100 % kvinner	0	0
50/50 +/- 40 %	0	0	0	0	0
50/50 +/- 30 %	0	0	0	22,5/77,5	26,32/73,68
50/50 +/- 20 %	62,5/37,5	0	0	0	0
50/50 +/- 10 %	0	42,86/57,14	0	0	0
N=76	100	100	100	100	100

Rettfærdiggjøring (2 variabler)**3. Begrunnelse av krav (%)**

3. Begrunnelse av krav	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen begrunnelse	0	0	0	7,41	3,39
Mangelfull begrunnelse	12,5	8,33	8,33	0	5,08
Berettiget begrunnelse	25	75	41,67	81,48	64,41
Avansert begrunnelse	62,5	16,67	50	11,11	27,12
N=59	100	100	100	100	100

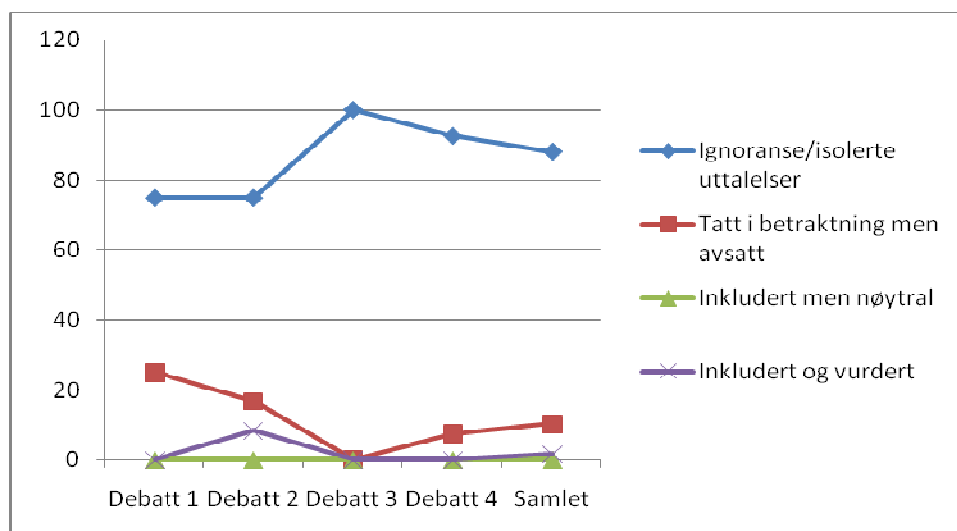
4. Innhold i argumentasjonen (%)

4. Innhold i argumentasjon	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Gruppe interesse	0	0	0	0	0
Nøytral uttalelse	0	8,33	0	0	1,69
Utilitaristisk tankegang	87,5	83,33	100	96,3	93,22
Rawls forskjellighetsprinsipp	12,5	8,33	0	3,7	5,08
N=59	100	100	100	100	100

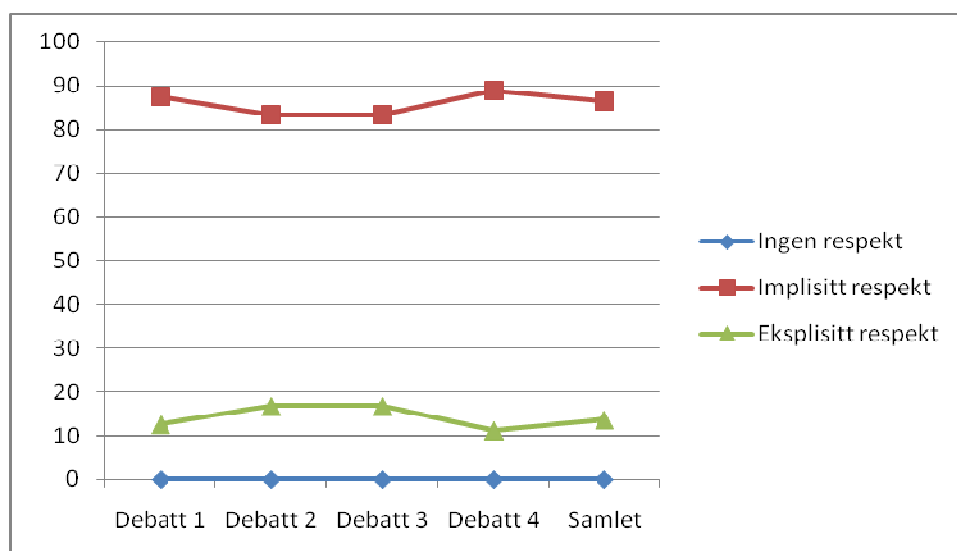
Respekt (3 variabler)

5. Respekt overfor motargument (%)

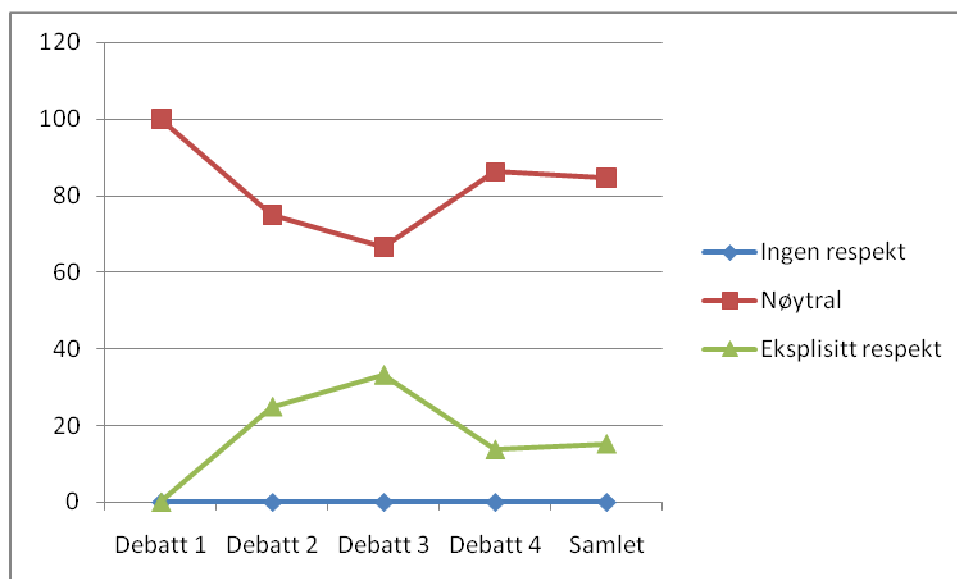
5. Respekt overfor motarg.	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ignoranse/isolerte uttalelser	75	75	100	92,59	88,14
Tatt i betraktning men avsatt	25	16,67	0	7,41	10,17
Inkludert men nøytral	0	0	0	0	0
Inkludert og vurdert	0	8,33	0	0	1,69
N=59	100	100	100	100	100

6. Respekt overfor grupper (%)

6. Respekt overfor grupper	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen respekt	0	0	0	0	0
Implisitt respekt	87,5	83,33	83,33	88,89	86,44
Eksplisitt respekt	12,5	16,67	16,67	11,11	13,56
N=59	100	100	100	100	100

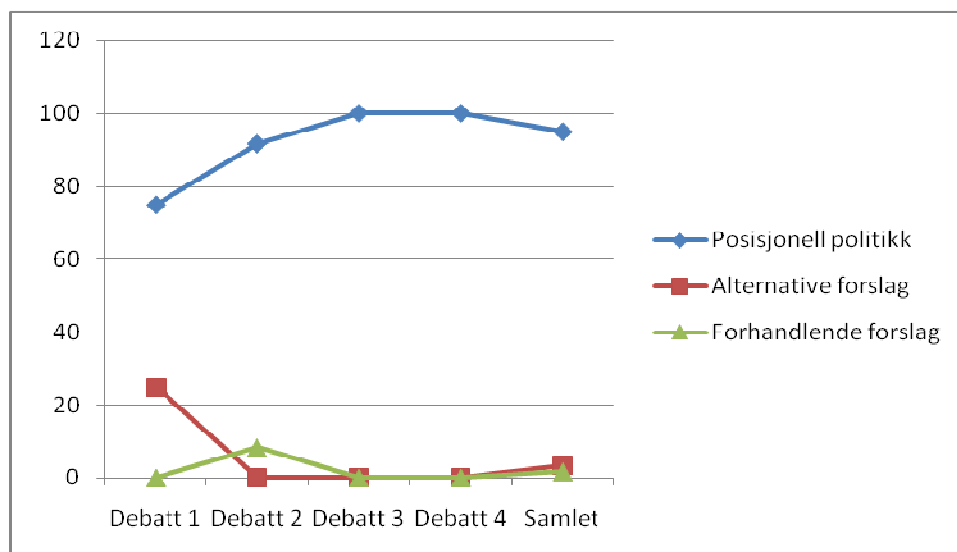
7. Respekt overfor krav (%)

7. Respekt overfor krav	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen respekt	0	0	0	0	0
Nøytral	100	75	66,67	86,21	84,75
Eksplisitt respekt	0	25	33,33	13,79	15,25
N=59	100	100	100	100	100

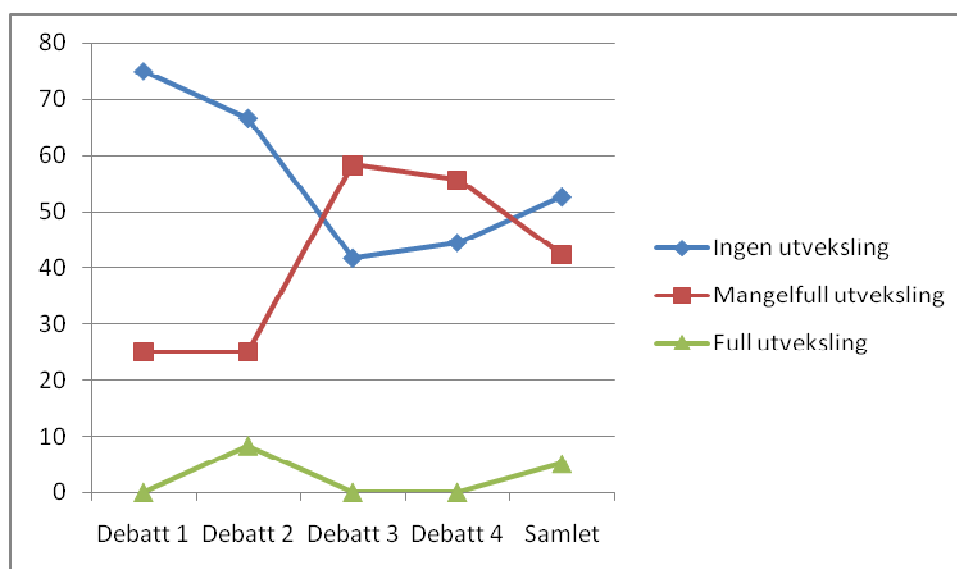
Konstruktiv Politikk (2 variabler)

8. Konsensusbygging (%)

8. Konsensusbygging	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Posisjonell politikk	75	91,67	100	100	94,92
Alternative forslag	25	0	0	0	3,39
Forhandlende forslag	0	8,33	0	0	1,69
N=59	100	100	100	100	100

9. Utdveksling av argument (%)

9. Utdveksling av argument	Debatt 1	Debatt 2	Debatt 3	Debatt 4	Samlet
Ingen utveksling	75	66,67	41,67	44,44	52,54
Mangelfull utveksling	25	25	58,33	55,56	42,37
Full utveksling	0	8,33	0	0	5,08
N=59	100	100	100	100	100

Debatt 1: 25.4.1974, Anvendelse av likelønnsprinsippet

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Følelsestriggere	Sum
1. Skam/Skyld	1	0	1
2. Forakt/Hat	0	0	0
3. Sinne	0	0	0
4. Cartesisk Indignasjon	0	4	4
5. Aristotelisk Indignasjon	0	0	0
6. Stolthet	0	2	2
7. Sympati/Medlidenhet	0	7	7
8. Glede/Lettelse	1	0	1
9. Sorg/Skuffelse	0	5	5
10. Håp	5	1	6
11. Frykt	1	1	2
12. Anger	0	0	0
	8	20	28

Antall innlegg 8, 5 menn og 3 kvinner

Antall følelser kvinner: 16

Antall følelser menn: 12

Snitt: 3,50 følelser per innlegg

Debatt 2: 11.6.1997, Lik lønn for kvinner og menn

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Følelsestriggere	Sum
1. Skam/Skyld	0	1	1
2. Forakt/Hat	0	0	0
3. Sinne	0	0	0
4. Cartesisk Indignasjon	0	2	2
5. Aristotelisk Indignasjon	0	0	0
6. Stolthet	0	1	1
7. Sympati/Medlidenhet	0	6	6
8. Glede/Lettelse	3	0	3
9. Sorg/Skuffelse	0	7	7
10. Håp	8	3	11
11. Frykt	0	2	2
12. Anger	0	0	0
	11	22	33

Antall innlegg: 14, 6 menn og 8 kvinner

Antall følelser kvinner: 21

Antall følelser menn: 12

Snitt: 2,35 følelser per innlegg

Debatt 3: 19.9.2001, Lik lønn for likt arbeid

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Følelsestriggere	Sum
1. Skam/Skyld	0	0	0
2. Forakt/Hat	0	0	0
3. Sinne	0	0	0
4. Cartesisk Indignasjon	0	0	0
5. Aristotelisk Indignasjon	0	1	1
6. Stolthet	0	0	0
7. Sympati/Medlidenhet	0	11	11
8. Glede/Lettelse	1	0	1
9. Sorg/Skuffelse	1	5	6
10. Håp	1	0	1
11. Frykt	0	0	0
12. Anger	0	0	0
	3	17	20

Antall innlegg: 14, 0 menn og 14 kvinner

Snitt: 1,43 følelser per innlegg

Debatt 4: 17.11.2008, Anvendelse av likelønnsprinsippet

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Triggere	Sum
1. Skam/Skyld	2	1	3
2. Forakt/Hat	0	0	0
3. Sinne	0	0	0
4. Cartesisk Indignasjon	0	4	4
5. Aristotelisk Indignasjon	0	0	0
6. Stolthet	1	0	1
7. Sympati/Medlidenhet	0	23	23
8. Glede/Lettelse	0	0	0
9. Sorg/Skuffelse	2	14	16
10. Håp	4	1	5
11. Frykt	1	2	3
12. Anger	0	0	0
	10	45	55

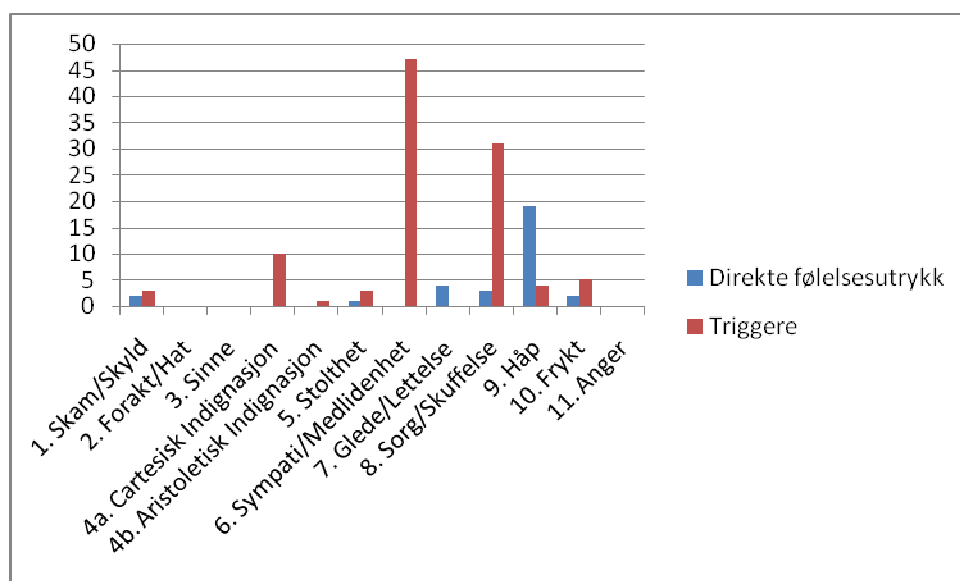
Antall innlegg: 40, 9 menn, 31 kvinner

Antall følelser kvinner: 50

Antall følelser menn: 5

Snitt: 1,38 følelser per innlegg

Oppsummering alle debatter

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Følelsestriggere	Sum
1. Skam/Skyld	2	3	5
2. Forakt/Hat	0	0	0
3. Sinne	0	0	0
4. Cartesisk Indignasjon	0	10	10
5. Aristotelisk Indignasjon	0	1	1
6. Stolthet	1	3	4
7. Sympati/Medlidenhet	0	47	47
8. Glede/Lettelse	5	0	4
9. Sorg/Skuffelse	3	31	34
10. Håp	18	5	23
11. Frykt	2	5	7
12. Anger	0	0	0
	31	105	136

Antall innlegg: 76, Antall menn 20, antall kvinner 56

Antall følelser kvinner: $107/56 = 1,91$ per innlegg

Antall følelser menn: $29/20 = 1,45$ per innlegg

Snitt: 1,79 følelser per innlegg

Patos kvalitet alle debatter

Patos kvalitet	Antall forekomster
1. Følelsestriggere med argument	105
2. Direkte følelsesuttrykk med argument	20
3. Følelsestriggere uten argument	0
4. Direkte følelsesuttrykk uten argument	11

Deltakelse

Er delt opp i to variabler som ser nærmere på muligheten til å delta i en debatt uten å bli avbrutt, og på hvorvidt den kjønnsmessige deltakelsen i en debatt er jevnt eller ujevnt fordelt.

1. Avbrytelse

(0) Representanten blir avbrutt

Denne koden brukes for tilfeller hvor taleren blir forstyrret på en uønsket måte og selv gir uttrykk for det. Men det gjelder ikke situasjoner hvor taler blir avbrutt på grunn av endt taletid.

(1) Representanten får snakke uforstyrret

Denne koden brukes for tilfeller hvor normal deltakelse uten uønskede avbrytelser er mulig.

2. Kjønn

(0) 100 % kvinner, eller 100 % menn (Ujevn fordeling)

Denne koden brukes for tilfeller hvor en debatt består av bare kvinner, eller bare menn. Dette innebærer en ujevn kjønnsmessig fordeling hvor bare et kjønns ståsted er representert i debatten.

(1) 50/50 +/- 40 %

Denne koden brukes for tilfeller hvor det er en kjønnsmessig fordeling på maks 90 % menn og minimum 10 % kvinner, eller motsatt.

(2) 50/50 +/- 30 %

Denne koden brukes for tilfeller hvor det er en kjønnsmessig fordeling på maks 80 % menn og minimum 20 % kvinner, eller motsatt.

(3) 50/50 +/- 20 %

Denne koden brukes for tilfeller hvor det er en kjønnsmessig fordeling på maks 70 % menn og minimum 30 % kvinner, eller motsatt.

(4) 50/50 +/- 10 % (Jevn fordeling)

Denne koden brukes for tilfeller hvor det er en kjønnsmessig fordeling på maks 60 % menn og minimum 40 % kvinner, eller motsatt i debatten. Gitt at en 50/50 fordeling ikke vil være særlig realistisk, representerer en slik fordeling det ideelle fordi begge kjønns synspunkter innenfor det aktuelle temaet blir representert i tilnærmet like stor grad.

Rettferdiggjøring

Er delt opp i 2 variabler som tar for seg i hvilken grad deltakerne i en debatt er i stand til å begrunne de krav og forslag de fremmer i en debatt, og selve innholdet i argumentasjonen og hvorvidt man argumenterer til fordel for gruppe interesser eller mer allmenne interesser.

3. Begrunnelse av krav

(0) Ingen begrunnelse

Denne koden brukes i tilfeller hvor ingen begrunnelse blir gitt. Taleren kommer med ulike krav eller forslag, men uten å begrunne hvorfor man bør ta hensyn til disse krav/forslag.

(1) Mangelfull begrunnelse

Denne koden brukes i tilfeller hvor en taler fremmer et krav eller forslag, men uten en klar sammenheng til en begrunnelse.

(2) Berettiget begrunnelse

Denne koden brukes for tilfeller hvor en begrunnelse blir gitt for et krav/forslag.

(3) Avansert begrunnelse

Denne koden brukes for tilfeller hvor mer enn en begrunnelse blir gitt for et krav/forslag.

4. Innholdet i argumentasjonen

(0) Tydelige uttalelser i form av gruppeinteresser

Denne koden brukes for tilfeller hvor man taler til fordel for en bestemt gruppe i samfunnet.

(1) Nøytral uttalelse

Denne koden brukes for tilfeller hvor man ikke kommer med noen klar uttalelse til fordel for gruppe eller fellesinteresser.

(2a) Klar uttalelse i form av allmenne interesser basert på en utilitaristisk tankegang

Denne koden brukes i tilfeller hvor man taler til fordel for fellesinteresser, på en slik måte at det ganger flest mulig på tvers av ulike grupperinger i samfunnet.

(2b) Uttalelse i form av allmenne interesser basert på Rawls forskjellighetsprinsipp

Denne koden brukes i tilfeller hvor man taler til fordel for fellesinteresser, på en slik måte at det også ganger de svakere grupper i samfunnet.

Respekt

Er delt opp i 3 variabler, respekt overfor motargument, respekt overfor grupper og respekt overfor krav.

5. Respekt overfor motargument

(0) Ignoranse av motargument/isolerte uttalelser

Denne koden brukes for tilfeller hvor motargument blir ignorert, eller hvor representantene kommer med isolerte uttalelser, altså uttalelser hvor man snakker uavhengig av de andre deltakerne.

(1) Motargument blir tatt i betraktning men avsatt

Denne koden brukes for tilfeller hvor et motargument blir tatt i betraktning, men istedenfor å inkludere det og ta det med i sin egen vurdering av et saksfelt, velger man å avsette det ved at man kommer med en negativ uttalelse i forhold motargumentet.

(2) Motargument blir inkludert, men de er nøytrale

Denne koden brukes for tilfeller hvor det ikke er noen negative uttalelser om motargument, men hvor det samtidig heller ikke er noen positive uttalelser om motargument.

(3) Motargument blir inkludert og vurdert

Denne koden brukes for tilfeller hvor motargument blir inkludert og vurdert i form av at man kommer med positive uttalelser om et motargument. En enslig positiv uttalelse om et motargument kvalifiserer for bruk av denne koden, selv om det også skulle finnes negative uttalelser.

6. Respekt overfor grupper

(0) Ingen respekt

Denne koden brukes for tilfeller hvor man kommer med negative uttalelser om en gruppe. Brukes for innlegg som bare inneholder negative uttalelser overfor grupper, og ingen positive.

(1) Implisitt respekt: Ingen eksplisitt negative uttalelser om grupper

Denne koden brukes for tilfeller hvor man verken kommer med negative eller positive uttalelser om en gruppe.

(2) Eksplisitt respekt: Eksplisitt positive uttalelser om grupper

Denne koden brukes for tilfeller hvor man kommer med positive uttalelser om en gruppe. Det er nok at et innlegg inneholder en positiv uttalelse, uavhengig av hvor mange negative uttalelser der måtte være.

7. Respekt overfor krav

(0) Ingen respekt

Denne koden brukes for tilfeller hvor det tas i bruk negative uttalelser overfor andres krav. Brukes for tilfeller hvor det bare er negative uttalelser om andre krav, og ingen positive.

(1) Nøytral

Denne koden brukes for tilfelle hvor det verken tas i bruk negative eller positive uttalelser overfor andres krav.

(2) Eksplisitt respekt

Denne koden brukes for tilfeller hvor det tas i bruk positive uttalelser overfor andres krav. En enkelt positiv uttalelse om andres krav kvalifiserer for bruk av denne koden.

Konstruktiv politikk

Er delt opp i 2 variabler, som omhandler representantenes evne til å bygge konsensus og til å utveksle argumenter. For disse variablene står med andre ord dialogen i fokus.

8. Konsensusbygging

(0) Posisjonell politikk: Ingen forsøk på konsensus, forlik

Brukes for tilfeller hvor talerne sitter på sine posisjoner og forsøker ikke å nærme seg hverandre.

(1) Alternative forslag: Innlegg med alternative forslag som ikke passer med agenda

Brukes for tilfeller hvor taleren kommer med alternative forslag, som ikke passer inn under det saksfeltet som diskuteres.

(2) Forhandlende forslag: Forhandlende forslag som passer med agenda

Brukes for tilfeller hvor taleren kommer med forhandlende forslag som passer med agendaen. Innebærer altså at man gjør forsøk på å komme fram til et kompromiss.

9. Utveksling av argument

(0) Ingen utveksling: Representantene snakker uavhengig av hverandre

Brukes for tilfeller hvor representantene snakker uavhengig av hverandre, altså uten at man svarer på andres argumenter.

(1) Mangelfull utveksling: Representantene kommenterer andre argument, men svarer ikke på dem.

Brukes for tilfeller hvor representantene kommenterer andres argument, men uten at man rent konkret svarer på dem.

(2) Full utveksling: Representantene utveksler argument, de stiller spørsmål og får svar.

Brukes for tilfeller hvor representantene utveksler argumenter i form av at de stiller spørsmål og svarer på dem.

Variabler	Debatt/Innlegg
<i>1. Avbrytelse</i>	
(0) Representanten blir avbrutt	
(1) Representanten får snakke uforstyrret	
<i>2. Kjønn</i>	
(0) 100 % kvinner/100 % menn (ujevn fordeling)	
(1) 50/50 +/- 40 %	
(2) 50/50 +/- 30 %	
(3) 50/50 +/- 20 %	
(4) 50/50 +/- 10 % (lik fordeling)	
<i>3. Begrunnelse av krav</i>	
(0) Ingen begrunnelse	
(1) Mangelfull begrunnelse	
(2) Berettiget begrunnelse	
(3) Avansert begrunnelse	
<i>4. Innholdet i argumentasjonen</i>	
(0) Gruppe interesse	
(1) Nøytral uttalelse	
(2a) Utilitaristisk tankegang	
(2b) Rawls forskjellighetsprinsipp	
<i>5. Respekt overfor motargument</i>	
(0) Ignoranse/isolerte uttalelser	
(1) Tatt i betraktning men avsatt	
(2) Inkludert men nøytral	
(3) Inkludert og vurdert	
<i>6. Respekt overfor grupper</i>	
(0) Ingen respekt	
(1) Implisitt respekt	
(2) Eksplisitt respekt	
<i>7. Respekt overfor krav</i>	
(0) Ingen respekt	
(1) Nøytral	
(2) Eksplisitt respekt	
<i>8. Konsensusbygging</i>	
(0) Posisjonell politikk	
(1) Alternative forslag	
(2) Forhandlende forslag	
<i>9. Utveksling av argument</i>	
(0) Ingen utveksling	
(1) Mangelfull utveksling	
(2) Full utveksling	

Forklaring: Ved hjelp av dette kodeskjemaet har jeg gått gjennom en debatt av gangen og et innlegg av gangen, og plassert innleggene i forhold til hvilken kode de passer inn under. Jeg har nummerert innleggene slik at jeg kan gå tilbake og se hvordan jeg har kodet for de ulike innleggene. Variabel 2 Kjønn, skiller seg noe ut ettersom jeg her ha telt opp antallet kvinner og menn, og plassert debatten som helhet inn under en kode.

Følelsesgrupper

Jeg har inkludert 12 følelsesgrupper som jeg forventer skal kunne finnes i politiske debatter. I tillegg har jeg inkludert en restindikator som skal fange opp eventuelle andre former for følelser.

1. Skam/Skyld (Shame/Guilt)

Skam blir utløst av en negativ oppfatning av ens egen karakter. Skyld blir utløst av en negativ oppfatning av ens egen handling. Begge følelser innebærer en negativ oppfatning av seg selv.

2. Forakt/Hat (Contempt/Hatred)

Forakt blir utløst av tanken på en annen som underlegen. Hat blir utløst av tanken på en annen som ond. Begge følelser innebærer en negativ oppfatning av andre.

3. Sinne (Anger)

Blir utløst av en negativ oppfatning av andres handlinger overfor en selv.

4. Cartesisk Indignasjon (Cartesian Indignation)

Cartesisk indignasjon blir utløst av en negativ oppfatning av andres handlinger overfor en 3. part.

5. Aristotelisk Indignasjon (Aristotelian Indignation)

Aristotelisk indignasjon blir forårsaket av det ufortjente gode til noen andre.

6. Stolthet (Pride, Pridefulness)

Stolthet blir utløst av en positiv oppfatning av ens egen karakter, eller ens egen handling.

7. Sympati/Medlidenhet (Sympathy/Pity)

Sympati blir forårsaket av det fortjente gode til noen andre. Medlidenhet blir forårsaket av det ufortjente onde til noen andre.

8. Glede/Lettelse (Joy, Elation, Rejoicing, Relief)

Glede blir utløst av tanken på noe positivt som har eller som vil skje. Lettelse er en følelse som blir forårsaket av fraværet av negative hendelser.

9. Sorg/Skuffelse (Grief)

Sorg blir utløst av tanken på noe negativt som har skjedd, eller som vil skje. Skuffelse blir utløst av en forventet positiv hendelse som ikke finner sted.

10. Håp (Hope)

Håp blir utløst av troen på noe positivt som vil eller kan skje i framtiden.

11. Frykt (Fear)

Frykt blir utløst av troen på noe negativt som vil eller kan skje i framtiden.

12. Anger (Regret)

Anger blir utløst av at en ønsket hendelse kunne ha funnet sted dersom vi hadde gjort et annet valg.

Restgruppe

En 13 gruppe kan inkluderes for følelser som ikke kan inkluderes i følelsesregisteret ovenfor.

Følelseskategorier

Disse 12 følelsesgruppene kan igjen deles inne i 2 følelseskategorier, i henhold til hvordan følelsene blir uttrykt.

1. Direkte følelsesuttrykk

Denne kategorien gjelder for tilfeller hvor representanten direkte gir uttrykk for ekte/uekte følelser ved hjelp av følelsesord.

2. Følelsestriggere

Utsagn som potensielt sett utløser følelser, uten at man tar i bruk direkte følelsesuttrykk, men snarere ved at man ”indirekte” gir uttrykk for følelser.

Restkategori

En tredje kategori kan inkluderes for følelsesuttrykk som ikke kan inkluderes i noen av de to ovenfor nevnte kategoriene.

Følelsesgrupper	Direkte følelsesuttrykk	Følelsestriggere	Sum
1. Skam/Skyld			
2. Forakt/Hat			
3. Sinne			
4. Cartesisk Indignasjon			
5. Aristotelisk Indignasjon			
6. Stolthet			
7. Sympati/Medlidenhet			
8. Glede/Lettelse			
9. Sorg/Skuffelse			
10. Håp			
11. Frykt			
12. Anger			

Forklaring: For dette kodeskjema har jeg gått gjennom et innlegg av gangen, og en følelsesgruppe av gangen. For hver observasjon har jeg krysset av i feltene til høyre, avhengig av om observasjonen er et direkte følelsesuttrykk, eller en følelsestrigger. Til slutt har jeg summert opp antallet observasjoner i margin helt til høyre. Jeg har også notert meg antallet følelser for kvinner og menn, samtidig som jeg har regnet ut det gjennomsnittlige antallet følelser for hver debatt.

Patos kvalitet	Antall forekomster
1. Følelsestriggere med argument	
2. Direkte følelsesuttrykk med argument	
3. Følelsestriggere uten argument	
4. Direkte følelsesuttrykk uten argument	

Forklaring: Med utgangspunkt i de to kategoriene, direkte følelsesuttrykk og følelsestriggere har jeg videre kategorisert de ulike følelsesutsagnene etter hvorvidt de er begrunnet eller ikke, det vil si hvorvidt følelsene er tilknyttet et argument eller ikke. For å gjøre dette har jeg benyttet meg av skjemaet ovenfor.